

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE HUKUK SÖZLÜKLERİ:
SÖZLÜKBİLİMSEL BİR İNCELEME

SEDAGÜL SÜNDÜ

2501150797

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. MEHMET GÜRLEK

İSTANBUL – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SEDAGÜL SÜNDÜ Numarası : 2501150797
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI Danışmanı : DOÇ. DR. MEHMET GÜRLEK
Tez Savunma Tarihi : 27.06.2019 Saati : 15:00
Tez Başlığı : TÜRKİYE'DE HUKUK SÖZLÜKLERİ: SÖZLÜKBİLİMSEL BİR İNCELEME

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABUL'NE** OYBİRLİĞİ / **ÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR. MUSTAFA BALCI		Kabul
2- PROF. DR. MESUT ŞEN		Kabul
3- DOÇ. DR. MEHMET GÜRLEK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ AHMET İSPARTA		
2- DR.ÖĞR. ÜYESİ TALAT AYTAN		

ÖZ

TÜRKİYE’DE HUKUK SÖZLÜKLERİ: SÖZLÜKBİLİMSEL BİR İNCELEME

Sedagül SÜNDÜ

Sözlüklerin dünyası sözcüklerden, onların anlamlarından meydana gelmektedir. Sözcükler soyut kavramlar, somut adlar, bilimsel/akademik terimler gibi birçok alt kategoriyi içerir. Diğer yandan her sözcüğe karşılık gelen bir tanım veya anlam vardır. Tam da bu noktada sözlükler herhangi bir sözcüğe ait niteliksel ve niceliksel bilgiyi bünyesinde bulundurma görevi taşır. Sözlükler, günlük hayatta sıklıkla kullandığımız veya anlamını bilip etkin söz dağarcığımızın bir parçası olmayan ya da anlamını merak edip araştırma peşine düştüğümüz sözcükleri toplar, sınıflandırır, yazılışını, anlamını, kökenini ve bağlamını vermeye çalışır.

Tezimizde sözlükbilim ve beraberinde akademik sözlükbilimi adı altında hukuk sözlükbiliminin kapsamı, tarihi ve uygulama alanı gibi inceleme konularının yardımıyla Türkiye’de günümüzde üniversitelerde itibar gören belli başlı hukuk sözlükleri mercek altına alınacaktır. Araştırmamızda teorik bilgilerin yanı sıra sözlüklerin pratikte makro ve mikro yapısı incelenecektir. Sözlüklerin genel görünümü, maddebaşlarının seçimi ve tanımlanması, yapılan tanımların nitelikleri gibi hususlar ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Sözlükbilimi, hukuk sözlükbilimi, makroyapı, mikroyapı.

ABSTRACT
LAW DICTIONARIES IN TURKEY: A LEXICOGRAPHICAL
EXAMINATION

Sedagül SÜNDÜ

The world of dictionaries consists of words and their meanings. Words contain many sub-categories such as abstract concepts, concrete names, scientific/academic terms. On the other hand, there is a definition or meaning that corresponds to each word. At this point, dictionaries have the task of having qualitative and quantitative information of any word. Dictionaries collect the words we use frequently in daily life or know the meaning and are not a part of our effective vocabulary or are interested in the meaning of the word and seek to research, classify, and try to give its meaning, origin and context.

In our thesis, under the name of lexicography and along with the metalexicography, respected legal dictionaries from the universities in turkey will be scrutinized in the help of historical development, content and applications of legal lexicography. In our research, besides theoretical knowledge, the macro and micro structure of dictionaries will be examined in practice. General aspects of dictionaries, selection and definition of headings, qualifications of definitions will be tackled.

Key Words: Lexicography, legal lexicography, macrostructure, microstructure.

ÖNSÖZ

Türkiye’de akademik sözlükbilim çalışmaları son yıllarda ilgi görmeye başlamış bir alandır. Bu sebeple sözlük yazımı ve eleştirisi ile ilgili bilimsel çalışmalar yeni yeni artmaya başlamaktadır. Sözlükbilim dünyada ve Türkiye’de sözcükbilim ve terimbilim ile dilbilim gibi disiplinlerin verileri ışığında ilerlemektedir. Sözlük yazımı açısından sözlüklerin makro ve mikro yapıları, maddebaşı tanımlamalar, tanıma getirilen örnekler, kökenbilgisi gibi birçok çalışma konusu vardır. Sözlüklerin eleştirilip en kullanışlı sözlük yazım kriterlerini belirlemek de akademik sözlükbilimin (metaleksikografi) odağıdır. Genel sözlüklerin yanı sıra incelenen uzmanlık alanı sözlükleri (terim sözlükleri) de akademik sözlükbilimde sürdürülen çalışma alanlarından.

Sözlükbilimin alt alanlarından biri olan ve dünyada da kaynaklarına az rastlanan hukuk sözlükbilimi, hukuk sözlüklerini inceleme konusu olarak seçer. Türkiye’de daha önce çalışılmamış bir konu olan hukuk sözlüklerinin eleştirisini yaparken betimleyici ve tanımlayıcı bir yöntem tercih ettik. Teze konu olan malzeme oldukça sınırlı olduğundan özellikle akademisyenler tarafından yazılan üç hukuk sözlüğünü inceleyeceğiz. Sözlükleri makro ve mikro yapılarına göre değerlendirip tanımlama ve maddebaşı seçimi kriterlerini ortaya koyacağız. Tezin uygulama kısmını oluşturan sözlük eleştirisine geçmeden önce hukuk sözlükbilimin bağlı olduğu sözlükbilim ile sözlükbilimin ilgili olduğu sözcükbilim, terimbilim, dilbilim gibi alanların teorik yaklaşımlarını göstermeye çalışacağız. Bu sebeple ilk olarak sözlüklere konu olan sözcük, terim ile kavram ve tanımlamada konuya dâhil olan anlamı ele alacağız. Terimbilim çalışmaları doğrultusunda uzmanlık alanı dilleri ile hukuk dilinin özellikleri de tezimizde yer edinecektir. Sözcüklerden meydana gelen sözlüklerin ve türlerinin işleneceği ikinci bölümümüzde makro ve mikro yapının sözlükbilim açısından ne anlama geldiği aktarılacaktır.

Tezin teorik kısmından yola çıkarak değerlendirmeye tabi tutulan üç hukuk sözlüğünden belirli kriterlere göre seçilmiş maddebaşı terimler mikroyapıda tanımlamalar, makroyapıda ise sözlüğe dâhil edilmiş terim seçimleri ve şekil olarak

gösterimleri incelenecektir. Nihayetinde Türkiye’de hukuk sözlüklerinin ne şekilde yazıldığı artı ve eksi yönleri ile gözler önüne serilecektir. Betimleyici bir yöntem ile değerlendirilecek olan maddebaşı terimler ışığında hukuk sözlüklerinin taşıdığı ve taşınması gereken niteliklere ulaşılmaya çalışılacaktır. Ayrıca her üç sözlükten seçilen alan dışı sözcükler karşılaştırılarak söz konusu sözcükleri sözlüğe dâhil etmede izlenen kriterler ortaya konulacaktır.

Çalışmanın oluşum sürecinde deneyim ve desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mehmet Gürlek’e, manevi ve akademik yardımlarıyla katkı sağlayan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Isparta’ya, bu süreçte daima güç, destek ve yardım aldığım dostlarım Zehra Hifa Hitalany, Esra Ekingen ve Sibel Kanat ile aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sedagül SÜNDÜ

İstanbul 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SÖZCÜKTEN HUKUKA

1.1. Sözcük ve Anlam	6
1.1.1. Sözcük	6
1.1.2. Anlam	8
1.2. Terimbilim	10
1.2.1. Terim ve Kavram	10
1.2.2. Uzmanlık Alanı Dilleri	17
1.2.3. Hukuk Dili ve Terminolojisi	18
1.2.4. Yasal Kavramlar	23

İKİNCİ BÖLÜM AKADEMİK SÖZLÜKBİLİM

2.1. Sözlük ve Sözlük Türleri	27
2.2. Sözlüklerde Makro ve Mikro Yapı	37
2.3. Terim Sözlükleri – Uygulamalı Terimbilim	44
2.4. Terim ve Genel Sözlüklerde Tanım ve Adli Tanım	53
2.5. Hukuk Sözlükbilimi	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKADEMİK SÖZLÜKBİLİMİ AÇISINDAN HUKUK SÖZLÜKLERİ

3.1. Sözlüklerin Makro ve Mikroyapısına Göre İncelenmesi	66
3.2. Maddebaşı İncelemesi	70
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	134

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.	Soyut İsim Olarak Terimler	50
Tablo 2.2.	Uygulamalı Terimbilimin Sistematiik ve Tek Dilli Bir Çalışmasının Sürecinin Aşamaları	52
Tablo 3.1.	Sözlüklerin makro ve mikroyapılarının tanıtımı	66
Tablo 3.2.	Ejder Yılmaz Hukuk Sözlüğü İncelemesi	71
Tablo 3.3.	Selahattin Bağdatlı Hukuk Sözlüğü İncelemesi	105
Tablo 3.4.	Latif Mutlu Hukuk Sözlüğü İncelemesi	120

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.	Sözlükbilimi İle Terimbilimin Arasındaki Yaklaşım Farkı	14
Şekil 2.1.	Sözlük Tipolojisi	32
Şekil 2.2.	Sözlükbilimi ve Kapsamı	33
Şekil 2.3.	Sözlüklerde Makro ve Mikroyapı	42

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

bkz. : Bakınız

bs. : basım no

C. : cilt no

Çev. : çeviren(ler)

ed. : edition

Ed. : editör

Ed. by : edited by

GTT : Genel Terminoloji Teorisi

LSP : Language for specialised purpose (özel amaçlar için dil)

S. : sayı no

s. : sayfa

ss. : sayfalar

TDK : Türk Dil Kurumu

t.y. : tarih yok

vb. : ve benzeri

Vol. : Volume

vs. : vesaire

GİRİŞ

Sözlükler dilde yaşamış ve yaşayan sözcükleri belirli açılardan içererek dili hem yazılı hem de sözlü olarak kayıt altına alır. Bugün yerlerini elektronik olanlar almış olsa bile hem günlük hayatta hem de akademik anlamda ihtiyaç duyduğumuz kitaplardır. Sözlüklerin birincil görevi maddebaşı olacak sözcükleri seçmek ve onları belli bir sıraya göre listelemektir. Bu noktada sözlüklerin takip ettiği veya etmesi gereken hususlar söz konusudur. Sözlüğün mikroyapısını meydana getiren sözcüklerin ne şekilde işlendiği sözlükbilimi çalışmalarının odak noktalarından biridir. Maddebaşının yazımından sesletim, köken, dilbilimsel kategoriye kadar birçok alt başlık inceleme konusudur. Tanıma gelene kadar maddebaşının şekli genel sözlüklerde çoğunlukla aynı şekilde verilmektedir. Tanıma gelindiğinde sözlüklerden beklenen sözcüğü son derece açık ve basit ifadelerle tanımlamasıdır. Tanım anlamla ilişkili olup anlam konusu oldukça karmaşık bir alandır. Bir sözcük birden fazla anlama sahiptir ve sözlükler hemen her anlamı tanımlamak isterler. Diğer yandan tanımlamada sözcüğün anlam ilişkileri göz önünde bulundurulur. İlk sırada tanımlanacak anlam sözcüğün akla gelen en yaygın anlamıdır. İlk anlamı takiben yakın, mecaz, teknik vb. anlamlar ile bir sözcüğün diğer sözcüklerle ilişki kurarak kazandığı anlamlar da sözlükte yer edinmektedir. Ayrıca sözcüklerden yola çıkarak dilin işleyişine, yapısına ve anlamsal özelliklerine ulaşmak sözlükler aracılığıyla da mümkündür.

Teknik anlamlar hususunda genel sözlükler gündelik dilde bilinen teknik terimlerin yine bilinen anlamlarını tanımlarlar. Daha karmaşık ve uzmanlık alanı içerisinde bağlamsal anlama sahip sözcükleri tanımlamak ise terim sözlüklerinin işidir. Tam bu noktada sözlüklerin çeşitli türleri olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Sözlükler içerdikleri malzeme veya söz konusu malzemeyi sözlükte işleme yöntemlerine göre farklı şekillerde kullanıcıya ulaşmaktadır. Eğer bir sözlük dilin bütün bir sözvarlığını içeriyorsa genel sözlük ismini alır. Sözcükleri veya söz öbeklerini belli bir anlamsal ve biçimsel kriterlere göre işliyorsa atasözleri ve deyimler sözlüğü, eşanlamlılar sözlüğü, argo sözlüğü vb. gibi türlere ayrılır. Hemen her tür sözlük maddebaşı sözcükleri alfabetik sıraya göre verir. Fakat bu sistemin dışına çıkan sözlükler de vardır. Bazı sözlükler de aynı kavram alanı içerisindeki

sözcükleri hiyerarşik düzende listelerler. Eşanlamlılar sözlüğü veya kavramlar dizini anlamına gelen İngilizce ‘thesaurus’ adlı sözlüklerde “... *eşanlamlı sözcükler bir grupta toplanır: yani, mesela balığın bütün türleri ile ilgili sözcükler, duygu ile ilgili bütün sözcükler ya da bir bina inşa etmek ile ilgili bütün sözcükler gibi.*”¹ Diğer yandan daha dar kapsamda sözvarlığı yani belli bir alana ait terimleri malzeme olarak kullanan sözlükler de vardır. Terim denilen söz konusu sözcüklerin uzmanlık alanı dâhilinde anlamı da sınırlıdır. Terim sözlükleri olarak bilinen bu sözlükler de teknik, akademik veya bilimsel hemen her alanda yazılmış olabilmektedir ve daha kısıtlı bir çerçeveye sahip oldukları için genel sözlüklerden ayrılırlar.

Her uzmanlık alanının kendinde ait söz varlığını tanımlayan terim sözlüklerinin genel sözlüklerden ayrıldığı bir diğer nokta ise sözcüğü tanımlama şekilleridir. Terim sözlükleri gündelik dille ortak olan sözcüklerin yaygın anlamlarını genellikle içermezler. Daha ziyade sözcüğün özelleştirilmiş anlamı ile ilgilenirler. Diğer yandan bazı terimlerin ne anlama geldiği tanımlama yöntemi ile aktarılabilirken bazıları teknik açıklamaya ihtiyaç duyar. Terim sözlükleri bu sebeple tanımın yanında teknik bilgiye de yer verirler. Sözcüğün kökeni, kategorisi gibi özellikleri içermeseler de gerekli görülen yerde –eski veya yabancı dil kaynaklı terimlerde- söz konusu bilgileri verebilmektedirler. Terim sözlükleri ile genel sözlükleri değerlendirme şekli de bu gibi sebeplerden ötürü farklılık arz eder. Her iki sözlük çeşidi de üst alan olan sözlükbilimde birleşmeler dahi değerlendirme ölçütleri değişmektedir.

Hukuk sözlükleri de birer terim sözlüğü olmakla birlikte hukuk jargonu da oldukça kapalı anlamlara sahiptir. Hukuk sözlüklerinin kullanıcıları ise öncelikle öğrencilerdir. Terim sözlüklerinden beklenen karmaşık teknik bilginin kullanıcıya en anlaşılır şekilde aktarılmasıdır. Yeterince kapalı olan uzmanlık alanı dilinin alanın uzmanlarına olduğu kadar uzmanlığına yeni başlamış veya bir şekilde söz konusu alanla temasa geçmiş kullanıcı için de aynı şekilde faydalı olması gerekecektir. Tanımlamada örtük bil dil kullanılması kaçınılmaz olacaktır ancak tek seferde okuyup anlamlandırma sürecinin gerçekleşmesi sözlükte birincil hedef olmalıdır.

¹ M. A. K. Halliday, Colin Yallop, **Lexicology-A Short Introduction**, Great Britain, Cromwell Press, 2007, s. 5.

Bazen kullanıcı sadece terimin ne anlama geldiğini öğrenmek istemesinin yanı sıra sözcüklerle ilgili sözlükte etiket bilgisi (hukuk içi alt alan bilgisi, tarihi, güncel olup olmaması gibi) veya uygulamaya yönelik örnek teşkil edecek davalar görmek isteyebilir. Bütün bunlar sözlüğün kapsamı ve yetkinliğini artıran unsurlardır. Ancak terim sözlükleri bu tür bilgileri tercihen içerirler. Öncelikli olan anlamca örtük sözcükleri açıklığa kavuşturmadır.

Türkiye’de hukuk sözlüğü yazımı çok gelişmemiş, daha çok ihtiyaca yönelik olarak üniversite hocaları tarafından kaleme alınmış şahsi sözlüklerdir. Mevcut güncel sözlüklerin yanı sıra ilk hukuk sözlüğü olma özelliği taşıyan ancak daha işlevsel ve daha kapsamlı olan sözlük, Türk Hukuk Kurumu tarafından hazırlanan ‘Hukuk Lügati’²’dir. İlk baskısı 1944’e denk gelen sözlükte birçok alandan uzman kişiler yer almıştır. Sözlüğün takip ettiği esaslar listelenmiş ve böylece kavramsal çerçevesi ve yetkinliği önsözde kullanıcıya sunulmuştur:

- 1- Fazla tafsilâttan çekinerek maksadı kamusluk bir dil ile değil, lûgatlik bir dil ile kısa ifade etmek,
- 2- Noksan görülen cihetleri tamamlamak,
- 3- İstanbul Üniversitesi ıstılah komisyonunca tertibedilen talimatnameyi aynen kabul ederek :
 - a) Kanunlarda yazılı olup tatbikatta yerleşmiş bulunan ıstılahlar, mühim ilmi bir zaruret olmadıkça, muhafaza edilerek tatbikatta yanlışlığa meydan vermemek,
 - b) Halk arasında yerleşmiş olan kelimeleri tercih etmek ve bu suretle hukuki müesseselerin halka daha kolay tanıtılmasını temin eylemek veya halkın tanıdığı bir müessese hakkında yanlış iltibas ve telâkkilere meydan vermemek,
 - c) Henüz kanunlara geçmemiş veya halk arasında intişar etmemiş olan ıstılahlar hususunda münevverlerce en kolay anlaşılabilir menşelerden gelen ve lisanımızın bünyesine en uygun olan ecnebi kelimeleri tercih etmek,

² **Türk Hukuk Lügati**, Haz. Türk Hukuk Kurumu, 3. bs. Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1991.

d) Milletlerarası bir mahiyet iktisabetmiş olan ıstılahları aynen kabul eylemek.

- 4- Mümkün olabildiği kadar ecnebi ıstılahlar hullanmamak hususunda taassup gösterilerek karşılığı bulunmayan veyahut mevcut karşılığı hakikî maksadı temin edemiyen bu gibi lûgatlara bir karşılık bulmak,
- 5- İfade hususunda kabil olduğu kadar sade bir dili tercih etmek (31 kişilik bir yazı heyetinin şahıslarına ait beyan tarzındaki hususiyetlere riayet ve islâm hukukunun asırlarca muhafaza edilmiş ve artık klişe haline gelmiş olan bazı ibarelerine dokunmamak mecburiyetleri dâhilinde).
- 6- İmlâ hususunda da Türk Dil Kurumu'nun 1941 de çıkardığı <İmlâ kılavuzu > nu esas ittihaz etmek.³

Ayrıca sözlük Roma ve İslam hukuku terimleri ile hukuk terimlerinin yabancı dildeki karşılıklarını, yabancı terimlerin Türkçe karşılıkları hakkında izledikleri yol ve bu terimleri sözlüğe dâhil etme sebeplerini de açıklama yoluna gitmiştir. Sözlüğün makroyapısı açısından ön kısmında Arapça ve Türkçe harflere göre transkripsiyon listesi, kısaltmalar listesi yer almıştır. Sözlüğün mikroyapısına bakıldığında; maddebaşı terimden sonra gerekli görüldüğünde terimlere ait alan içi bilgisinin parantez içinde tanımdan önce verildiği, yine yabancı dildeki karşılıklarının da aynı şekilde gösterildiği, terimin farklı anlamlarının numaralandırılarak verildiği, hiyerarşik düzende alt kategorideki terimlerin ana maddebaşı altında açıklandığı, hukuki ek bilgi verilip yasalara atıfta bulunulduğu, terimin örneklendiği görülmektedir. Yine hukuk terimi olmayıp sözlüğe dâhil edilen sözcükler hukuki açıdan tanımlanmıştır. Sözlüğün arka kısmında sözlüğün yazılma amacı tekrar özetlenmiş ve sonsöz kısmında sözlükte izlenen yol ve kullanılan yöntemler belirtilmiştir.

Dünyadaki hukuk sözlükleri içinde İngilizce muadilleri arasında en bilinen hukuk sözlüğü olan “*Black’s Law Dictionary*”⁴ dokuzuncu baskısının ön kısmında ise sözlük yazarı haricinde editör ve ekibinin de sözlüğe müdahale ettiğini görmekteyiz. Ayrıca yine uzman görüşüne başvurulduğu da belirtilmiş ve katkıda

³ **Türk Hukuk Lügati**, s. XII.

⁴ Henry Campbell Black, Bryan A. Garner, **Black’s Law Dictionary**, Ed.by Bryan A. Garner, 9th ed. ABD, West Business, 2009.

bulunanların isimleri sözlükte zikredilmiştir. Sözlüğün makroyapısında göze çarpan ilk özellik içindekiler bölümüne sahip olmasıdır. Sözlükte yedinci, sekizinci ve dokuzuncu baskılara yazılan önsözler, ‘kullanım kılavuzu’ (Guide to the Dictionary), sözlük kısmı (sayfa numarası 1 ile başlatılmıştır), arka kısmında ekler bölümünde kısaltmalar listesi, hukuki ilkeler, ABD Anayasası, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi, ... gibi birçok ilavelerin yer aldığını içindekiler bölümü aracılığıyla görmekteyiz.

Sözlüklerde makroyapı, sözlüğü şekil olarak değerlendirirken mikroyapı maddebaşı sözcüklerle ilgilenir. Tanımlanacak sözcüğün seçimi ve gösterimi ile tanımın açıklığı ve yetkinliği, maddebaşından sonra gelen etiket bilgiler, örneklendirilmesi, terim ise alana dair ek veya teknik bilgilerin veriliş verilmediği gibi birçok husus incelenir. Hukuk sözlüklerinin de yalnızca terimin tanımını açık ve anlaşılır olarak vermesinin yanı sıra tanımda ne kadar kapsamlı ve yetkin olduğu değerlendirilmelidir. Bu sebeple tez dâhilinde seçilen hukuk sözlüklerinden niteliksel olarak inceleyeceğimiz maddebaşı terimlerde, tanımlamanın şekli ve bu hususta sözlüğün takip ettiği bir izlenim olup olmadığı, anlam ve ifadedeki yeterlilik ile açıklık, tanım dışında terimin hangi açılardan desteklendiği gibi noktalara dikkat edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖZCÜKTEN HUKUKA

1.1.Sözcük ve Anlam

1.1.1. Sözcük

Sözcükler kullanıldıkları bağlama göre şekil alıp yorumlanan dilin anlamlı en küçük birimleridir. Gerçekten de böyle midir? Sözcüksel anlam kesin midir yoksa birden fazla okumaya müsait midir? Bu sorunun cevabını vermek en az tanımın ne olduğunu vermek kadar zor ve yine kendi içerisinde –tıpkı sözcük anlamında olduğu gibi-çeşitli yorumlar içerir. Tanım hususu ilerleyen bölümlerde, üzerinde hâlâ uzlaşma varılmamış olduğu şekliyle aktarılacaktır. Tanıma ve terim anlamına geçmeden önce cümlenin temel yapıtaşı olan sözcükte anlam hususunun üzerinde durulması tezin hiyerarşik yapısı açısından fonksiyonel olacaktır.

Öncelikle sözcük denince akla ne geliyor veya sözlükte nasıl tanımlanmıştır diye sorulmalıdır. Sözcüğün tanımı yapılırken görüntüsü itibariyle bir açıklama da getirilebilir, genel dilbilim kuramları bağlamında gösteren ve gösterilen ilişkisi içerisinde gösterge özelliğine de gönderme yapılabilir. Berke Vardar, “Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü” adlı eserinde sözcüğü şu şekilde tanımlamıştır: “*Bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan, söylemde belli bir biçimsel birlik sunan, çeşitli dizimsel kullanımlarında biçimce ya hiç değişmeyen ya da -bükünlerde olduğu gibi- bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeği.*”⁵ Gösteren/gösterilen ilişkisi açısından, soyut/somut olarak ayrılan sözcüklerden yola çıkılarak bazı sözcüklerin göstereni dış dünyada madden mevcut iken bazı sözcüklerin gösterenine zihin aracılığıyla ulaşılabilir. Diğer yandan gösterilen, bir sözcüğe denk gelebiliyorken bir resme, levhaya, işarete de denk gelebilir. Konumuz kapsamında, gösterilen olarak sözcük sesbilimsel ve biçimbilimsel anlamda seslerden ve harflerden meydana gelen birimlerdir tanımı yapılabilir.

Geleneksel dilbilgisinde Türkçe sözcükler sekiz gruba ayrılır: Ad, önad, belirteç, adıl, ilgeç, bağlaç, ünlem ve eylem. Şu da bilinmelidir bir sözcük türü

⁵ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yay., 2002, s. 181.

kullanıldığı yer ve bağlama göre farklı isimler alabilir. Fakat morfoloji açısından bakıldığında modern dilbilimde çok daha farklı adlandırmalar mevcuttur. Morfolojide sözcük biçimleri ad ve fiil sınıflarına ayrılırken her iki sınıf dâhilinde çeşitli kategoriler yer alır. Sıfat, zarf, bağlaç vb. gibi sözcük biçimlerine gelindiğinde söz konusu başlıklara ait sözcükler sözlük şekli ile metin biçimi aynı olan sözcükler olarak nitelendirilmektedir.

Modern dilbilimin sözcükleri analiz etme şekillerine göre sözcüklerin anlambirim adı altında ayırma tabi tutulduğunu görmekteyiz. Doğan Günay'ın "Sözcükbilime Giriş" kitabında 20. yüzyıl dilbilim çalışmalarından hareketle anlambirimler; biçimbirim ve sözlükbirim olarak aktarılmıştır: *"Dildeki en büyük birim olan tümceler (sözceler), anlambirimlerden (fr. Monème) oluşur. Anlambirim, tümceyi oluşturan anlamlı yapılardır. ... dilde iki türden anlambirim vardır: Biçimbirim (fr. Morphème) ve sözlükbirim (fr. lexème)."*⁶ Sözlükbirimler, tek başlarına herhangi bir sözlükte maddebaşı olabilen anlamsal bütünlerken, biçimbirimler dilbilgisel işlevleri olması sebebiyle tek başına anlamı olmayan, dilin işleniş sırasında kök ve gövdeye eklenen birimlerdir.

Sözlükbirimlere bağımsız biçimbirim denilen sözcükler dâhil edilebilir ve türetimsel veya çekimli olup olmadıklarına bakılmaksızın sözlükte bulunabilirler. Diğer yandan dilbilgisel biçimbirimler tümceye anlamını veren işlevsel birimlerdir; eklendikleri sözcükleri çeşitli görevlerde kullanmayı mümkün kılarlar. *"Biçimbirimleri ve sözlükbirimleri bir başka biçimde de tanımlamak olasıdır. Sözcüklerin tek başlarına anlamı olup olmamasına bağlı olarak "boş sözcük" ya da "dolu sözcük" biçiminde ayırım yapılabilir. ... genel olarak dilbilgisel sözcükler (fr. mot grammatical) denilen, tek başına anlamı olmayan sözcükler boş sözcükler grubunu oluşturur. Bir sözlükte yer alan sözcükçeye (fr. lexique) ise dolu sözcük denir."*⁷ Bu durumda dilbilgisinde işlev gören adıl, ilgeç, bağlaç, belirleyen gibi sözcüklerin boş sözcükler grubunu oluşturması beklenir. Fakat kök olarak kullanılabilen adıl veya ilgeçler de ek almaları sebebiyle istisnai olabilmektedir.

⁶ V. Doğan Günay, **Sözcükbilime Giriş**, İstanbul, Multilingual Yay., 2007, s.15.

⁷ Günay, **a.g.e.**, s.17.

Howard Jackson “Sözlükbilime Giriş” kitabında sözcükleri yazımsal, sesbilimsel ve sözcükbirim şeklinde bir ayrıma tabi tutmuştur. Yazımsal sözcükler, yazılı dilde karşımıza çıkan ve aralarındaki boşluklarla sınırları çizilmiş harflerdir. Sesbilimsel sözcükler sözlü dilde, işitme yoluyla algıladığımız sesler bütünüdür. Sözcükbirim ise şu şekilde sınırlandırılmıştır: “*Bir dilin söz varlığında olan sözcük; bir sözlükte madde başı olarak bulunabilir.*”⁸ Yukarıda da değimiz gibi sözcükbirimler kök veya ek almış şekilde olabilmektedir.

Peki, sözcüklere anlam taşıyıcı birimler olarak baktığımızda karşımıza nasıl bir manzara çıkacaktır? Palmer, “Semantik” kitabında “..., *dil-içi ilişkiler yoluyla anlam ise, en azından kısmi olarak, büyük ölçüde kelimelere ait görünmektedir. ... Sözlükler, gayet doğal olarak, büyük ölçüde kelimelerle ve dolayısıyla da dil-içi anlam ilişkileriyle ilgilenmektedirler.*”⁹ diyerek anlamın, biçimin ve sözlüklerin birbirlerine ne denli bağlı olduğunu vurgulamıştır.

1.1.2. Anlam

Anlam geleneksel dilbilgisi çalışmalarında göz ardı edilse de modern dilbilim ile birlikte dilin temel işlevi olan iletişimi sağlaması açısından inceleme konusu haline gelmiştir. Gerçekten de gerek ses, gerek yazı, gerekse dildışı göstergeler yoluyla olsun iletişim bir anlam yüklendiği ve bu anlamı iletebildiği kadar mümkündür. “*Dilbilimsel bir iletinin anlamı ancak bir konuşucunun sözcelerini söylediği durum ve bu sözcelerin alıcıda uyandırdığı dürtü-tepki davranışlarıyla geçerli bir biçimde tanımlanabilir.*”¹⁰ Diğer yandan pek çok anlambilimci sözcüklere yüklediğimiz anlamların temelde var olduğunu –eğer anlam olmasaydı sözcükleri tanımlamak gibi bir sorunumuz olmazdı- ancak kullanıldığı bağlama göre şekillendiğini savunmaktadır. Nitekim sözcükler dış dünya ile ilişkisi ve diğer sözcüklerle girdikleri ilişkiler açısından değerlendirilmelidir. “*Anlamın temel özelliği,*

⁸ Howard Jackson, **Sözlükbilime Giriş**, Çev. Mehmet Gürlek, Ellen Patat, İstanbul, Kesit Yay., 2016, s.18.

⁹ F. R. Palmer, **Semantik: Yeni Bir Anlambilim Projesi**, Çev. Ramazan Ertürk, Ankara, Kitabiyat Yay., 2001, s. 123.

¹⁰ Zeynel Kıran, Ayşe (Eziler) Kıran, **Dilbilime Giriş**, 3. bs., Ankara, Seçkin Yay., 2010, s. 157.

sözlükbirim ile sözlükbirimin gerçek dünyada simgelediği varlığının – insan, obje, duygular, hareket, fikir, nitelik, vs. – arasındaki gönderim ilişkisidir.”¹¹

Anlambilim, dildeki en küçük anlamlı birimleri artzamanlı veya eşzamanlı olarak inceleyen dilbilim alt alanıdır. Artzamanlı olarak incelediğinde sözcüklerin tarihî seyri ile ilgilenirken eşzamanlı anlambilim çalışmaları çokanlamlılık, eşadlılık, karşıt anlamlılık ve alt anlamlılık gibi anlam ilişkileri ile ilgilenir. Bunlardan çokanlamlılık bir sözcüğün birden fazla anlamsal değerini ifade eden bir isimlendirmedir. Eşadlılık yazılışı ve sesletimi aynı veya benzer olan fakat farklı anlamlar taşıyan sözcüklere verilen isimdir. Karşıt anlamlılık klasik olarak zıt anlam diye adlandırdığımız sözcükler arasındaki anlam ilişkisidir. Alt anlamlılık ise sözcükleri hiyerarşik olarak anlamlandırıp sınıflandırmaya yarayan bir tanımlamadır.

Bir dildeki herhangi bir sözcüğün tek bir anlamı olabilirken aynı sözcüğün çeşitli farklı anlamlar ifade etmesi de mümkündür. Bizler de günlük hayatta aynı sözcüğün farklı görünüşlerini iletişimde kullanmaktayız. Hatta dil hakkında düşünüp yorum yapan bir konuşucu çokanlamlı bir sözcüğü zihninde asıl anlam, yan anlam, terim anlamı, mecaz anlam gibi ayrımlara tabi tutmaktadır ve konuşmada ihtiyacı olan sözcüğü çekip çıkartarak dinleyiciye göndermektedir. Sözlükler de bir sözcüğün farklı görünüşlerini aynı maddebaşı içerisinde numaralandırarak veya mecaz, terim anlamı şeklinde belirterek vermektedirler. Bunlardan hangisinin esas anlam olup merkeze alınacağı hususunda ise sözlükbilimciler tarafından uygulanan farklı yöntemler vardır. Ancak en çok başvurulan yöntem sözcüğün fonetik olarak duyulmasından sonra zihinde canlanan ilk anlamı yani bilinen en yaygın anlamıdır.

Eşadlılık ilişkisi yazılışları ve sesletimleri itibariyle aynı veya benzer olan sözcükleri kapsamaktadır. Söz konusu sözcüklerin anlamları ve kullanıldıkları bağlamlar birbirinden tamamen farklıdır. Birbirlerinin yerine kullanılmaları kesinlikle mümkün olmayıp sözlüksel ve anlamsal alanları açısından kendilerine has içerik düzlemine sahiptirler. Bu açıdan bakıldığında eşadlı olduğunu düşündüğümüz sözcüklerin kökenini araştırmak oldukça faydalı olacaktır. Zira kökenleri ayrışan

¹¹ Jackson, **a.g.e.**, s. 36.

sözcükler esas itibariyle farklı sözcüklerdir ve şekil olarak aynı görünmelerinin sebebi tarihî gelişim seyri içerisinde sözcüklerde meydana gelen değişiklikler olabilir.

Karşıt anlamlılık belki de anlam ilişkileri hususunda en açık tanımlamanın yapılabileceği anlam olayıdır. Anlamları birbirine zıt olan sözcükleri belirten karşıt anlamlılık ilişkisinde farklı ayrımlar da pek tabii yapılagelmektedir. Ancak dilbilimde karşıt anlamın var olması sözcüğün kendisine tam zıt gelen kavramın varlığına bağlıdır diye bilinmektedir.

Alt anlamlılık ilişkisi parça-bütün ilişkisi olarak ele alınabilir. Bir üst kategorideki sözcüğün kendi bünyesine anlamsal olarak dâhil edebildiği sözcüklerle olan ilişkisine alt anlamlılık ilişkisi denmektedir. “*Alt anlamlılar, üst anlamlılar ile ‘yakın’ bir ilişki içerisindeyler.*”¹²

Anlam konusunda bir diğer ilişki eşanlamlılıktır. Sözcüklere yüzey yapı düzleminden bakıldığında bir gösteren için birden fazla gösterilenin olması, yani farklı iki sözcüğün aynı olguya veya kavrama gönderimde bulunması durumuna eşanlamlılık denir. Fakat derin yapı düzleminde çok küçük anlam nüansları ve birbirlerinin yerine her durumda kullanılamayacak olmaları sebebiyle eşanlamlılığa karşı çıkan dilbilimciler de mevcuttur. Söz gelimi Türkçedeki ‘kara gün’ gibi kalıplaşmış bir ifadeden ‘kara’ sözcüğünü çıkarıp yerine ‘siyah’ sözcüğünü getirmek olası değildir. O halde eşanlamlılık anlamda birebir örtüşmeyi değil, yakın bir ilişki içerisinde olan ve kimi zaman benzer anlamlara gelebilen sözcükleri belirtecektir.

1.2.Terimbilim

1.2.1. Terim ve Kavram

Terimbilime geçmeden önce terimin tanımı ile başlayacak olursak; Hartmann ve James “Dictionary of Lexicography” adlı eserlerinde terimi “*Uzman bir teknik konunun uygulayıcıları tarafından bir KAVRAMı belirlemek için kullanılan bir sözcük, cümle veya alfasayısal sembol.*”¹³ şeklinde tanımlamışlardır.

¹² Jackson, **a.g.e.**, s.38.

¹³ R.R. K. Hartmann, Gregory James, **Dictionary of Lexicography**, London, Routledge, 2002, s. 138.

Terimbilim çalışan akademisyenler, ilk terim araştırmalarının çeviri etkinlikleri kapsamında yapıldığını belirtmektedir. Terimbilimin dilbilimin alt alanlarıyla ilişki içerisine girmesiyle etkinliğinin arttığı söylenmektedir. M. Teresa Cabré, “Terminology (Theory, Methods and Applications)” adlı eserinde (Rey 1995)’ten naklen; “18. yüzyılda bilginin daha geniş kitlelere yayılması ve teknolojinin ilerlemesi sırasında, terimbilim birçok yeni gelişmeler neticesinde ortaya çıkan zorluklarla baş etmek için oldukça gerekli bir araç görülmüştür.”¹⁴ alıntısı ile terimbilime duyulan gereksinimi gözler önüne sermektedir. Terimbilimin doğuşuna baktığımızda da her yeni bilim alanında ortaya atılan görüş, teori, kavram ya da yeni yapılan keşif ve icatlar için isimlendirme ihtiyacının temel sorun olduğunu görmekteyiz. Modern anlamda terimbilimin kurucusu ise Avusturyalı bir mühendis ve Viyana Okulu’nun temsilcisi olan E. Wüster (1898-1977) olarak görülmektedir.

Toplumların sistematik olarak değişimleri ve günümüzdeki gibi bir post-modern toplum yapısı ile birlikte yeni bilgi alanlarıyla tanışmış olduk. Nitekim bilgiye kolay ulaşılabilirlik, eğitimin yaygınlaşması, teknolojik yenilikler de aynı şekilde yeni dilsel ihtiyaçlar doğurmuştur. Bu gibi sebeplerden ötürü terimbilim tek dilli ve terim sözlükleri ile günümüzdeki gibi çokdilli bir toplumsal yapıda iki dilli sözlüklerde işlerlik göstermektedir. Cabré’ye göre terimbilim dilsel ihtiyaçlar üzerinde önemli etkileri olan şu sosyolojik değişimlerle şekillenmiştir:

- Son yıllarda artan bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak yeni isimlendirmeler gerektiren birçok kavram ve hatta kavramsal alanlar ortaya çıkmıştır.
- Teknoloji hızla gelişme göstermekte ve toplumun her katmanına yayılmaktadır. Bilgi ve iletişim alanlarındaki teknolojik gelişmeler iletişimde daha önce var olmayan yeni yolların geliştirilmesi gereksinimine sebep olmaktadır ve ilgili dillerdeki söz varlığının sürekli olarak güncellenmesi talebinde bulunmaktadır. Bu durum da dil endüstrisi olarak adlandırılan yeni bir alanın oluşmasını gündeme getirmektedir.

¹⁴ M. Teresa Cabré, **Terminology: Theory, Methods and Applications**, Ed. by Juan c Sager, Vol. 1, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1998, s. 1.

- Bilginin ve ürünlerin transferi modern toplumun en önemli özelliklerinden biri olup bir taraftan bilimsel, teknik, kültürel ve ticari değişim (exchange) için yeni pazarların açılmasını, diğer taraftan değişimin yeni alanlarındaki çokdillilik ile başa çıkma ihtiyacını doğurmaktadır.
- Bilgi günümüz toplumunun en önemli unsurlarından biridir ve bilginin miktarı katlanarak artmaktadır. Bu oldukça büyük veri yığını güçlü ve etkili bir dayanağa ihtiyaç duymaktadır. Her çeşit veri tabanı sürekli bir güncelleme gerektirmektedir. Veri tabanları çok boyutlu ve erişimi kolay olmalıdır. Sonuç olarak, bilginin depolanması ve geri kazanılması hususunda ortaya yeni ihtiyaçlar çıkmaktadır.
- Kitle iletişimin gelişmesi, genel ve özel sözcükler arasındaki etkileşim sonucunda terimbilimin yaygınlaşmasına olanak tanır. Özel terimler medyada kullanılmaları yoluyla popüler kültürün bir parçası olur.
- ... Bilimsel ve teknolojik buluşların neredeyse yalnızca egemen ekonomik güçlerde görülmesi, tek bir bilgi ve yeni ürün transferinin bile diğer ülkelerde büyük ölçekli teknik ve bilimsel söz varlığını gerektirdiği anlamına gelir. Bu durumla mücadele etmek için çoğunlukla korumacı dil politikaları uygulanmakta ve bu alanlarda yeni meslek kollarının açılması desteklenmektedir. ... Uzmanlık alanı dili ve ana bileşenleri terminoloji, dil standardizasyonu için en önemli alanlardan biridir.¹⁵

Terminolojide Avusturya, Rus ve Çek ekollerine göre üç farklı yaklaşım söz konusudur:

1. Terminoloji bilim ve tekniğin hizmetinde olan disiplinler arası ama aynı zamanda özerk bir alandır.
2. Daha çok felsefe üzerine yoğunlaşır ve esas olarak kavramların mantıksal sınıflandırılması ve bilgi organizasyonu ile ilgilenir.

¹⁵ Cabré, a.g.e., s. 4.

3. Dilbilim temelli olup terminolojiyi bir dilin sözlüğünün alt bileşeni olarak, uzmanlık alanı dillerini de genel dilin alt sistemleri olarak görür.¹⁶

Terminoloji sözcüklerden çok kavramlarla ilgilenir: “*Genel terminoloji teorisi kavramların doğası, kavramsal ilişkiler, terim ile kavram arasındaki ilişki ve kavramlara terim bulma gibi konuları öncelikli olarak gören ilk yaklaşımı temel alır.*”¹⁷ Bu noktada terimbilim ile sözlükbilim arasında kavramdan terime gitme (*onomasiological approach*) ve sözcükten kavrama ulaşma (*semasiological approach*) yöntemleri hususunda fark vardır. Terimbilim ilk yöntemi tercih ederken sözlükbilimde tanım anlamsal ve işlevsel olarak yapıldığı için ikinci yöntem tercih edilir: “*Bu bakış açısı bugün terim konusunda en sistematik, tutarlı teorik yaklaşım olarak düşünülmekte olup sözlükbilim teorisinden üç şekilde ayrılmaktadır: kavramın isme karşılık önceliği, diğer dilbilimsel tanım düzeyleri değil sadece terimbilimsel düzey ile ilgilenmesi, artsütemli yaklaşım ve bilgileri içermemesi ile.*”¹⁸ Terminoloji denince herhangi bir bilimsel alanda uzmanlar arasındaki iletişimi sağlayan ve alanın terminolojisini belirleyen terimler dizisi ile bunları yöntemsel olarak inceleyen teorik alan akla gelmektedir.

Sözlükbilim ile terimbilim arasında ise bazı farklar olmasına rağmen sıkı bir ilişki vardır. Her iki alan da sözcüklerle ve dolayısıyla sözlüklerle ilgilenir. Öte yandan sözlükbilim bir dilde var olan tüm sözcüklerle ilgilenirken terimbilim yalnızca bir alana mahsus terimlerle ilgilenir. “*Terim ve sözcük hem benzerdir hem de birbirlerinden farklıdır. Sözcük, bir dizi dilbilimsel niteliklere göre tanımlanır ve gerçeklikte bir öğeye atıfta bulunma özelliğine sahiptir. Terim, özel bir alanda kullanılan benzer dil özelliklerine sahip bir birimdir.*”¹⁹ Diğer yandan her iki dilsel birim de aynı şekilde fonetik, semantik, morfolojik özellikler taşır.

Terimbilim açısından sözlük yazımının herhangi bir disipline ait terimleri standart hale getirip semantik olarak her bir terime yalnızca bir tane anlam atama görevini yerine getirmek olduğu belirtilmektedir. Cabré’ye göre genel sözlük yazımı

¹⁶ Cabré, **a.g.e.**, s. 5.

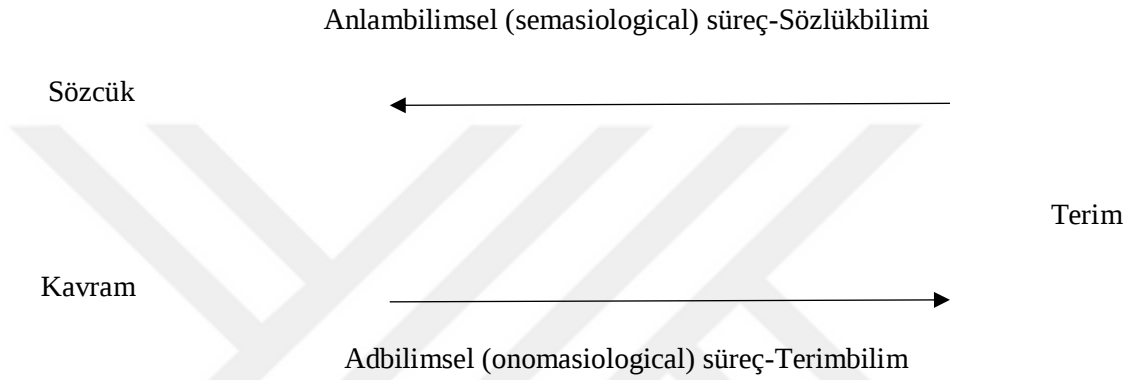
¹⁷ Cabré, **a.g.e.**, s. 7.

¹⁸ Cabré, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁹ Cabré, **a.g.e.**, s. 35.

maddebaşı olarak seçilen sözcüklerle doğal dile ait sözvarlığını listeler ve her bir sözlükbirimin kapsamı dâhilindeki bütün anlamları vermekle yükümlüdür. Genel sözlükler biçimden anlama ulaşmayı hedeflerken terim sözlükleri içerikten terime doğru gider. Bu noktada sözlükbilimci ilk olarak sözcük listesi çıkarmak durumundadır, fakat terimbilimci ilk olarak kavramları belirler:

Şekil 3.1. Sözlükbilimi İle Terimbilimin Arasındaki Yaklaşım Farkı

Kaynak: M. Teresa Cabré, **Terminology (Theory, Methods and Applications)**, Ed. by Juan c Sager, Vol. 1, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1998, s. 38.

Doğan Aksan terimleri uzmanlık alanlarına ait kavramlar olarak tanımlamaktadır. Ona göre terimlerin genel özellikleri ise şu şekildedir:

1. Terimler genel olarak tekanlamlı (*monosémique, monosemic, monosemisch*) öğelerdir: Bitkibilimdeki *çanakyaprak*, geometrideki *üçgen*, fizikteki *özümlü ağırlık*, hekimlikteki *toplardamar*, dilbilimdeki *çekim* gibi.
2. Terimler türetilirken, yeni beliren ya da yerlileştirilmek istenen kavramlar karşılanırken şu yollara başvurulmaktadır:
 - a) Dilin kendi öğelerine yeni anlamlar yükleme yoluyla dilden karşılama: Dişçilikteki *köprü*, ... marangozluktaki *diş* gibi.
 - b) Birleştirme: *tekel*, *bilgisayar*, *atardamar*, ... *göstergebilim*, *dilbilim* gibi.
 - c) Canlandırma: Dilin unutulmuş, kimi zaman yalnız lehçe ve ağızlarda yaşayan öğelerinin yeniden kullanım alanına alınması: *nicelik*, *nitelik*, *alan* ... *tanık* gibi.

- ç) Çevirme: ... bütün dünya dillerinde, çeviri yoluyla yabancı kavramların dile aktarıldığı görülmektedir. Türkçedeki pek çok örneği içinden *fizikötesi, ısıölçer, sesyazar bilim kurgu ...* gibi
- d) Türetme: Yeni ve yabancı kavramlar, dilin kendi kök ve eklerinden türetilen yeni öğelerle karşılanır: *saplantı, ... seçenek, asalak, benzeşme, önlem, okutman...* gibi.²⁰

Terimler, kavramları karşılayıp onların dış dünya ile bağlantılarını gerçekleştiren birimlerdir. “Uzmanlar terimleri kendilerini ifade etmek, düşünce alışverişinde bulunmak ve çalıştıkları alanın yapısını düzenlemek için kullanırlar.”²¹ Cabré’ye göre terimler üç şekilde tanımlanabilir: dilbilimsel olarak, bilişsel anlamda ve iletişim bağlamında. Dilbilimsel olarak terimin fonetik, semantik ve morfolojik özellikleri ele alınmaktadır. Bilişsel anlamda terimin karşıladığı kavram ile olan ilişkisi ve zihinde anlamlandırma süreci önem taşır. Cabré terimleri, biçim, anlam ve gönderge açısından analiz edip söz konusu bu üç boyuttan birini dikkate alarak bir terimin kapsam alanı dâhilindeki alt sınıflarını çıkararak onlarla kurduğu ilişkiye göre inceleneceğini belirtmiştir.²² Morfoloji bize yeni sözcükler oluşturmayı ve bunu yaparken de ihtimalleri kısıtlayacak kuralları sağlar. Benzer bir şekilde anlam aracılığıyla dilin semantik alanına girişi elde edebiliriz. Dilin gönderge boyutu ise var olan bir kavramı veya nesneyi isimlendirmede yönlendirici bir nitelik gösterir.

İnsanlar fikirlerini belirtmek, kendilerini ifade etmek veya tanıtmak gibi bir dizi amaçlarla dile ve dolayısıyla sözcüklere başvururlar. Dış dünyadaki somut nesnelerin isimlendirilmesi dışında zihinsel süreçlerle anlamlandırılacak olan kavramlara baktığımızda insanların kavramları ve bunların isimlerini gerçekliğin bir görünüşü olarak kullandıkları belirtilmektedir. Diğer yandan konuşucular sahip oldukları sözvarlığı ile gündelik hayatta ihtiyaçları doğrultusunda gerekli olan sözcükleri seçip kullanırlar. Daha dar anlamda özellikle profesyonel olarak daha sınırlı sözcük sayısı ile daha dar bir çevrede iletişim kurarlar. Terimler tam olarak bu işlevi yerine getirmekteler. Belli bir jargonu yani alan dilinin sınırlarını belirlerler ve

²⁰ Doğan Aksan, **Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim**, C. 1, 2, 3, Ankara, TDK Yay., 2009, s. 41.

²¹ Cabré, **a.g.e.**, s. 39.

²² Cabré, **a.g.e.**, s. 39.

bunu yaparken de çokanlamlılık veya örtük anlamlılıktan kaçınırlar: “*Tek anlamlılığı sağlama ışığında, örneğin kavram ile terim arasındaki birebir ilişki gibi, GTT (Genel Terminoloji Teorisi) terimleri kavramlardan ayırıştırma hususuna oldukça önem vermektedir. Alanın uzmanları arasında açık ve anlaşılır bir iletişim sağlayabilmek için bir terimin yalnızca bir kavramı ifade etmesi elzemdir.*”²³

Terimlerle arasında sıkı sıkıya bir ilişki olan kavramların ne olduğu bu noktada önem taşır. Kavram, zihinsel süreçlerle oluşup aynı şekilde anlaşılabilen soyut bir fikrin dildeki karşılığı olarak tanımlanabilir. “... *düşüncenin bir ögesi olup bir nesne sınıfını temsil eden zihinsel bir yapılandırma. ... zihinsel olarak terimlerden bağımsızdır ve Saussure’ün belirttiği gibi ses görüntüsünden ayrılmaz olan anlamın aksine, isimlendirilmeden önce dahi vardır.*”²⁴ Kavramlar sıklıkla bilimsel ve teknik alanlarda ele alınan konuya ait fikir veya buluşların kavramsal çerçevesini oluşturur ve kendi aralarındaki mantıksal ve ontolojik ilişkilere göre mercek altına alınırlar. Mantıksal ilişkilerden kastedilen Cabré’nin belirttiği üzere, kavramlar arasındaki benzerlik yani herhangi iki kavramın paylaştığı bir veya daha fazla ortak özelliktir. Kavramlar arasındaki mantıksal ilişkileri alt ve üst kategorilere ayırma veya içermek-kapsama şeklinde somutlaştırabiliriz:

bina ev, apartman, yangın istasyonu

ev müstakil, odaları değişik seviyelerde olan ev

*duvar taşıyıcı duvar, dolgu duvar, çimento harçlı duvar*²⁵

Son olarak terim ile kavram arasındaki ayrılık üzerine duracak olursak Bajcic’in Sapir’den aktardığı bilgilerden hareketle şu örneği verebiliriz: İki farklı A ve B dillerinde zihinsel ve epistemolojik olarak aynı şekilde anlamlandırılan bir kavram olduğunu varsayalım fakat A dilinde kavramın ismi yokken B dili söz konusu kavramı isimlendirmiştir. Bu karşıtlığa göre ortaya şöyle bir sonuç çıkmalıdır; A dilindeki insanlar kavramsal süreci tecrübe edemezler. Ancak örneğimizin başında da dediğimiz gibi kavram her iki dilde de insanlar tarafından deneyimlenip zihinsel

²³ Martina Bajcic, **New Insights into the Semantics of Legal Concepts and the Legal Dictionary**, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2017, s. 12.

²⁴ Cabré, **a.g.e.**, s. 42.

²⁵ Cabré, **a.g.e.**, s. 100.

süzgeçten geçirilebilmektedir. Aralarındaki tek fark terimin oluşu veya olmayışıdır: “*Diyebiliriz ki terim karşılığı olmayan kavramlar vardır fakat kavramsal bir karşılığı olmayan terim yoktur.*”²⁶ Diller bir kavramı isimlendirmiyor olabilirler ama konuşucular insana dair ortak bir kavramın pek tabi bilincine ve ayırdına sahiptirler.

1.2.2. Uzmanlık Alanı Dilleri

Terimler özellikle alan dilleri kapsamında kullanılagelen sözcük ve söz öbekleridir. Ortak dilde kullanılanlar ise günlük hayatın bir parçası haline gelen ve dilin konuşucuları tarafından benimsenmiş sözcükler olsalar da asılları itibariyle bir jargona ait sözcüklerdir: “*Dilcilerin grup dili ya da özel dil adını verdikleri diller, bir toplumda bireyin içinde bulunduğu sınıfa, yaşa, özellikle mesleğe göre belirlenen dillerdir.*”²⁷ Özel dil ile genel dilin ayrıldığı nokta dilin işleyiş şekli değildir; sahip oldukları sözvarlığı ve iletişim şekli bakımından farklılık gösterirler. Terimlerin de asıl amacı olan bilgi iletme işlevi, uzmanlık alanı dillerinin iletişim sürecini göstermektedir. Diğer yandan “*özelleştirilmiş jargon yalnızca yeni ve ihtiyaç duyulan kavramları tanımlama görevini değil aynı zamanda grup içinde üyeler arasında ilişkiyi kurup dışarıdan olanlara sınır dışı bırakma işini de yapar.*”²⁸ Cabré genel ve özel dilleri ayırırken dilbilimsel (sözlüksel, morfolojik ve sözdizimsel), pragmatik (durum, gönderici ile alıcı) ve işlevsel özelliklere (iletişimin amacı) dikkat edildiğini vurgulamıştır. Ayrıca uzmanlık alanı dillerinin genel dilin aksine daha bilimsel ve teknik nitelikteki metin türlerini tercih ettiği görülmektedir. Bilimsel bir makale ile edebi bir öykünün çok zıt karakteristik özelliklere sahip olması bu önermeyi en açık şekilde somutlaştırmaktadır. Cabré uzmanlık alanı dillerinin unsurlarını maddeler halinde şu şekilde belirtmektedir:

- Bilimsel anlamda tevazuu ifade etme amacıyla kullanılan birinci çoğul kişi
- Geniş zaman kullanımı
- Ünlemlerin olmayışı
- Artık bilgiden kaçınma

²⁶ Bajcic, **a.g.e.**, s. 19.

²⁷ Aksan, **a.g.e.**, s.86.

²⁸ Bernard Spolsky, **Sociolinguistics**, Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 33.

- Dilbilgisel kişi ekleri veya zamirlerinin olmadığı ifadelere sıkça başvurulması
- Ad öbekleri
- Gösterimle ilgili diğer sistemler (tablolar, çizimler vs.)²⁹

Uzmanlık alanı dillerini genel dilden ayıran diğer özellikler ise şunlardır:

- Genellikle yazar ile mesajın alıcısı arasında örtük bir diyalogu temsil eder.
- Örtük olarak kişi kullanımı göstermeyip kişinin belirtilmesi gerektiğinde ‘yazara göre, fikrimizce, şuna inanıyoruz ...’ gibi ifadeler kullanılır.
- Açıkça yapılmamasına rağmen, argümanlar vererek, veriler göstererek, örneklendirme veya açıklama gibi yollarla okuyucuyu dolaylı olarak ikna etmeye çalışırlar.
- Açıklama, tanım, parantez içi materyaller, eşanlamlılar vb. üstdile ait unsurları uygularlar. Her metinde kullanılan bu işlevsel kaynakların sayısı iletişimin uzmanlık derecesine ve okuyucuların mevcut bilgilerine bağlıdır. Okuyucunun bilgisi ne denli azsa metinler o denli artık bilgi içerir ve yine üstdilsel öğeye sahip olur.³⁰

Uzmanlık alanı dilleri genel bir üst dilin parça-bütün ilişkisi bağlamında bir alt oluşumdur.

1.2.3. Hukuk Dili ve Terminolojisi

Farklı bilim ve meslek kollarının kendilerine has ortak anlaşma ve özel kullanım biçimleri vardır. Bir alanın uzmanları arasında kesintisiz ve etkili iletişimin sağlanmasına yarayan terimler her alanın kendine özgü terminolojisini meydana getirmektedir. Tiersma, “The Nature of Legal Language” adlı makalesinde “hukuk dili” ile herhangi bir hukuk sistemi tarafından geliştirilmiş ve ayırıcı bir üsluba sahip yazma ve konuşma sistemini kastettiğini belirtmiştir. Ona göre hukuk dilinin

²⁹ Cabré, a.g.e., s. 75.

³⁰ Cabré, a.g.e., s. 75.

oluşmasında kolonileşme ve dinî kurallar faktörü çok etkilidir: “Her bilim ve meslek dili bir üst dildir, ancak o dili kullananlar arasında anlaşmaya imkân veren bir dildir. Hukuk dili de bu diller arasındadır ve anlaşılması en zor ve özel gruptandır.”³¹

Mevcut hukuk sistemimizde kanun dilinin sözvarlığı özellikle yazılı formatta gündelik hayattakinden oldukça farklıdır. Kökeni Arapça ve Farsça hatta Latinceye dayanan birçok sözcük ve söz öbeği Türk hukuk dilinin hâlihazırda en az tıp terminolojisi kadar, sıradan bir vatandaş için anlamlandırma sürecini zorlaştırmaktadır. O halde uzmanlık alanı dilini anlamak için o alanın bilgisine sahip olunmalıdır. Fakat hukuk metinleri diğer üst dillerden farklı olarak, toplumsal yaşamın kurallarını belirleyen metinler oldukları için sıradan bir vatandaş doğal olarak kendi haklarını ve muhatabı olduğu kuralları bilmek isteyecektir. Bu açıdan hukuk dili, bir yönüyle de anlaşılabilirlik göstermelidir. Ancak hemen her hukuk sisteminin dili oldukça kapalıdır.

Hukuk dilinin özellikleri başlığı altında Tiersma;

- Sesletim ve imla
- Sözdizimi
- Sözvarlığı
- Anlambilim
- Üslup
- Konuşma ve yazma³²

şeklinde maddeler sıralamaktadır. Sözdizimi açısından hukuk metinlerinde ve kanunlarda oldukça uzun cümlelerin yer aldığı herkesçe bilinen bir durumdur. Aynı zamanda yakın ve eşanlamlı kelimelerin sıklıkla tercih edildiğini belirten Tiersma’ya göre bunun sebebi beklenmedik bir duruma karşı her türlü boşluğu doldurmaktır. Diğer yandan kanun yazıcıların genellikle edilgen çatı ve ad soylu yapılarla cümle kurmaları da dikkate değer bir husus olduğunu belirtmiştir: “Evrensel olmasa bile,

³¹ Ramazan Kaplan, “Hukuk Dili Bağlamında Anayasa Dili” s.1, (çevrimiçi) www.tded.org.tr/images/logo/sem/ramazan_kaplan.pdf / 02.03. 2018.

³² Peter Tiersma, “The Nature of Legal Language”, **Dimensions of Forensic Linguistics**, Ed. by John Gibbons, M. Teresa Turell, Vol. 5, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2008, s. 15.

*edilgen ve isim kökenli yapıların dünya genelindeki hukuk sistemlerinin dillerinde yaygın olduğu görülmektedir.”*³³ Anlambilim başlığı altında hukukçuların sözcüklerin anlamlarını belirlerken *düz anlam kuralını*³⁴ benimsediği yani ortada anlamca belirsizlik olmadıkça yalnızca hukuk metinlerine bağlı kaldıkları belirtilmiştir.

Hukuk metinlerinin tarihî metinler olması sebebiyle birçok tarihî sözcük içermesi de söz konusudur. Ancak bunların bir kısmı yaşayan dilde yer almayan anlamı yalnızca hukukçular tarafından sözlükler ve uygulama yardımıyla bilinebilecek sözcüklerdir. Fakat bu sözcüklerin yerinin modern olanlarıyla değiştirilebileceği iddia edilmektedir çünkü kanun yazımının bir geleneği devam ettirme olduğu ileri sürülmektedir.

Türk hukuk dili de farklı zamanlarda, farklı amaçlarla çeşitli şekillerde değiştirilmiş, zaten devşirme olan metinler üzerinde devamlı olarak oynanması tartışmalara sebep olmuştur. Terimlerin değiştirilmesi ve sadeleştirilmesi gerektiğine kanaat getiren 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile ondan sonra gelen anayasa metinlerine değişik zamanlarda müdahale edilmiştir. Ancak her milletin dünya görüşü neticesinde ortaya çıkan kavramlara anlam yükleme ve onları isimlendirme hususunda kendine has yöntemleri, dili şekillendirme yolları vardır. Siyasi ve ekonomik etkileşimlerle birlikte gelen kültürel olarak da başka bir dilden etkilenme ile diller yalnızca sözcük alışverişi yapmazlar. Aynı zamanda sözcüklerle birlikte yabancı kültürün düşünce sistemlerinden de etkilenir. Türk dilinin Arapça ve Farsçadan fazlasıyla etkilenmiş olması, ait olduğu topluma yasa koyarken tercih ettiği terimlerden açıkça anlaşılmaktadır. Hukuk dilinin sıradan vatandaş için ne kadar açık ve anlaşılır olması gerektiğinden ziyade tezimizde terimlerin alan içi iletişimi sağlaması işlevi ile ilgilendiğimizden bu nevi tartışmalara değinilmeyecektir.

Hukuk dilinin en önemli ayırıcı özelliği olarak teknik terimleri gösterilmektedir. Hukuk terminolojisinde diğer alan dillerinde olduğu gibi “bir terimin yalnızca bir kavramı ifade etmesi” ilkesinden yola çıkılarak “*hukuk metinlerini yazarlar daima bir kavram için bir sözcük ilkesini uygularlar: “aynı*

³³ Tiersma, **a.g.m.**, s. 15.

³⁴ Tiersma, **a.g.m.**, s. 17.

*sözcük, aynı anlam, farklı sözcük, farklı anlam” ...*³⁵ Hukuk terimlerinin niteliksel görünümüne bakıldığında hukuk terminolojisinin hukukun metodolojisinden etkilendiği söylenebilir. Hukukun kullandığı yöntem ve mantıksal çerçeve terimlerin oluşmasında ve tanımlanmasında önemli rol oynamaktadır. Hukukun diğer bilimsel ve teknik alanların aksine kullandığı yöntemler daha farklıdır: “*Şöyle ki normatif bir bilim olarak hukukta pozitif bilimlerde rastlanan deney ve gözlem yollarına ve neden – sonuç (causalite) mantığına yer verilmez; buna karşılık, pozitif bilimlerde pek rastlanmayan varsayımlara, ilk savlara ve amaçsalığa (finaliteye) yer verilir.*”³⁶ Öte yandan Martina Bajcic hukukun Aristo mantığı temelli ‘sınıflandırma, örnekseme, kıyas ve tanımlama’ gibi birçok yöntemi kullandığını belirtmiştir.³⁷

Terimlerin işaret ettiği kavramların oluşum süreci aktarılması gereken bir diğer konudur. Kavramsallaştırma olarak adlandırılan bu süreç anlama dayalı bir süreçtir: “*Bilişsel dilbilimin anahtar semantik mefhumu olarak kavramsallaştırma anlam kurma sürecini açıklar. Bu süreçler dilde anlama, yapılandırma, sınıflandırma gibi bilişsel kabiliyetler ile kendini gösterir.*”³⁸ Kavramsallaştırma sürecinde yeni kavramlara getirilecek terimlere hukukun uyum sağlaması da beklenmektedir: “*... Toplumumuz ve maddi kültürümüz değiştikçe hukuk dili de kaçınılmaz olarak bu durumu benimsemektedir*”.³⁹ Hukuk bazında anlamlandırma veya kavramsallaştırmanın dilsel bilginin yanı sıra hukuki bilgiyi de gerektirdiği savunulmaktadır: “*Hukukçuların özel birtakım kategorilere göre düşünce şekline sahip olduklarını iddia etmek yanlış olmasa bile, yasal kavramsallaştırma dilbilimsel araçları kullanmadan çözülemez.*”⁴⁰ Daha önce de belirtildiği üzere terimler dilbilimsel, bilişsel ve iletişim boyutunda incelenmektedir. Aynı zamanda ifade ettikleri kavramlarla birlikte ele alınıp –ses ile sözcüğün zihinde çağrıştırdığı imajından ayrılamayacağı gibi- yorumlama aşamasına geçilmektedir.

³⁵ Bajcic, **a.g.e.**, s. 12.

³⁶ Rona Serozan, “Hukukta Yöntem”, s. 2425 (çevrimiçi) <https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/6-Rona-SEROZAN.pdf>, 01.01.2019.

³⁷ Bajcic, **a.g.e.**, s. 16.

³⁸ Bajcic, **a.g.e.**, s.20.

³⁹ Tiersma, **a.g.m.**, s. 15.

⁴⁰ Bajcic, **a.g.e.**, s. 21.

Hukuk terminolojisinin bir jargon niteliğinde olsa bile belli bir anlaşılabilirlik seviyesinde halka ulaşabilir olması gerektiğini söylemiştik. Yasaların muhatabı toplumdur ve toplumu oluşturan fertlerin eğitim düzeyleri çeşitlilik gösterir. Kişiler hukuk terimlerini en azından kendi hak ve özgürlükleri ile sınırlarını bilecek şekilde anlamlandırmak isteyecekleri için hukuk dilinin dışarıya tamamen kapalı bir olamayacağı üzerinde durulmaktadır. Ancak Bajcic, hukuk dilinin terimlerin anlamını bilmekle tam olarak anlaşılamayacağı görüşünü savunmaktadır: “*Yasalar yalnızca karmaşık hukuki cümlelerden ibaret değildir, aynı zamanda hukukçu olmayanlar tarafından çoğu kez kabul edilemez olan kendisine has içsel bir mantığa da sahiptir. Hukuk dilinin anlamı dilden öteye gider ve dilsel olmayan bir görünüm arz eder.*”⁴¹ Hukuki bir metni okuyan sıradan vatandaş, kullanılan sözcüklerin, hukuka özgü terimlerin anlamını biliyor olsa dahi bir bütün olarak gönderme yaptığı kanunun içeriği ile kapsamı ve sınırlarını çıkarsamada başarılı olamayacaktır. Kanun metinleri incelendiğinde bir terimin teoride veya tanımındaki anlamının uygulamada genişlediği, hatta çok kapalı anlamların uygulama ile yorumlanabildiği görülecektir.

Yasa dili hakkındaki ortak görüşlere göre de “*eski sözcük kullanımı, teknik hukuk terimleri, bildik sözcüklerin bilinmeyen anlamlarla kullanılması, sözcük çiftleri, eşanlamlılık*”⁴² hukuk metinlerinde görülen belli başlı özelliklerdendir. Hukuk söylem özellikleri açısından da kendine has bir görünüm sergiler. Resmi dil kullanım özelliklerine sık sık rastlanılmaktadır: “*... söylem tabanları bağlamında hukuk metinlerinde kullanılan söylem tipleri şunlardır: a) di söylem tipi, b) ir söylem tipi, c) mektedir söylem tipi, d) miştir söylem tipi*”⁴³ Ayrıca toplumun her üyesini ilgilendirmesi sebebiyle çoğulu ifade eden zamirler yoğunluktadır: “*Yasaların yalnızca belirli kişilere değil herkese yönelik olması yasa dilinde çarpıcı bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu genel anlatım özne durumundaki sözcüklerin kişisiz ve kapsamlı sözcükler olmasına yol açmakta ve bu nedenle yasa maddelerinde herkes, her ..., kimse, bir kimse, her şahıs, her kim, hiç kimse, vb. gibi sözcükler sıklıkla*

⁴¹ Bajcic, **a.g.e.**, s. 27.

⁴² Işıl Özyıldırım, “Türk Yasa Dili”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 1, t.y., s. 92.

⁴³ İbrahim Ahmet Aydemir, “Türk Hukuk Dili Üzerine Araştırmalar II: Söylem Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı**, Ed. Nurettin Demir, Faruk Yıldırım, Adana, Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, 2014, s. 49.

*kullanılmaktadır.*⁴⁴ Diğer yandan hukuk metnlerindeki sözcükler günlük konuşma dilindeki anlamlarından farklı ifade şekillerine sahiptir. Örneğin; ‘borç’ kelimesi Türk Dil Kurumu’nun güncel Türkçe sözlüğünde şu anlamlara gelmektedir ve tanımlanma şekli dilbilimsel kıstaslara göredir:

“borç – cu isim

1. *isim* Geri verilmek üzere alınan veya ödenmesi gerekli para veya başka bir şey.
2. Birine karşı bir şeyi yerine getirme yükümlülüğü, vecibe.”⁴⁵

Sözcüğün yukarıda görülen tanımlarından sonra deyim şeklinde kullanımları basılı sözlükte yer almaktadır. Ayrıca diğer sözcüklerle oluşturduğu tamlamalar da 2011 baskılı sözlükte maddebaşının en sonunda gösterilmektedir.⁴⁶

Aynı sözcüğün Prof. Dr. Ejder Yılmaz’ın hukuk sözlüğündeki tanımı ise şu şekildedir:

“borç – iki veya daha çok kişi arasında doğan ve bunlardan birinin (veya bazılarının) diğerine (veya) diğerlerine karşı bir edimi yükümlendiği hukukî ilişki; karş. Alacak.”

Görüldüğü üzere hukuk, dil aracılığıyla işleyen ancak genel dil kullanımından ayrılıp semantik olarak sözcüklerin gündelik anlamlarının ötesinde alan bilgisi ile kuşatılmış terimleri barındıran bir alan dilidir.

1.2.4. Yasal Kavramlar

“Yasal kavramlar, daha geniş bağlamlarda tahmin edilen ve anlaşılan hukuki bilgiyi ... kapsamaktadır. Yasal kavramların bu özelliği hukuki çeviride ve hukuk sözlükbiliminde hesaba katılmalıdır. Basitleştirmek gerekirse, yasal terimler hukuki bilgiyi kuşatan yasal kavramların (yalnızca) dilsel birer göstergeleridir.”⁴⁷

⁴⁴ Özyıldırım, **a.g.m.**, s.96.

⁴⁵ TDK Güncel Sözlük ‘borç’ maddesi, (çevrimiçi) <http://tdk.gov.tr> .

⁴⁶ **Türkçe Sözlük**, 11. bs., Ankara, TDK Yay., 2011.

⁴⁷ Bajcic, **a.g.e.**, s. 39.

O halde hukuki alan bilgisi kavramlar ve onların isimleri olan terimlerden meydana gelmektedir. Bir alan bilgisini anlamak için öncelikle dile ve alanı kuşatan dildışı bilgiye yönelik yeterliliğe sahip olmak gerekecektir. Yasal kavramları sözlüğe bakıp tanım yoluyla belli bir noktaya kadar anlamlandırmak mümkün olabilir ancak söz konusu kavramların uygulamada kullanıldıkları halleri ve dünden bugüne hukukçular tarafından yorumlanmış bilgi yığını sürecin asıl ve son noktasıdır. Nitekim Bajcic'in kitabında yer verdiği Wank'in yasal kavramları sınıflandırma şekli bahsettiğimiz önermenin de doğruluk payını vurgulamış olmaktadır:

1. kanun yapıcı tarafından oluşturulmuş yasamaya ilişkin kavramlar,
2. hukuk bilimi tarafından oluşturulmuş alan (bilim) kavramları,
3. mahkemeler tarafından oluşturulmuş dava hukuku kavramları.⁴⁸

Kavramları tanımlamak bazen yeterli olmamaktadır. Uygulamada çoğu zaman tecrübe ve yorum işin içine girmektedir ancak yoruma açık olmanın belirsizliğe işaret ettiği savunulmaktadır. Bazı kavramların anlamları kesin ve açık bir görünüm sergilerken bazıları daha örtük ve belirsiz olabilmektedir. Belirsiz kavramları kesin bir hükme bağlamak ise özellikle mahkemede hâkimlerin alan bilgisine bağlıdır. Bazen kanun metinleri daha genel tanımlamalar ve hükümler vermektedir ancak bu hükümlerin pratikte karşılaşılabilecek her türlü duruma uyarlanabilir olması daha önceki uygulamalarda verilen kararlar ile mevcut tanıma yapılan ilaveler yardımıyla mümkün olabilmektedir: “ ... *hukuk kavramlarının üç farklı tür belirsizliği, belirsizliğin aşağıdaki kökenlerine uygun olarak ayırt edilebilir:*

- a. *hukuki kavramların toplumsal ve etik-ahlaki şartlara genel bağlılığı,*
- b. *kasıtlı belirsizlik: bazı kavramlar kapsamlı yorumlamalarını mümkün kılmak için bilinçli olarak belirsiz bırakılmıştır (iyiniyet ya da Almanca “guten Glaubens” gibi) ve*
- c. *yasal prosedürdeki bir hatadan kaynaklanan tesadüfi belirsizlik (Arntz ve Sandrini 2007: 137-138). ”⁴⁹*

⁴⁸ Bajcic, a.g.e., s. 40.

Belirsiz kavramlara terim ve tanımlanma yönteminden bir örnek verecek olursak kanun metinlerinde kullanılan ancak anlamının uygulamada daha iyi anlaşılabilirdiği ‘muvazaa’ teriminden faydalanabiliriz. Söz konusu terimin açıklamasına hukuk sözlüğünde “danışıklı işlem”⁵⁰ ifadesi ile başlanmakta ve devamında örneklerle daha da anlaşılır hale getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak kanunlarda geçtiği şekliyle ‘muvazaa’ terimi çok genel bir tanıma sahiptir. Bazen terimlerin pratikte asıl anlattığı anlamın kanunlarda bulunamayacağı ya da kanunun herhangi bir terimi açıklamadığını yalnızca hükümde kısaca değinip yorumu hukukçulara bıraktığı durumlar söz konusudur. Bu noktada sözlük kullanmakla ya da kanun metni okumakla hukuki bir terim hakkında kesin sonuca varılması mümkün değil gibi görünmektedir. Her iki alandaki verileri karşılaştırıp pratikteki haliyle bağdaştırarak hukuki kavramların tam anlamıyla anlaşılabilirdiği de söylenebilir.

Bir diğer yandan kanun hükümlerindeki boşluklar da terimlere belirsiz bir nitelik yüklemektedir. Bajcic’in verdiği şu örnek oldukça önemlidir. Öncelikle atıfta bulunduğu yasanın verilmesi doğru olacaktır: “... (a) “motorlu taşıt” terimi otomobil, kamyon, vagon, motosiklet veya raylı sistemde sürülmek üzere tasarlanmamış herhangi diğer kendiliğinden çalışan araçlardır (Act of October 29, 1919, c. 89, 41 Stat. 324, U. S. Code, title 18, § 408 (18 USCA § 408)).”⁵¹ Bajcic’in konuyla ilgili yorumu ise şu şekildedir:

“McBoyle v. United States adlı dava bir uçak ile alakalıdır. Sanık çalıntı olduğunu bildiği uçağı Ottawa, Illinois’dan Guymon, Oklahoma’ya naklettiği için suçlu bulunmuştur. ... Davanın sanığı, uçağın Yasa’da listelenmediğini iddia etse de birinci derece Mahkeme bu sonuca uçağın zeminden başlayarak kalkış yaptığı için, yani pistte tekerlek üzerinde gittiğinden dolayı varmıştır. Mahkeme uçağı motorlu taşıtlar kavramının daha geniş anlamı altına (takribi bir ilkeye göre) yerleştirdi ki söz konusu Yasa uygulanabildi. ... Bu örnek hukuk dili bağlamının önemini göstermektedir. ... Böyle bir argüman, yalnızca dilsel düzlemi değil aynı zamanda kavramla ilişkili dildışı bilgiyi de ilgilendirdiği için anlamın bilişsel algısı ile birbirini tutmaktadır. Genel kültür bilgisi olarak (dış

⁴⁹ Bajcic, a.g.e, s. 43.

⁵⁰ Ejder Yılmaz, **Öğrenciler İçin Hukuk Sözlüğü**, 4. bs., Ankara, Yetkin Yay., 2010, s. 524.

⁵¹ Bajcic, a.g.e., s. 48.

dünya bilgisi) kavramsal bilgi “popüler manada” bir taşıtın ortak algısı ile yani çoğu insanın bir taşıtı kavramsallaştırma yöntemi ile ilgilenir. Çoğu insan için bir taşıt karada hareket eden bir şeyin görüntüsünü çağrıştırır; bir uçağınkini değil.”⁵²

Netice itibariyle hukuk alanında kavramlar tanımları ile beraber uygulamadaki yorumlanma şekilleriyle de anlam kazanmaktadır diyebiliriz.

⁵² Bajcic, a.g.e., s..49.

İKİNCİ BÖLÜM

AKADEMİK SÖZLÜKBİLİM

2.1. Sözlük ve Sözlük Türleri

Sözcükleri sözlük boyutunda ele aldığımızda daha tatmin edici yanıtlara ulaşabilmekteyiz. Sözlükçe, kelime hazinesi, sözvarlığı vb. gibi isimlendirmelerinin yanı sıra bir bütün olarak bakıldığında her dilde sözcüklerin bir araya gelip oluşturduğu bir alan vardır. Gramer ile sözvarlığının birleştirilmesi sonucunda leksiko-gramer olarak adlandırılan disiplin sözcükleri içerik ve işlev başlığı altında ikiye ayırmaktadır. İçerik sözcükleri yukarıda da belirtildiği gibi müstakil bir anlama sahip sözcüklerken; işlev sözcükleri tam zıttı bir özellik gösterir.⁵³ Fakat her iki durumda da sözlükler gerek duyduğu kadarıyla sözcüğü içermeye çalışır. “Sözlükçe (fr. *lexique*) ya da sözlük, bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünün ya da bir bölümünün tanımlarını, söylenişlerini, kullanımlarını ve dilbilgisel ulamlarını verir.”⁵⁴ Çeşitli isimlendirmelerinin olduğunu gördüğümüz sözlüğü bilinen ismiyle tezimizde kullanacağız.

Sözlük, kullanıcıların herhangi bir sözcüğün ilk olarak yazım ve anlamı hakkında bilgi alma amacıyla başvurdukları bir kaynak kitaptır. Halliday ve Yallop sözlüğün, liste şeklinde sunarak tanımladığı sözcükleri alışagelmış düzenlerinden çekip çıkarması sebebiyle oldukça soyut bir yapı olduğunu ileri sürmektedirler: “... kitap formundaki bir sözlük, insanın beyinde veya zihninde bir envanter şeklinde depolanan dilin veya sözcük anlamlarının bir bileşeni olarak sözcüklere has bir modeldir.”⁵⁵ Diğer yandan Piet van Sterkenburg, editörlüğünü yaptığı “A Practical Guide to Lexicography” adlı kitapta sözlüğün tanımını yapmak için prototip sözlükten bahseder. Prototip sözlükle kastettiği ise tek dilli ve genel amaçlı sözlüklerdir.⁵⁶

⁵³ Halliday, Yallop, **a.g.e.**, s. 4.

⁵⁴ Günay, **a.g.e.**, s. 28.

⁵⁵ Halliday, Yallop, **a.g.e.**, s. 24.

⁵⁶ Piet van Sterkenburg, “‘The’ dictionary: Definition and history”, **A Practical guide to Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, s. 4.

Sözlüğün içyapısına bakıldığına, sözlük dâhilinde maddebaşı olarak girilen her sözcüğün dilbilgisel kategorisi (ad, sıfat, zarf vb.) kökeni, anlamı ve biçimsel gösterimi olan yazımının yer aldığı görülmektedir. Maddebaşı sözcüğün tanımlanması demek olan anlam kısmında ‘1’ numaralı tanım, sözcüğün ilk ve en temel anlamı olup daha sonra bu anlamı yan, terim, mecaz gibi anlamlar takip etmektedir. “*Herhangi bir sözlük, az olan kullanıcıların, eğer varsa, hâlihazırda bildiği veya ilgilenmediği, ama ulaşmak istediği madde ve bilgileri içerir.*”⁵⁷ Aynı zamanda sözlükler içerdikleri malzemeye göre dilin kullanımda olan veya kullanımdan düşmüş hemen hemen bütün sözcüklerini içermesi sebebiyle büyük önem arz eder. “*Sözlükler, aslında dillerin ve insanlığın belleğidir. İnsanoğlunun ortaya koyduğu ilk sözlükten günümüze gelene değin geçen yüzlerce yıllık süre içerisinde hazırlanan binlerce sözlük, dillerin söz varlığının yanı sıra insanoğlunun binlerce yıllık bilgi birikimini bugünün ve geleceğin insanına ulaştırıyor.*”⁵⁸ Demek oluyor ki sözlükler öğretici birer başvuru kitabı olmalarının yanı sıra dilsel ve kültürel verileri muhafaza etme görevini de yüklenmiştir.

Sözlüğün tarihî gelişimine baktığımızda ilk sözlüğün nerede hangi tarihte yazıldığı hakkında farklı görüşlere rastlamaktayız. Doğan Aksan, bilinen nispeten modern sözlüğe benzettği ilk yazılı şeklinin Bizanslı Aristophanes’in MÖ 2. yüzyılda yazdığı eser olarak gösterildiğini aktarmaktadır.⁵⁹ Halliday ve Yallop’un Lexicology adlı eserinde ise sözlüklerin atası olarak Hintlilerin Vedaları açıklamak için yazmış oldukları terimler dizini şeklindeki küçük kitapçıklara (glossary) işaret etmektedir: “*Hindistan’da MÖ 2. ve 3. yüzyıllar gibi oldukça eski zamanlarda, küçük terim sözlükleri Vedalardaki anlamlandırması zor sözcükleri açıklanmak için kaleme alınmaktaydı, ... Söz konusu bu eserler kademe kademe bugün sözlük olarak nitelendirdiğimiz şekline evrilmiştir.*”⁶⁰ Böylece Halliday ve Yallop ilk sözlük olarak MS 7. yüzyılda Amera Shina adlı bir bilgin tarafından hazırlanan Sanskritçe sözlük olan “Amera Kasha”yı göstermektedirler. Yine Çin’de sözlükle ilgili ilk çalışmanın bir kavramlar dizini sözlüğü olan (thesaurus) “Er Ya”nın olduğu, İslam

⁵⁷ Jackson, a.g.e., s.45.

⁵⁸ Şükrü Haluk Akalın, “Sözcük Bilimi ve Sözlükçülük”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XCVIII, Ankara TDK Yay., 2010, s.163.

⁵⁹ Aksan, a.g.e., s. 69.

⁶⁰ Halliday, Yallop, a.g.e., s. 16.

medeniyetinde ise sözlükçülüğün İranlı sözlük yazarları tarafından geliştirildiği, hatta iki dilli sözlüğü ilk olarak onların yazdıkları belirtilmiştir. Yunan medeniyetinde ilk çalışmaların da Homeros’a ait antik metinlerin sözlükleri olduğu vurgulanmıştır. Modern Avrupa’da ise sözlük çalışmaları eğitimin yaygınlaşması ile ulusal yazılı dillerin ortaya çıkışı ile ilişkilendirilmektedir.⁶¹ Türk sözlükçülük geleneğinin ise doğu medeniyeti etkisinde geliştiği söylenmektedir. Kaşgarlı Mahmut tarafından 11. yüzyılda oluşturulan ilk sözlüğümüz Divân ü Lugat-it Türk, “... *Arapça olarak Türkçenin sözvarlığını inceleyen, gerektiğinde, sözcüklerin içinde geçtiği yazın parçalarını gösteren, aynı zamanda bir dilbilgisi kitabı niteliği taşıyan bir çalışmadır.*”⁶²

Sözlüklerin hangi maddebaşı sözcükleri içereceği ve ne kadar kapsamlı olacağı konusu sözlüğün türünü belirlemektedir. “*Günümüzde, bazıları birincil (arşiv, bütüncü), bazıları ikincil (alan çalışması, diğer sözlükler ve ansiklopediler) olarak nitelendirilen sözlük kaynakları farklı sözlük türlerini meydana getirmektedir. Kullanımı ve sayısı derlenmekte olan sözlük türüne bağlı olarak değişebilir.*”⁶³ Sözlükler kaynaklardan veri toplayıp işleme ve derleme gibi birtakım aşamalardan geçerek kullanıcıya ulaşmaktadır. Genel olarak bir sözlüğün hazırlanma aşamaları şu şekildedir: İlk iş olarak hedef kitle belirlenip daha sonra sözlüğün amacı ve yöntemi ile ne kadar zamanda baskıya hazır hâle getirileceği üzerinde durulur. Yazılı ve sözlü kaynakların taranmasının ardından maddebaşı ögeler belirlenir ve söz konusu sözlük girdilerinin tanımları yapılır. Nihayetinde elde edilen ilk metin gözden geçirme ve düzeltmelerden sonra baskı ve ciltlemeye giderek kullanıcıya sunulur.

Hazırlanma aşamalarının yanı sıra Ahmet Kocaman’a göre bilimsel anlamda sözlüklerin izlemesi gereken ilkeler şunlardır:

1. gerçeklik: sözlük salt düzenleyicisinin dil yetisinde bulunan sözcükleri değil, gerçekte kullanılan sözcükleri (yaygın anlamları ile birlikte) içermelidir.

⁶¹ Halliday, Yallop, **a.g.e.**, s. 17.

⁶² Aksan, **a.g.e.**, s. 70.

⁶³ František Cermák, “Source materials for dictionaries”, **A Practical Guide to Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, s. 18.

2. sıklıkta tutarlılık: ilgili alanın en sık ve yaygın kullanımları sözlükte bulunmalıdır.
3. uygunluk: salt amaca uygun sözcükler seçilmelidir.
4. kuralcılık: sözlük gerektiğinde yaygın kullanım kurallarını açıklamalıdır.
5. kullanım/biçem düzlemleri: sözlükte argo, yerel ağız, resmi, gündelik, eski vb nitelermeler bulunmalıdır.
6. eski/ yeni sözcükler: eski diye nitelenen ama günümüzde de kullanılan sözcüklere yer verilmeli, bir ölçüde benimsenmiş yeni yapım sözcükler de sözlüğe eklenmelidir.
7. yerel sözcükler: dilin kurallarını yansıtan ortalama konuşurun anlayabileceği yerel sözcüklere sınırlı bir yer ayrılabilir.
8. kapsam: dildeki bütün sözcükler ya da amaca uygun belli bir kesitin bütünü sözlükte yer almalıdır.
9. genel/ teknik sözcükler: son derece teknik olanlar dışında, uzmanlık alanı dışında kalan, günlük dile girmiş teknik sözcükler sözlüklerin kapsamına alınabilir.
10. sözlü/ yazılı dil: sözlük gereçleri genellikle yazılı dilden toplanır; oysa sözlü dilden veri toplamak, yazılı biçimlerin sözlü dildeki değişimlerini göstermek önemlidir. Gerçekten de veri seçiminde en önemli ilke, dilin bütününe olabildiğince yaklaşılmaya çalışmak, bu amaçla sözlü ve yazılı dil kesitlerinden veri toplamaya özen göstermektir ...⁶⁴

Sözlükler hazırlanış biçimleri, hedef kitle, içerdiği malzemeye göre çeşitli isimler almaktadır: ‘genel ve özel amaçlı sözlükler, tek ve iki dilli sözlükler’ gibi. Genel amaçlı sözlükler dilin sözvarlığının tamamını çeşitli gösterim şekilleriyle sunan sözlük çeşididir. Özel amaçlı sözlükler “*sözlüksel tanımın bir yönü üzerinde odaklanır: Sesletim sözlükleri, (...), yazım sözlükleri (...) ve etimoloji sözlükleri (...).* Diğer özel amaçlı sözlükler ise bir konu ya da alan üzerinde odaklanır, örn. ‘*Dictionary of Economics*’ (Pearce 1992), ‘*Dictionary of Lexicography*’ (Hartmann ve James 1998). Bu tür sözlükler ... bir terminoloji sunar; bazı sözlükbilimsel bilgileri içermez (örn. sesletim, gramer, etimoloji gibi).”⁶⁵ Görüldüğü üzere sözlükler farklı şekillerde ve amaçlarla kullanıcıya ulaşmaktadır. Sözlük çeşitleri

⁶⁴ Ahmet Kocaman, “Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük”, **Kebikeç**, S. 6, Ankara, 1998, s. 112.

⁶⁵ Jackson, **a.g.e.**, s.47-48.

genişletecek olursak bu hususta Ahmet Kocaman'ın şu şekilde bir sınıflandırması mevcuttur:

- a) betimlemeli / kuralcı sözlükler
- b) eşzamanlı / artzamanlı sözlükler
- c) genel / teknik sözlükler
- d) genel kullanım / öğrenim amaçlı sözlükler
- e) tek dilli / iki ya da çok dilli sözlükler⁶⁶

Doğan Aksan ise sözlükleri:

1. Bir ya da birden çok dilin sözvarlığını işleme bakımından:
 - a) *Tekdilli*, b) *çokdilli* sözlükler.
2. Abece sırasının temel alınıp alınmamış olmasına göre:
 - a) *Abecesel* sözlükler, b) *kavram* (ya da *kavram alanı*) sözlükleri.
3. Ele alınan sözvarlığının niteliğine göre:
 - a) *Genel* sözlükler (ortak dil, yazı dili sözlükleri, ansiklopedik sözlükler).
 - b) *Lehçebilim* sözlükleri.
 - c) *Eşanlamlı*, *eşadlı*, *tersanlamlı* öğeler sözlükleri.
 - ç) *Yabancı* öğeler sözlükleri.
 - d) *Tarihsel* sözlükler,
 - e) *Kökenbilgisi* sözlükleri.
 - f) *Uzmanlık alanı* sözlükleri (*terim* sözlükleri).
 - g) *Argo* sözlükleri.
 - ğ) *Deyim ve atasözü* sözlükleri
 - h) *Anlatımbilim* sözlükleri.
 - ı) *Sanatçı ve metin* sözlükleri.
 - i) *Yanlış yerleşmiş* öge sözlükleri.
 - j) *Tersine* sözlükler ve *başka* sözlük türleri.⁶⁷ şeklinde sınıflandırmaktadır.

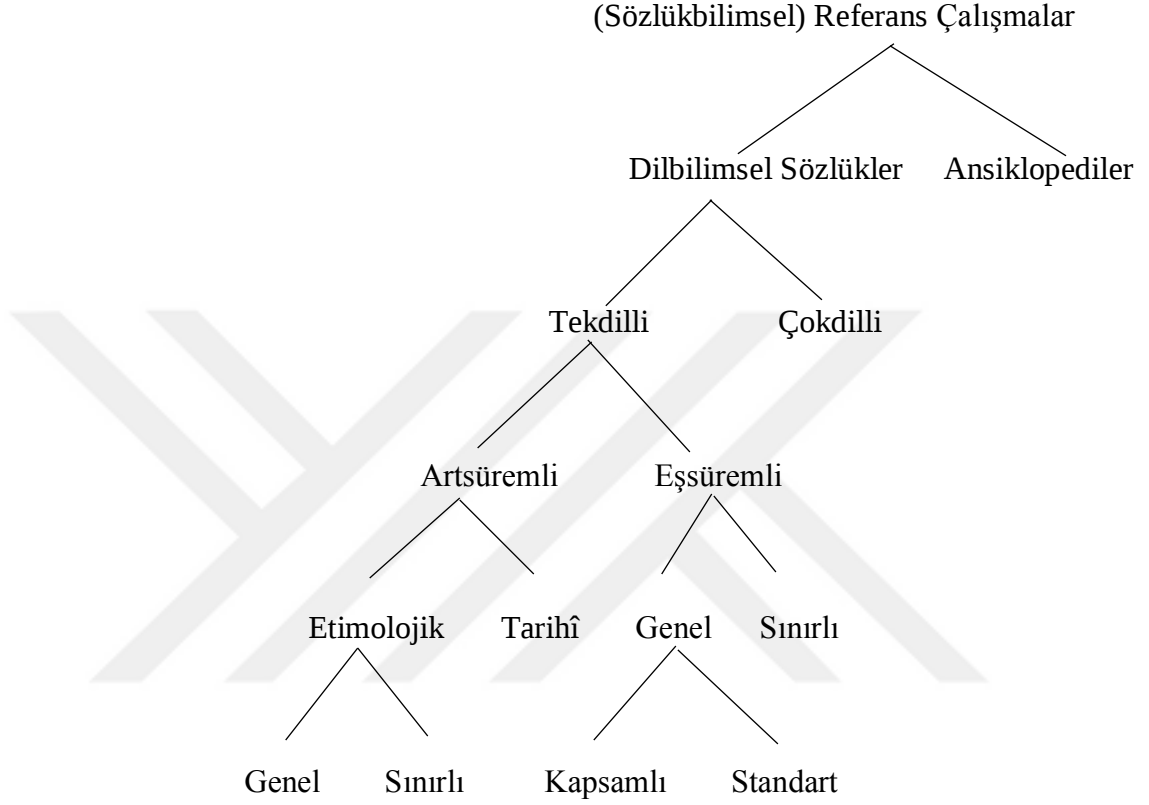
Sözlükleri tipolojik olarak ayırma tabi tutan Piet Swanepoel'e göre, “tipolojilerin asıl amacı, potansiyel sözlük kullanıcılarına, bir dizi ayırt edici özelliğe

⁶⁶ Kocaman, **a.g.m.**, s. 111.

⁶⁷ Aksan, **a.g.e.**, s. 75-77.

dayanarak mevcut sözlüklerin sınıflandırılmasını sağlamaktır.”⁶⁸ Swanepoel, Zgusta (1971)’den sözlük tipolojisi ile ilgi şu şemayı aktarmıştır.

Şekil 2.1. Sözlük Tipolojisi

Kaynak: Piet Swanepoel, “Dictionary Typologies: A Pragmatic Approach”, **A Practical guide to Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, s. 46.

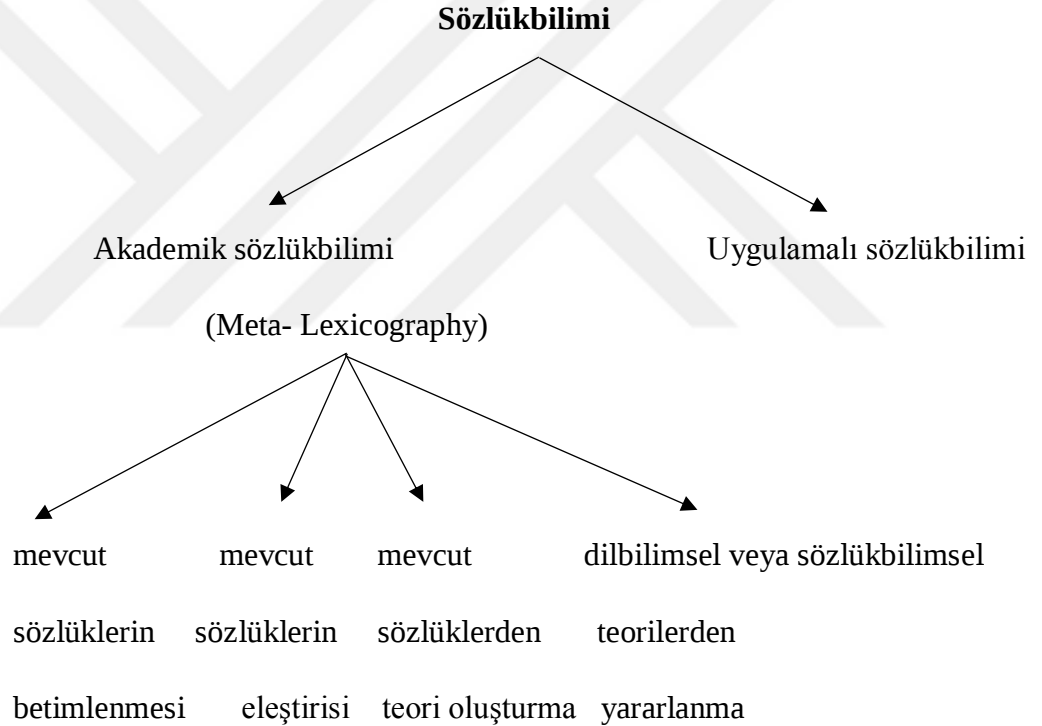
Swanepoel, yukarıdaki çizime istinaden, dilbilimsel sözlüklerin ansiklopedilerden maddebaşı ve sunduğu bilgiler, tek dilli ve çokdilli sözlüklerin karşılaştırmalı olarak içerdiği diller, artsüremlî ve eşsüremlî sözlüklerin zaman eksenini açısından birbirinden ayrıştığını belirtmiştir. Genel, sınırlandırılmış, kapsamlı ve standart sözlük ile işlenen sözvarlığının genişliği arasındaki değişikliğe işaret etmektedir.⁶⁹

⁶⁸ Piet Swanepoel, “Dictionary Typologies: A Pragmatic Approach”, **A Practical guide to Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, s. 45.

⁶⁹ Swanepoel, **a.g.m.**, s. 46.

Sözlüklerin bir bilim dalı adı altında araştırılması, incelenmesi ve değerlendirilmesi yani bir sözlüğün eleştirilmesi işine akademik sözlükbilim denmektedir. Howard Jackson, Hartmann'dan alıntılıdığı şekliyle akademik sözlükbilimini “*sözlük derlemekten ziyâde, ... daha çok sözlüklerin tarihi, türü, yapıları, kullanıcıları gibi sözlük derleme işinin araştırılması ve öğretilmesiyle ilgilenmektedir*”⁷⁰ şeklinde tanımlamıştır. Akademik sözlükbilimi sözlükleri belirli ölçütlere göre incelemeyi hedeflemektedir. Söz konusu ölçütlere geçmeden önce akademik sözlükbilimin kapsamı ile ilgili bilgiler verilmesi yerinde olacaktır.

Şekil 2.2. Sözlükbilimi ve Kapsamı

Kaynak: Henning Bergenholtz, Rufus H. Gouws, “What is Lexicography”, Lexikos 22, AFRILEX-reeks/series 22, 2012, s. 40.

Gouws ve Bergenholtz’un yukarıdaki sınıflandırmalarından hareketle sözlüklerin işlevinin, yapısının ve içeriğinin incelenmesi işinin akademik sözlükbilim, planlaması ve derlenmesinin ise uygulamalı sözlükbilimi olduğu anlaşılmaktadır.

⁷⁰ Jackson, **a.g.e.**, s. 253.

Diğer yandan Harttman ve James “Dictionary of Lexicography” adlı kitaplarında akademik sözlükbilimini, sözlükbiliminin faaliyetleri ile ilgilenen bir alan olarak tanımlamışlardır. O halde sözlükbilim ile ne kastettikleri de maddebaşı şeklinde gösterimi aracılığıyla bu noktada belirtilmelidir:

“sözlükbilimi

*SÖZLÜK ve diğer REFERANS KİTAPLARI ile ilgilenen profesyonel aktivite ve akademik alan. İki temel bölümü vardır: sözlükbilimsel uygulama ya da SÖZLÜK HAZIRLAMA ve sözlükbilimsel teori ya da SÖZLÜK ARAŞTIRMASI.”*⁷¹

Hartmann ve James’in sözlükbilimi ile ilgili akabinde verdikleri şemaya göre sözlük araştırması kapsamında sözlükbilimin tarihi, tipolojisi, eleştirisi ve kullanımı yer almaktadır. Sözlük hazırlama dâhilinde ise saha çalışması, betimlenmesi ve sunumu bulunmaktadır.⁷²

Paul Bagaards, “Users and Users of Dictionaries” adlı makalesinde akademik sözlükbilimin kullanıcı ve sözlük ilişkisi haricinde araştırma kapsamına giren diğer konularını *“sözlükte farklı dilbilgisel göstergelerinin varlığı, çizimlerin ve örneklerin kullanımı, tanımlama için kullanılan sınırlandırılmış sözvarlığına ihtiyaç ve özel bir tanımlama yöntemi”*⁷³ şeklinde belirlemiştir.

Akademik sözlükbilimin bir sözlüğü inceleme ve değerlendirme ölçütleri Howard Jackson tarafından belli başlıklar altında toplanmıştır:

1. İç ve dış ölçütler
2. Sunum
 - 2.2. Sayfa düzeni
 - 2.3. Madde düzeni
 - 2.4. Maddelerin uzunluğu
 - 2.5. Kısaltma

⁷¹ Hartmann ve James, **a.g.e.**, s. 85.

⁷² Hartmann ve James, **a.g.e.**, s. . 86.

⁷³ Paul Bagaards, “Users and Users of Dictionaries”, **A Practical guide to Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, s. 27.

3. İçerik

3.1. Söz varlığı aralığı

3.2. Sözcük yapımı

3.3. Eşyazımlılar

3.4. Anlam bölme

3.5. Tanımlamak

3.6. Düz anlam ötesi

3.7. Sesletim

3.8. Dil bilgisi

3.9. Kullanım

3.10. Örnekler

3.11. Etimoloji

3.12. Özel nitelikler⁷⁴

Sözlüğün iç ve dış ölçütlere göre değerlendirilmesi, sözlüğün yazılış amacına uygunluğu ile işlevselliğini araştırmaktır: “İç ölçütler bir sözlüğün kendisi hakkında verilmiş olan veya editörler tarafından sözlük hakkında iddia edilmiş olan bilgilerden kaynaklanmaktadır. Dış ölçütler, sözlük tasarımı ve üretiminin yanı sıra sözlüksel betimlemesinin dilbilimsel gereksinimlerini göz önünde tutarak meta-sözlükbilimden (akademik sözlük çalışması) kaynaklanmaktadır.”⁷⁵ Denilebilir ki bir sözlüğü iç ölçütlere göre değerlendirirken kriterleri sözlüğün kendisi, Jackson’ın da savunduğu üzere, dış ölçütlere göre değerlendirirken ise akademik alan bilgisi belirlemektedir.

Sunum başlığı altında sözlüklerin sayfa ve madde düzeni ile maddelerin uzunluğu ve kısaltmaların ölçütleri verilmiştir. Sayfa düzeni açısından sözlüklerin bir sayfayı genellikle iki sütuna ayırdıkları nadiren üç sütun sistemini kullanan sözlükler olduğu belirtilmiştir. Sözlüklerin madde düzeni, maddebaşı sözcükler için kullanılan paragraf sayısı ile her anlam için yeni satır açma ile ilgili bilgileri göz önüne almaktadır. Maddelerin uzunluğu alt başlığında “içiçe yerleştirme” maddebaşı olan kök sözcük dâhilinde türemiş ve bileşik şekilleri ile söz öbeği halinde deyimleşmiş

⁷⁴ Jackson, a.g.e., s. 257-263.

⁷⁵ Jackson, a.g.e., s. 256-257.

şeklinin verilmesi anlamına gelen teknikten bahsedilmektedir.⁷⁶ Kısaltmaların ise içiçe yerleştirme tekniği gibi tasarrufu sağladığı belirtilmiştir. Fakat Jackson daha az kısaltmanın daha fazla ulaşılabilirlik olduğu kanısındadır.

Sözlüğün içeriğini incelemek için sözvarlığının ne kadar kapsamlı ve güncel olduğuna bakılmaktadır. Sözcük yapımı ile kastedilen ise sözcüğün morfolojik görünümünün sözlükte nasıl yer edindiği ve kullanıcıya nasıl ulaştığıdır. Eşyazımlı sözcükler için genel olarak her bir anlama yeni bir madde verilmesinin tercih edildiği belirtilmektedir. Sözcüğün sahip olduğu çeşitli anlam düzlemleri konusunda ise sözlüklerin bir sözcüğün tarihî seyrinde az bilindik veya mevcut anlamından oldukça farklı olan anlamları içermeme eğiliminde oldukları ileri sürülmüştür. Sözcükleri tanımlama işi oldukça dikkat ve deneyim gerektiren bir iştir. Jackson’a göre, tanımların yeterliliği ile kullanıcıların aradığı şekliyle verilip verilmediği eleştirmene düşen görevdir. Düz anlam ötesi ile anlatılmak istenen sözlüklerde bir sözcüğün anlam ilişkilerinin yer edinip edinmediğidir. Sözcüğün karşıt anlamlısının sözlüklerde belirtildiğini bilmekteyiz. Bunun yanı sıra eşanlamlılık, alt anlamlılık gibi bilgilerin de sözcüğün anlaşılmasında etkili olduğu belirtilmiştir. Maddebaşı içeriklerinde daha önce sesletim, sözcük sınıfı, teknik terim olarak kullanıldığı alan bilgisi, örnekler, etimoloji gibi kategorilerin aktarıldığını söylemiştik. Ayrıca Jackson’ın deyimiyle özel nitelikler adı altında sözlüklerin çeşitli ek bilgiler veya farklı içerik sunumu ile muadillerinden ayrılma çabası içinde olabildiği de eleştirmenlerce inceleme konusu sayılmaktadır.⁷⁷

Bir sözlük oluştururken dilbilimsel metotlardan, sözlükbilimin kendi alan bilgisinden ve sözlük yazarının deneyiminden faydalanılmaktadır. Dilbilimsel anlamda maddelerin gösterimi ve tanımı akla getirilebilecekken sözlükbilimin alan bilgisi dahilinde bir sözlüğü derleme ve meydana getirme süreci kastedilmektedir. Sözlükbilim ve sözlük araştırmalarının yöntemleri arasında; “(a) dilsel verilerin toplanmasında kullanılan dilsel yöntemler, (b) sosyal bilimlerden ve özellikle psikolojiden kaynaklanan yöntemler (örneğin nicel veri analizi, sistematik ampirik yöntemler, vaka çalışmaları), (c) ayrıca kişisel dil yeterliliğinin de ... önemli olduğu filolojik yöntemler, (d)

⁷⁶ Jackson, **a.g.e.**, s. 259.

⁷⁷ Jackson, **a.g.e.**, s. 260-263.

metin materyaline ve aynı zamanda tüm deneysel verilere uyarlanan anlama ve yorumlama yöntemleri”⁷⁸ sayılabilir.

Schierholz ise akademik sözlükbilimin sözlük araştırmaları için bir metodoloji oluşturduğunu ve yine kendine has yöntemleri olduğunu savunmaktadır. Wiegand’dan naklen (a) sözlüğün yapısı ile (b) sunumu arasındaki yöntem farkını, “(a) *metin bölümlendirmesinin ve yapı inşasının metotlarına; (b) metinsel yapıların sunumunun yöntemlerine, sözlük girdisi yapı şemalarını oluşturma yöntemlerinin yanı sıra tipolojilerin sunum yöntemlerine aittir*”⁷⁹ şeklinde göstermiştir. Söz konusu metotların sistematik sözlük araştırmaları adı altında toplandığını da eklemiştir. Aynı başlık altında *işlevsel-durumsal bölümlendirme* yönteminden bahsetmiştir. Bu yöntem sözlük maddelerinin türünü ve sayısını bulmak için kullanılmaktadır: “*Bu prosedürle, bir sözlük makalesinin hangi kısımlarının birbirine ait olduğu ve sözlük yazarı tarafından bu unsurlara hangi görevlerin verildiği anlaşılabilir.*”⁸⁰ Maddelerin dairesel olarak birbirleri ile olan ilişkilerini göstermede oldukça faydalı olduğu söylenebilir.

2.2. Sözlüklerde Makro ve Mikro Yapı

Sözlüklerin özellikleri hakkında akla ilk olarak sözcüklerin alfabetik sıraya göre listelenmesi gelmektedir. Maddebaşı bir sözcük dâhilinde köken, dilbilgisel sınıf, anlam, örnekler vb. yer aldığını daha önce belirtmiştik. Söz konusu içeriğe ait şekilsel özelliklerin sırasında değişiklikler olsa bile genel anlamda standart bir yöntemin izlendiği söylenebilir. Sözlükler makro ve mikro yapısı ile değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Sözlüğün söz konusu bölümleri bir araya gelerek asıl bütünü oluşturur. “*Her sözlük, daha ‘büyük’ metin olması sebebiyle işlevsel bileşenleri olan bir dizi farklı alt metinler içerir. ... Asıl sözcük listesi sözlükteki metinlerden biridir ve her girdi asıl sözcük listesinin bir parçasını oluşturur ama her girdi aynı zamanda kendi başına da bir metin olarak nitelendirilir.*”⁸¹ Sözlüğün

⁷⁸ Stefan J. Schierholz, “Methods in Lexicography and Dictionary Research”, Lexikos 25, AFRILEX-reeks/series 25: 2015, s. 328.

⁷⁹ Schierholz, **a.g.m.**, s. 15.

⁸⁰ Schierholz, **a.g.m.**, s. 16.

⁸¹ Rufus Gouws, ‘Types of articles, their structure and different type of lemmata’, **A Practical guide to Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, s. 34.

makro yapısı ön kısım, gövde ve eklerden oluşmaktadır. Sözlüğün ilk kısmında “... normalde var olan baskının yeniliklerini ve özelliklerini açıklayan bir giriş bölümü ya da önsöz ve bir sayfalık diyagram veya diyagramdan daha uzun olan özet biçiminde bir sözlüğün kullanım kılavuzu”⁸² yer almaktadır. Sözlüğün gövde kısmında ise sözlüğün çeşidine göre içermesi uygun görülen maddebaşı sözcükler yer alır. “Sözlükbilimde iki ana makro yapısal gelenek, yani adbilimsel (onomasiologic) ve anlambilimsel (semasiologic) gelenekler vardır. İlk yaklaşımın uygulanması sözlükteki maddebaşı sözcüklerin tematik olarak sıralanmasına yol açar. ... İkinci yaklaşımın uygulanması ise alfabetik sıralamaya yol açar.”⁸³ Maddebaşı sözcük demek, bir sözlükte bağımsız biçimbirimler şeklinde bulabileceğiniz kök hâlinde veya yapım eki alarak yeni bir anlam alanı içerisine girmiş sözlükbirim demektir. Sözlükler sözlükbirimleri içerirler. Sözlükbirimler müstakil sözcükler veya bağımsız biçimbirimlerdir. Diğer yandan dilbilgisel işleve sahip sözcükbirimler yani bağımlı biçimbirimlere sözlükte yer verilmez. Sözlüğün gövde kısmında yer alan maddebaşı sözcüklerin bazı farklılıklar söz konusu olsa da genellikle şu içeriklere göre sözlükte yer edindiği gözlemlenmektedir:

1. Genellikle kalın ya da diğer özel yazı şekilleri ile verilen maddebaşı ya da başsözcük (lemma),
2. Sözcüğün belli bazı alfabetik formül ile gösterilen sesletimi,
3. Sözcük türü (part of speech),
4. Etimolojisi (kökeni ve tarihsel değişimi),
5. Tanımı,
6. Örneklendirilmesi (kullanımına yönelik örnekler).⁸⁴

Swanepoel ise maddebaşı sözcüklerinin içerdikleri bilgileri şu maddeler halinde sıralamıştır:

- İmlaya ait veriler (yazım, yapısal değişkenleri);
- Sesbilimsel veriler (sesletim, vurgu ve tonlama);

⁸² Jackson, **a.g.e.**, s.48.

⁸³ Gouws, **a.g.m.**, s. 39.

⁸⁴ Halliday, Yallop, **a.g.e.**, s. 8.

- Sözdizimsel veriler (sözdizimsel kategori, kombinasyon, eşdizimlik);
- Biçimbilimsel veriler (bükümlü biçim, türetim ve birleştirme);
- Anlambilimsel veriler (anlam ve anlam ilişkilerinin yapısı ile birbiriyle bağlantısı);
- Şekilsel veriler (örtmeceli, resmî, eğlendirici vb. etiketleri ile birlikte);
- Dağılımsal veriler (coğrafik veya sosyolinguistik dağılım; bütüncedeki sıklık);
- Etimolojik veriler;
- Kullanım;
- Açıklayıcı veriler (sözel ve sözel olmayan örnekler);
- Dil aktarımı ile ilgili bilgiler (sözcüğün alındığı dilde çeviri eşdeğerleri).⁸⁵

Sözlük girdilerinin biçimsel özelliklerine dair maddeleri Jackson ise şu şekilde açıklamaktadır:

- *Yazım*: Maddebaşı sözcüğün normal yazımı gösterilir, ama farklı yazımlar da ardından belirtilir.
- *Sesletim*: Herhangi bir varyasyon ile parantez () ya da iki yan çizgi / / arasında.
- *Çekimlenme biçimleri*: Eğer düzensiz bir şekilde yapıldığında veya çift bir sessiz harf ya da ‘e’ düşmesi, ‘y’den ‘i’ye dönüşmesi gibi bazı yazım düzeltmeleri gerektiğinde.
- *Sözcük sınıfı*: Genellikle ‘n’ ad, ‘adj’ sıfat vs. gibi bilinen kısaltmalara göre belirtilir; fiiller ‘geçişli’ (vt) ya da ‘geçişsiz’ (vi) olarak gösterilir.
- *Anlamlar*: Bir sözlükbiriminin birden fazla anlamı varsa, normalde her anlama bir numara verilir; eğer bir anlam ya da anlamların grubu başka bir sözcük sınıfına veya alt sınıfına aitse, bu ilgili anlam(lar)dan önce belirtilir.
- *Tanım*: Her anlam için verilen tanım, o anlamın açıklamasıdır.

⁸⁵ Swanepoel, **a.g.m.**, s. 47-48.

- *Örnekler:* Bir cümle ya da öbeğe sözcüğün pekiştirilmesi; genellikle yatay karakterlerle yazılır.
- *Kullanım:* Bir anlam, kullanıldığı bağlama sınırlandırıldığında söz konusu olan anlamın önüne uygun bir etiket gelir; eğer bu kısıtlama tüm sözlükbiriminin anlamlarında geçerliyse, etiket anlamlardan önce gelir.
- *Ara maddeler:* Tanımlanmamış türemişler (bir sözcük sınıfının etiketiyle), deyimler, öbekli fiiller (eğer maddebaşı sözcük olarak eklenmediyse), genellikle kalın bir şekildedir.
- *Etimoloji:* Köşeli parantezler içerisinde maddedeki son öge olarak verilir.⁸⁶

Sterkenburg sözlüklerin yalnızca, “*yazım, sesletim, vurgu, heceleme, sözcük türü, biçimbilimsel bilgi, etimoloji, sözlüksel anlam, ..., pragmatik ya da kullanıma yönelik bilgi, eşdizimlilik, ..., uzman bilgisi ve genel kanı ile dildışı bilgi ya da ansiklopedik bilgi*”⁸⁷ içerdiğini, özel isimler ve şehirler veya ülkelerle onların tarihleri gibi bilgileri kapsam dışı bıraktığını iddia etmektedir.

Sözlüğün mikroyapısını oluşturan maddelerden tanım kısmında sözcüğün anlamı açıklanmaktadır. Tanım adı altında sözcüğün anlam bileşenleri (çokanlamlılık, eşanlamlılık, eşadlılık, karşıt anlamlılık vb.) kapsamında çeşitli farklı görünümleri sıralanıp betimlenmektedir. Sözlükbilimcinin özellikle çokanlamlılık konusunda izlemesi gereken birkaç yöntem vardır: “*Sözlükbilimci, farklı kullanım bağlamlarını gösteren atıflar ve bağlamlı dizinler gibi kanıtları toplar. Yine de sözlükbilimciler tarafından sözcüklerin anlamları ayırt edildiğinde dikkate alınması gereken iki faktör vardır: Gramer ve eşdizimlilik.*”⁸⁸ Öte yandan sözlük bilimci sözlüğün temel ve yan anlamlarını verdikten sonra terim olarak kullanıldığı bağlamları da göz önünde bulundurur ve bunları tanımlarken hangi alana ait olduğunu tanıma başlamadan önce kısaltma şeklinde alan ismini yazarak belirtir. Ayrıca tanımlama ile ilgili şu ilkeler de göz önünde tutulmalıdır:

- bir sözcük kendisinden daha basit bir şekilde tanıtılmalıdır (Zgusta 1971: 257), ‘temel’ sözcüklerle bu her seferinde mümkün olmayabilir

⁸⁶ Jackson, **a.g.e.**, s.50-51.

⁸⁷ Sterkenburg, **a.g.m.** s. 7.

⁸⁸ Jackson, **a.g.e.**, s. 136-140.

- bir tanımın daireselliğinden kaçınılmalıdır, yani iki ya da daha fazla sözlükbirimi birbirlerini kullanarak tanıtmak gibi (Svensén 1993: 126)
- bir tanımın, tanıtılmış maddenin yerine geçerli olması gerekir; bu yüzden tanım ifadesinin baş kısmının, tanıtılan sözcükbirimi ile aynı sözcük sınıfına ait olması gerekir (Zgusta 1971: 258; Svensén 1993, 127)
- bir tanımın farklı şekilleri farklı tür sözcükler için uygundur (Zgusta 1971: 258).⁸⁹

Jackson, yine Zgusta ve Svensén'den atıfta bulunarak en yaygın tanım şeklinin '*tamamen analitik olan tek-ifade tanım*' olduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle tanımlama yaparken sözcüğün ayırt edici bir özelliği ile ait olduğu kavram alanında üst anlamının verilmesidir.⁹⁰

Kullanıcıların sözlüğe en çok tanım ve yazım hakkında bilgi almak için başvurdukları bilinmektedir. "*Maddebaşı sözcükler veya iç içe girmiş türetimsel sözcükler, sözcüklerin yazımı ile ilgili bilgi sağlarken, sözlüklerde yazımdaki varyasyonlar hakkında ek bilgiler de verilmektedir.*"⁹¹ Genel amaçlı sözlükler de bir sözcüğün bazı ses olayları sebebiyle ayrı mı bitişik mi yazılacağı, Arapça kökenli sözcüklerin standart yazımı ile bağlaç görevindeki eklerin yazımı vb. hakkında bilgiler sunmaktadır. Yazımın yanı sıra çoğunlukla morfolojik bilgiye dayanan dilbilimsel kategorinin de sözlükte belirtildiğini biliyoruz. Ad, sıfat, fiil vb. kategorilerini ayrıştırırken kök sözcükler zahmet çıkarmazken, türemiş sözcüklerin kök ve ek ayrımı yapılp kategori değişiminin gösterilmesi gerekmektedir:

GEÇERLİLİK *i. (geçer'den ek yığılmasıyla geçer+li+lik) 1. Geçerli olma durumu, geçerlik, revaç: Artık fazla içinden pazarlıklı olmanın geçerliliği kalmadı (Burhan Felek). 2. fels. Bir hükmün mantıkî bakımdan doğru, bir kavram veya değer yaygın şekilde onaylanabilir olması durumu.*⁹²

Sözlüklerin fonolojik bilgi içermesi bir sözcüğün sesletimi ile alakalıdır. Sözcüğün nasıl telaffuz edildiğini göstermek için Uluslararası Fonetik Alfabe olarak

⁸⁹ Jackson, **a.g.e.**, s. 144.

⁹⁰ Jackson, **a.g.e.**, s. 144.

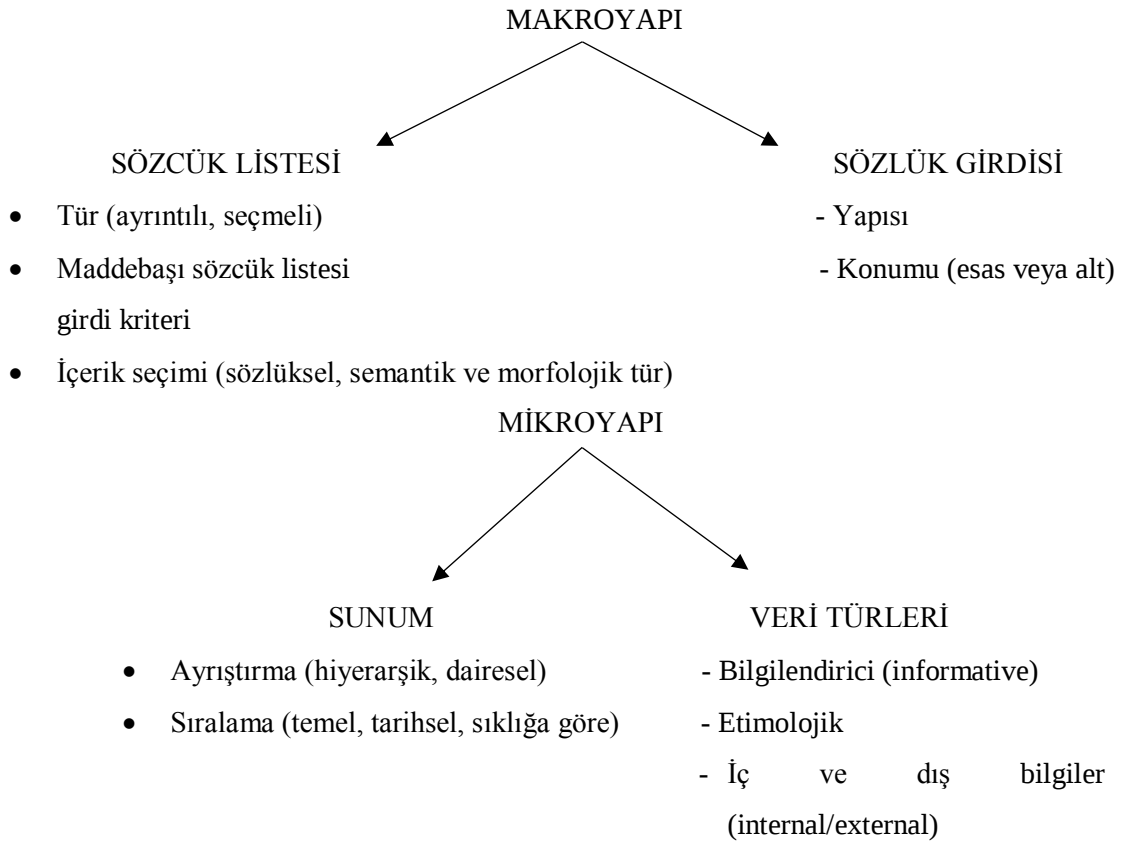
⁹¹ Jackson, **a.g.e.**, s. 155.

⁹² Kubbealtı Lügati, 'geçerlik' maddesi, (çevrimiçi) <http://lugatim.com> .

bilinen UFA (International Phonetic Alphabet-IPA) kullanılmaktadır. Bu sistemde her sesin bir harf karşılığı vardır. Özellikle yazıldığı gibi okunmayan veya dillerin kendine has harflerini göstermek için oldukça işlevsel bir yöntemdir. Genel amaçlı Türkçe sözlüklerde sesletim verilmezken iki dili – Türkçe-İngilizce, Türkçe-Almanca vb. – sözlüklerde Türkçeye özgü seslerin nasıl çıkarılması gerektiği ile ilgili gösterimler yer almaktadır. Söz gelimi ‘ç’ sesi için harf gösterimi ile ‘ch’, ‘ş’ sesi için ‘sh’ şeklinde okunuş özellikleri verilmektedir.

Akademik sözlükbilimin sözlük yazım aşamalarını değerlendirdiğini belirtmiş ve kriterlerini Howard Jackson’dan alıntılanmıştır. Akademik sözlükbilim ayrıca sözlük yazım aşamaları için bir teori oluşturmayı ve yine kriterler belirlemeyi amaçlamaktadır. Sue Atkins “Theoretical Lexicography and Dictionary Making” adlı makalesinde sözlük yazım aşamaları hususunda, süreç dâhilinde karar noktası dediği; yazım öncesi kararlar, makro ve mikro yapıya dair alınması gereken kararları açıklamıştır:

Şekil 2.3. Sözlüklerde Makro ve Mikroyapı

Kaynak: Sue Atkins, “Theoretical Lexicography and Dictionary-Making, **Practical Lexicography: A Reader**, Ed. by Thierry Fontenelle, New York, Oxford University Press, 2008, s. 36.

Ona göre sözlük yazımında ilk aşama analiz süreci olan ve sözlük yazarının sözcükleri analiz ettiği, onları kayıt altına alıp düzenlediği aşamadır. Daha sonra verileri toplama aşamasına geçilmekte ve kullanılacak olan veri tabanı belirlenmektedir. Sözlükbilimsel süreç içerisinde sözlük tasarımı ile ilgili verilmesi gereken kararları ise “*sözlük tasarım kararlarının tipolojisi*” olarak adlandırmıştır. Yazım öncesi kararları “*sözlüğün formatının, türü ve içeriği ile dilinin, hedef kitlesinin, kullanılacak veri tabanının vb. belirlenmesi*” olarak maddelemiştir.⁹³ Atkins’in örneğinde veri türleri kategorisinde iç ve dış bilgilere dair maddeler verilmiştir. Bunlar arasında sözlüğün ya da maddenin içerik bilgisi ile ilgili “*biçim, yazım, sesletim, anlam ürü, tanım*” yer almakta ve dış bilgiler kapsamında “*dizimsel, kullanım, bağıntısal (türetim, gönderme), dizisel (dilbilgisel, biçimsel ve anlamsal)*”⁹⁴ kriterlerine göre değerlendirme yapılmaktadır.

Mikroyapı içerisinde bir sözcüğün farklı görüşlerinin olması durumunda uygulanması gereken izlenice hakkında kriterler oluşturulmalıdır. Atkins, bu bağlamda birden fazla anlama gelebilen sözcüklere şu soruların sorulması gerektiğini belirtmektedir:

- (1) Neye dayanarak bir sözcüğün anlamları ayrıştırılmalıdır? Kaç tane ve hangi anlamlar ayrı tutulacaktır?
- (2) Hangi anlamın esas maddebaşı hangisinin alt kategori olduğuna nasıl karar vermeliyiz?
- (3) Anlamlar nasıl sıralanmalı ve numaralandırılmalıdır?
- (4) Söz konusu sözcük yakın anlama gelecek diğer sözcüklerle nasıl bir ilişkiye sahiptir?⁹⁵

⁹³ Sue Atkins, “Theoretical Lexicography and Dictionary-Making, **Practical Lexicography-A Reader**, Ed. by Thierry Fontenelle, New York, Oxford University Press, 2008, s. 36-40.

⁹⁴ Atkins, **a.g.m.**, s. 36

⁹⁵ Atkins, **a.g.m.**, s. 42.

2.3. Terim Sözlükleri – Uygulamalı Terimbilim

Uygulamalı terimbilim (terminography) terimbilimin uygulamalı alanı olarak nitelendirilmekte ve terim sözlüğü yazımı ile ilgilenmektedir. Cabré terimbilim ile uygulamalı terimbilim arasındaki ilişkiyi sözlükbilimi ile sözlük yazımı demek olan uygulamalı sözlükbilimi arasındaki ilişkiye benzetmektedir: “*Uygulamalı terimbilim, belirli bir bilgi ya da insan faaliyet alanından terimlerin toplanmasını, sistematikleştirilmesini ve sunulmasını içerir.*”⁹⁶ Sözlük yazımı kapsamında sözlüklerin içerikleri veya hedef kitlelerine göre çeşitli isimler aldıklarına önceki bölümde değinmiştik. Kullanıcılar açısından ise sözlüklere bir sorunu çözmek; iş, günlük veya profesyonel hayatın herhangi bir anında karşılaşılan dilsel, iletişime yönelik veya teknik bir sorunu çözmek için başvurulmaktadır. Terim sözlüğü de akademik, teknik veya bilimsel bir alanda kullanılan anlamca günlük dil kullanımından ayrılmış ve daha dar bir düzlemde özelleştirilmiş sözcükler olan terimlerin yine söz konusu alanlarda çalışmalarını sürdüren veya bu alanlara ilgisi olan kişiler için açıklandığı sözlüktür. Uzmanlık alanı sözlükleri olarak da adlandırılan terim sözlükleri “*yalnızca terim niteliği taşıyan öğeleri içermekte, bunların başka dillerdeki karşılıklarını, tanımlarını ve gerekli açıklamaları vermektedir.*”⁹⁷ Ayrıca terim sözlükleri yazıldıkları alana göre çeşitli isimlendirmeler almaktadır: tıp terimleri sözlüğü, zooloji terimleri sözlüğü, dilbilim terimleri sözlüğü gibi. Cabré, sözlükleri terimbilimsel birer çalışma olarak şu isimler altında toplamaktadır:

- a. İnsanlar tarafından bilinen özel terminolojideki en temel terimleri içeren genel dil sözlükleri.
- b. Ansiklopediler; çok fazla terminoloji içermelerinin yanı sıra, genellikle sınıflandırmalarla, çizelgelerle, resimlerle vb. kavramsal veriler sunar.
- c. Prensipite sadece özel terminolojiyi içeren genel bilim ve teknoloji sözlükleri.
- d. Eşdeğerleri ve tanımlarını, açıklamalarını veya sınıflandırmalarını veren özel sözlükler. Genellikle ansiklopedilerden veya genel bilim ve teknoloji sözlüklerinden daha açıktırlar.

⁹⁶ Cabré, **a.g.e.**, s. 115.

⁹⁷ Aksan, **a.g.e.**, s. 81.

- e. Kullanıcıların örnekleme ile temsil edilen bir kavramla başlayan bir konu alanındaki göstergeleri (designation) bulmalarını sağlayan özel görsel sözlükler.
- f. Veri sözlüğü (lexicon) veya tanımları verilmeden sözcüklerin konuya göre listelendiği ek sözlükler (vocabularies). Bu çalışmalar, özel bir konu alanının kavramsal yapısı hakkında bilgi sağlayabilir. Bu grup aynı zamanda eş anlamlılar ve sınıflandırmaları içerir.
- g. Terminolojik veri tabanları; en eksiksiz ve genellikle en iyi, en güncel kaynaklardır, çünkü makine tarafından okunabilir format yalnızca bilgilerin sürekli güncellenmesine izin vermekle kalmaz, aynı zamanda her bir araştırmanın amacına bağlı olarak bilgilerin çok aşamalı olarak alınmasını sağlar.⁹⁸

Sözlüklere başvurma sebepleri arasında bir sözcüğün anlamının bilinmemesi olduğunu varsayarak terim sözlüklerine de aynı şekilde bir kavramın alan içi anlamını öğrenmek için başvurulmaktadır. *“Terim tarafından taşınan bilişsel ve dilbilimsel bilgilerin kodunun çözülmesinde bir on yıldır terminolojik sözlük, alan uzmanlarının, uzman çevirmenlerin, terminologların veya öğretmenlerin ve uzmanların öğrencilerinin birincil öneme sahip bir referans çalışması haline geldiği bir eserdir.”*⁹⁹ Terim sözlüklerine başvurma sebepleri arasında şunlar gösterilmektedir:

- Terimin dildeki varlığına ilişkin şüpheleri çözmek için.
- Dilbilgisel anlamda terimi nasıl kullanacağını, anlamını ve hecelenişini bilmek için.
- Diğer işlevsel veya tarihsel dillerdeki eşdeğerlerini öğrenmek için.
- Bir nesnenin adını bulmak için.
- Dilbilimsel göstergelere (designation) alternatifler bulmak için.
- Belirli bir alanda kaç terimin toplandığını bulmak için vb.¹⁰⁰

Diğer yandan terim sözlükleri “sınırlı sözlükler” (restricted dictionaries) içerisinde değerlendirilmektedir. Piet Swanepoel, “Dictionary typologies: A

⁹⁸ Cabré, a.g.e., s. 119.

⁹⁹ Marek Łukasik, “Terminological dictionary as a comprehensive cognitive and linguistic tool”, **Language in Different Contexts** / Kalba ir Kontekstai , Vol. 5 Issue 1, 2012, s. 99.

¹⁰⁰ Cabré, a.g.e., s. 118.

pragmatic approach” adlı makalesinde terim sözlüklerinin makro ve mikro yapılarındaki kısıtlamalara göre ayrıma tabi tutulduğunu belirtmiş ve Geeraerts ile Janssens (1982:7–12)’den hangi açılardan kısıtlandığını maddeler halinde aktarmıştır:

- Bölgesel dil kısıtlamaları (standart dilin sözlükleri vs. Ağız sözlükleri);
- Sosyolingüistik kısıtlamalar (argo veya grup dili sözlükleri);
- Zamana bağlı kısıtlamalar (etimoloji sözlükleri, eşsüremlî sözlükler ve yeni sözcükler için sözlük);
- Biçimsel kısıtlamalar (kafiyeli sözcükler veya kısaltmalar sözlüğü);
- Dilbilgisel kısıtlamalar (isimler, deyimler ve kalıp ifadeler sözlüğü);
- İçeriğe dair kısıtlamalar (teknik sözlükler);
- Normatif sözlükler (normatif vs. kuralcı sözlükler (normative/prescriptive);
- Kullanım sıklığı ile ilgili kısıtlamalar (dilî veya bir disiplinin çekirdek sözvarlığını veren sözlükler);
- Kökenbilimsel kısıtlamalar (yabancı aslının işlendiği sözlükler);
- Edimsel veya işlevsel kısıtlamalar (kafiyeli sözcükler veya bulmaca sözlüğü);
- Ansiklopedik kısıtlamalar (ansiklopedik vs. dilbilimsel sözlükler)¹⁰¹

Terim sözlüklerinin uzmanlık alanı dili (*Language for specialised purpose/LSP*) olarak çevrilebilecek özel sözvarlığı kullandığı söylenmektedir. “Uzmanlık alanı dili sözlüğü için kullanılan terimler, gerçek metinlerden “toplanmalı” ve terimbilimciler tarafından “icat edilmiş” veya “yaratılmış” olmamalıdır.”¹⁰² Herhangi bir UAD’nin (uzmanlık alanı dili) özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- (1) Sınırlandırılmış konu;
- (2) Sözlüksel, anlamsal ve sözdizimsel kısıtlamalar (örneğin terminoloji kullanımı gibi);
- (3) ‘olağan dışı’ dilbilgisi kuralları;
- (4) Belli başlı bazı yapıların çok sık kullanılması (örneğin kanun metinlerinde oldukça resmi cümle kalıpları)

¹⁰¹ Swanepoel, **a.g.m.**, s. 58-59.

¹⁰² Cabré, **a.g.e.**, s. 115.

(5) Metin biçimi kullanımı

(6) özel sembollerin kullanımı¹⁰³

Daha kısıtlı sözvarlığına sahip olan terim sözlükleri; “*sözcüklerin kullanıldığı beşeri faaliyet alanına göre seçilip seçilmemesine (ör. teknik sözlükler), sözlüksel birimlerin türüne (ör. deyişbilim (phraseological) sözlükleri) ve sözlüksel birimlerin anlam ilişkilerine (ör. eşanlamlılar sözlüğü) bağlı olarak alt kategorilere ayrılmaktadır.*”¹⁰⁴ Çeşitli kısıtlamalar, ölçütler ve yöntemler neticesinde ortaya çıkarılan terim sözlüklerinin kullanıcıları da genellikle sosyolinguistik bir topluluktur.

Terim sözlükleri uzmanlık alanı dilleri için oldukça önemli bir görev üstlenmektedir. “*Bilgi, profesyonellerin beyninde, kavramlar olarak bilinen anlamlı ve birbiriyle ilişkili kümeler şeklinde var olduğu için profesyonel iletişim, çoğu durumda uzmanların bilgiyi iletebilmeleri için dil araçlarının kullanmasını gerektirir. Bu kavramların dildeki temsilleri terim olarak bilinir.*”¹⁰⁵ Sözcüklere yüklenen teknik, akademik veya sanatsal vb. anlamlar neticesinde ortaya çıkan terimleri kaydedip açıklayan terim sözlükleridir. Terimleri toplayıp işleme hususunda ise kullanılan üç kaynak söz konusudur:

- Bir projenin çeşitli yönleri hakkında bilgi sağlayan referans çalışmaları;
- Bir projenin maddi temelini oluşturan özel belgeler ve
- Çalışmayı kolaylaştıran ve tamamlayan destek malzemeleri.¹⁰⁶

Diğer yandan terim sözlüklerinde konu veya tema, sözlüğün türünü belirlerken mikroyapısının içermesi gereken unsurlar şunlardır:

- Terimin analizi (köken dili, oluşumu, bileşenlerin anlamı); aslında çağdaş teknik terimlerin çoğu modern oluşumlar olduğundan buna tam olarak etimoloji denemez

¹⁰³ Maiken Refsing Rasmussen, “Specialised Lexicography: The Preparation of a Specialised Dictionary”, Master Thesis, Denmark, Aarhus University, School of Business and Social Sciences, 2014 s. 28.

¹⁰⁴ “Types of Dictionaries”, s.12-13, (çevrimiçi) <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/10325/6/lecture%25206.pdf&ved=2ahUKEwi44tBq9fgAhUNvxqKHREsD-8QFjAAegQIAxAB&usg=AOvVaw2S7Inw1TB5gM-6h7wj04IK> 13.02.2019.

¹⁰⁵ Łukasik, **a.g.m.**, s. 98.

¹⁰⁶ Cabré, **a.g.e.**, s. 116.

- Diğer dillerdeki eşdeğer terimler (birçok terminoloji sözlükleri bu ölçüde çok dillidir)
- Disiplinin tarihi seyrinde veya rakip ekollerde terimin farklı kabullerine göre sözlük girdisinin ana alt kategorileri
- Bazı çalışmalarda bilim adamlarınca terimin ilk kullanımının izini sürme
- Anlamanın açıklanması (her farklı kullanım için)
- Sistematik olarak alakalı diğer terimlere çapraz referans
- Kaynakça gönderimleri¹⁰⁷

Mikroyapıya konu olan terimlerin kayıt altına alınması alanın terminolojisini ya da veri tabanını oluşturmaktadır. Cabré'nin özet kayıt (extraction record) ve terimbilimsel kayıt (terminological record) olarak adlandırılan yönteminin bir nevi bilgi fişlenmesi olduğu söylenebilir. Kayıta numaralandırılmış bölümlerin içeriğine baktığımızda;

(1) Sözlük girdisi, (2) Dilbilgisi kategorisi, (3) Uzmanlık alanı (subject field), (4) Bağlamın betimlenmesi (5) Tanım/Bağlam (6) Referans (7) Yazar/tarih¹⁰⁸ kodlarıyla karşılaşmaktayız.

Terimbilimsel kaydın içermesi gereken bilgiler ise şu şekildedir:

- Terimin belirlenmesi/tanıtılması
- Sözlük girdisi olan terim
- Terimin kaynağı
- Dilbilgisi kategorisi
- Uzmanlık alan(ları)
- Tanım
- Bağlam(lar)
- Bağlamın kaynağı
- Eşanlamlı terimlere çapraz referans
- Çapraz referansın konsepti

¹⁰⁷ Christian Lehmann, "Terminological Dictionaries", s. 1, (çevrimiçi) https://www.christianlehmann.eu/ling/ling_meth/ling_description/lexicography/terminol_dictionary.html / 24.02.2019.

¹⁰⁸ Cabré, a.g.e., s. 122.

- Diğer çapraz referans türleri
- Kaydın yazarı ve tarihi
- Öngörülmemiş bilgiler için çeşitli notlar
- Diğer dillerdeki eşdeğerleri
- Her eşdeğerin kaynağı¹⁰⁹

Temmerman da uygulamalı terimbilim ile ilgilenip herhangi bir terim sözlüğü derlemek isteyen araştırmacıların öncelikle yazacağı alana, kullanıcı grubuna, tekdilli veya çokdilli mi olacağına karar vermeleri, daha sonra sözlüğün içereceği bilgiyi dört bölümde toplamaları gerektiğini aktarmıştır:

a) Kategori birimi

Kategori türü? ilgili bilgi modülleri

Kategori içi analiz (prototip yapı)

Kategoriler arası analiz (bilişsel model analizi)

b) Dilbilimsel birim

Biçim-sözdizimsel bilgi (yazım ve sesletimdeki değişkenler, terimin yapısı için biçimbilimsel analiz, gramer kategorisi)

Eşanlamlıları ve eşdizimlilik hakkında bilgi

Kullanım (sosyo-dilbilimsel düzey, coğrafi düzey)

c) Gönderme/referans birimi

Terminografik (terminographical) bir kayıt, bağlam, bibliyografik referanslar vb. içerebilir.

d) Tanı (identification) birimi

Terminolojik bir kayıt, yazarın adı, tarih, referans numarası gibi çeşitli şekillerde teşhis edilebilir.¹¹⁰

Diğer yandan terimlerin gramer sınıfının ad olduğunu vurgulamıştık. Ancak fiil veya sıfat kategorisine ait terimlerin olabileceği de belirtilmektedir. “Bu gibi durumlarda söz konusu ifade, kendisine karşılık gelen soyut adın altında maddebaşı olarak verilir.”¹¹¹

¹⁰⁹ Cabré, a.g.e., s. 124.

¹¹⁰ Rita Temmerman, **Towards New Ways Of Terminology Description: The Sociocognitive Approach**, Vol. 3, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2000, s. 232.

¹¹¹ Lehmann, a.g.m., s. 1.

Tablo 2.1. Soyut İsim Olarak Terimler

ad soylu olmayan terim	soyut ad
yönetmek, hükmetmek (<i>govern</i>)	yönetim, hükümet (<i>government</i>)
kabul etmek, anlařmak (<i>agree</i>)	anlaşma, sözleşme (<i>agreement</i>)
asimile etmek (<i>assimilate</i>)	asimile (<i>assimilation</i>)
eřanlamalı (<i>synonymous</i>)	eřanlam (<i>synonymy</i>)
dilbilgisel (<i>grammatical</i>)	dilbilgisi (<i>grammar</i>)
tekrarlamalı (<i>recursive</i>)	Tekrarlama (<i>recursion</i>)

Kaynak: Christian Lehmann, “Terminological Dictionaries”, s. 1.

Aynı şekilde Łukasik de bir terimin biçimsel özelliklerinin dilbilimsel yapısını yansıttığını kanısındadır. Bir veya daha fazla sözcüklü terimler, yalnızca dilsel göstergeler içeren terimler veya dilsel olmayan semboller içeren terimler gibi: “*Bir sözlük girdisinde, gramer, sözdizimi, pragmatik, etimolojik, yazımsal, kayıt, sesçil alfabe, kolektif şablonlar, kullanım örnekleri vb. gibi her tür etiket bulunur.*”¹¹² Diğer yandan terim sözlüklerinin hangi alanda yazılıyorsa o alanın teorik ve uzmanlık bilgisini tamamıyla aktarması ve kullanıcılarının ihtiyaçlarına en doğru şekilde yanıt vermesi gerektiğini savunmaktadır. Terim sözlüklerinin analizi noktasına da değinen yazar, genel ve detaylı analiz olmak üzere iki yöntemden de bahsetmektedir. Genel terimbilimsel analiz teorik ve uygulamalı alanlardaki gelişim ile bu gelişimin ne şekilde ilerletilebileceğini tartışmaktadır. Łukasik, detaylı analizin ise her bir sözlük için önerilen başarılı veya hatalı çözüm yollarını tanımlama ve iyileştirme amacını güttüğünü belirtmiştir:

- Tam genel uygulamalı terimbilimsel analiz, belirli bir süre zarfında belirli bir sözlük pazarında yayınlanan terminoloji sözlüklerinin tamamını tanımlamak için tasarlanmıştır;
- Kısmi genel uygulamalı terimbilimsel analiz, belirli bir süre zarfında belirli bir sözlük pazarının bir bölümünü tanımlamak için tasarlanmıştır (yani belirli bir terminoloji sözlükleri dikkate alarak);
- Tam detaylı uygulamalı terimbilimsel analiz, belirli bir süre zarfında belirli bir sözlük pazarında yayınlanan tüm terminoloji sözlüklerinin makro, orta

¹¹² Łukasik, **a.g.m.**, s. 100.

(mediostructure ‘cross-references’) ve mikro yapılarının önceden tanımlanmış parametrelerini incelemek için tasarlanmıştır;

- Kısmi detaylı uygulamalı terimbilimsel analiz;
 - Belirli bir süre zarfında belirli bir sözlük pazarında yayınlanan tüm terminoloji sözlüklerinin makro, orta ve mikro yapısının önceden tanımlanmış parametrelerinin seçimini,
 - Bir terminolojik sözlük pazarının bir bölümünün (örneğin, belirli bir terminoloji sözlüğü türü ve / veya belirli bir alanın terminolojik sözlükleri gibi) belirli bir zaman diliminde yayınlanan tüm önceden tanımlanmış makro, orta ve mikroyapı parametrelerini,
 - Belirli bir süre içinde yayınlanan terminolojik sözlük pazarının bir bölümünün makro ve mikro yapısının önceden tanımlanmış parametrelerinin seçimini (örneğin belirli terminolojik sözlük tipleri ve/veya belirli bir alanın terminolojik sözlükleri) inceler.

113

Temmerman ise terim sözlüklerinin analizinde önemli olan noktanın hedef kitleye göre belirlenen bütünce olduğunu savunmaktadır. Bütüncenin mercek altına alınmasından sonra ortaya terimbilimsel açıklama gerektiren bir liste çıkacağı görüşündedir: *“Açıklama, ilk olarak eldeki metinlerin sağladığı bilgilere dayanacaktır. ... Temsilci metinlerin seçim aşamasında uzman(lar)a, metin incelemesi sırasında terminoloji yorumlamasında zorluk çekilmesi durumunda ve ayrıca terminolojik kayıtların düzenlenmesinde özel istişare için ihtiyaç duyulacaktır.”*¹¹⁴ diyen yazara göre uzman görüşüne başvurulması da alanın ve dolayısıyla sözlüğün sınırlarının çizilmesi için oldukça önemlidir. Terim sözlüklerinde inceleme kapsamına alınan başlıklar şu şekildedir:

- Ön ve arka kısımlarının konu içeriği,
- Sözlüğün yönlülüğü (directionality of the dictionary)
- Maddebaşının düzenlenmesi (alfabetik, sistematik (tematik) veya karışık),

¹¹³ Łukasik, **a.g.m.**, s. 101-102.

¹¹⁴ Temmerman, **a.g.e.**, s. 232.

- Sözlük girdilerinin numaralandırılması
- ... terimin açıklamasının türü (tanım, serbest tanım (loose definition), ... diğer terimlerle anlamsal ilişkileri vb.),
- Fonetik transkripsiyon, gramer etiketleri, ortak kalıplar, ek bağlamlar, vb. Gibi diğer önemli mikroyapısal elemanların varlığı,
- İndekslerin varlığı ve diğer sözlük ekleri.¹¹⁵

Uygulamalı terimbilimin sistematik ve tek dilli bir çalışmasının süreci ile ilgili olarak;

- Ne yapılması gerektiğini tanımlama ve çalışmayı sınırlama
- Görev için hazırlanma
- Terminolojiyi oluşturma
- Projeyi sunma
- Projeyi denetleme
- Sorunlu noktaları çözme¹¹⁶

Tablo 2.2. Uygulamalı Terimbilimin Sistematik ve Tek Dilli Bir Çalışmasının Sürecinin Aşamaları

1. Aşama	Tanım ve Sınırlama Konu Hedef Kitle Amaç Boyut
2. Aşama	Araştırmaya Hazırlık Bilginin toplanması Uzmanların seçimi Bilginin ayıklanması Özet kayıtlar (extraction record) ilgili bütüncenin seçilmesi Alanın yapılandırılması

¹¹⁵ Łukasik, **a.g.m.**, s. 103.

¹¹⁶ Cabré, **a.g.e.**, s.130.

Çalışmanın planını çıkarmak	
3. Aşama Terminolojinin hazırlanması Verilerin fişlenmesi Özet kayıtlar Terminolojik kayıtlar	
4. Aşama Projeyi sunma	
5. Aşama Projeyi denetleme	

Kaynak: M. Teresa Cabré, **Terminology (Theory, methods and applications)**, **Terminology (Theory, methods and applications)**, Ed.by Juan c Sager, Vol. 1, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishşng Company, 1998, s. 131.

2.4. Terim ve Genel Sözlüklerde Tanım ve Adli Tanım

Terim sözlüklerinde tanım, sözcüğün yalnızca seçili alanda kullanılan anlamına dayanmaktadır. Bir sözcüğün bütün görüşlerinin terim sözlüğünde olması beklenemez. Bu açıdan terim sözlüklerinin daha dar kapsamlı sözlükler olduklarını belirtmiştik. Hukuk sözlüklerinde de durum bundan farklı değildir. Bir sözcüğün gündelik dilde kullanıldığı haliyle ve bağlama göre kazandığı çeşitli anlamları toplayıp kullanıcılara ulaştıran genel sözlüklerin aksine hukuk sözlükleri, sözcüğün terim anlamını yani hukuk alanı sınırları içerisinde şekillenmiş görünüşünü tanımlar. “*Kavramsal yapıya istinaden, hukuk sözlükleri sözcükleri veya terimleri açıklamazlar; bunun yerine kavramları, daha geniş bilgi yapıları ve aynı yapıdaki diğer kavramlarla ilişkileri dâhilinde temsil ederler.*”¹¹⁷

Cabré uygulamalı terimbilimde tanımı “dilbilimsel, ontolojik ve terimbilimsel tanım” olmak üzere üçe ayırmaktadır. Söz konusu üç farklı tanımlamayı nesnelere ve içeriklerine göre ayırt etmektedir: “*Dilsel tanımların nesnesi dilsel işaretler;*

¹¹⁷ Bajcic, **a.g.e.**, s. 140.

ontolojik tanımlarınki gerçek dünyadaki nesneler ve terminolojik tanımların ise özel bir alan kavramıdır.”¹¹⁸

Diğer yandan genel sözlük yazımında sözlük yazarlarının karşılaştığı problemler üzerinde durulmalıdır. Sözcüğü anlambilimsel olarak ifade etmek ve hangi anlamı neye göre, ne şekilde tanımlayacağına karar verme noktasında şu sorulara cevap aranmalıdır:

- *Yalnızca biçimce ve anlamca tekil sözcüklerin (individual words) görünüşlerine mi odaklanmalıyım?*
- *Sözcüğün hangi okumasının konuyla alakalı olduğuna nasıl karar vermeliyim?*
- *Hangi tür anlamları tanımlamalıyım?*
- *Hangi dilbilimsel perspektifi temel almalıyım?*
- *Hangi tanım formatını kullanmalıyım?¹¹⁹*

Maddebaşı tanımlamasında semasiyolojik (anlambilimsel) yöntemin kullanıldığını belirten Geeraerts’a göre onomasiyolojik (adibilimsel) tanımlamanın da kullanıldığı durumlar vardır. Semasiyolojik yöntemde sözcüklerle ilişkili tüm anlam tanımlanırken, onomasiyolojik yöntemde sözcüklerin kavramsal ilişkileri göz önünde bulundurulmaktadır. Yazarın onomasiyolojik yöntemde örneklediği bilgiler sözcüğün zıt ve eş anlamlısının tanımda verilmesi veya sözcüğün terim anlamını vermeden önce mesela; *tıp*, *matematik* vb. şeklinde kodlanmasıdır.¹²⁰ Sözlüğe dâhil edilecek anlamlar konusunda ise sözlük yazarlarının, hedef kitle ve sözlüğün amacına göre en yaygın ya da daha az yaygın olan anlamları içermesi gerektiği görüşündedir. Aynı şekilde belli bir alanın sözvarlığına ilişkin anlamlar seçilip ortaya bir terim sözlüğü konabilir.

Sözcüklerin farklı görünüşlerini ayırt etmek için kullanılan ve “*sözcüksel kavramsal paradigma*” (lexical conceptual paradigm) adıyla anılan yöntemde de tanımlı yapılacak sözcüğün birden fazla anlamının tek bir üst kategoride toplanması

¹¹⁸ Cabré, **a.g.e.**, s. 105.

¹¹⁹ Dirk Geeraerts, “Meaning and Definiton”, **A Practical Guide to Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, s. 83.

¹²⁰ Geeraerts, **a.g.m.**, s. 84.

esastır. Patrick Hanks, “Do Word Meanings Exist?” adlı makalesinde Pustejovsky (1995: 91)’dan naklen yöntemi şu şekilde özetlemiştir: “ ..., sözcüksel bir öğeyi üst-girdi olarak nitelendirmek için bir araç sağlar. Bu, dilde çok yaygın olan sistematik belirsizlikleri yakalamak için çok faydalıdır. ... ‘Gazete’ gibi isimler, bazen bir kuruluş, fiziksel bir nesne ya da gazete içindeki makalelerde yer alan bilgiler olarak işlev görebilen semantik açıdan farklı bağlamlarda yer edinebilir.

a. Gazeteler, vergileri yükselttiği için Başkan’a saldırdı.

b. Mary gazeteye kahve döktü.

c. John gazeteye kızdı.”¹²¹

Sözlük yazarları için sorun teşkil eden bir başka durum da anlamın türüdür. Geeraerts’in ayırma tabi tutulmasını öngördüğü anlamlar şunlardır:

- Duygusal anlam, konuşulan şeyle ilgili olarak konuşmacının duygusal tepkisini içerir.
- Dilbilgisel anlam, belirli bir dilbilgisi işlevini ifade eden kelimeleri içerir.
- Pragmatik anlam, Merhaba! sözcüğü ile örneklendirilmiştir. Sözcüğü kullanarak (tarif etmek değil) elde edilen şey, söylemsel bir işlev, bir konuşma eylemi, iletişimsel bir eylemdir. Merhaba! “selamlama” kavramını tanımlamaz, ancak onu ifade eder.¹²²

Söz konusu anlam ayırımına binaen yazar, bu anlamların nasıl tanımlanacağına dair örneğin duygusal anlamın duygu durumlarını ifade eden etiketler aracılığıyla tanımlanması gerektiğini belirtmiştir. Dilbilgisel ve pragmatik anlamın ise üstdil tanımının yapılmasını yani onun deyimile “şeyler” yerine sözcüğün dilbilimsel olarak tanımlanmasını önermiştir. Zira ona göre düz anlam “şeylerin” tanımlanmasıdır. Diyebiliriz ki dış dünyada karşılığı olan sözcüğün gönderme yaptığı ‘şey’in özelliklerinin tarifi yoluyla tanımlı yapılabilir. Düz anlam tanımlarında yazarın ayırma tabi tuttuğu bir başka anlam özelliği ise içsel (intensional) ve dışsal (extensional) tanımlamadır. Yazar içsel tanımda sözcük

¹²¹ Patrick Hanks, “Do Word Meanings Exist?”, **Practical Lexicography-A Reader**, Ed. by Thierry Fontenelle, New York, Oxford University Press, 2008, s. 127.

¹²² Geeraerts, **a.g.m.**, s. 87.

kategorisinin özelliklerinin, dışsal tanımlamada ise kategorinin öğelerinin belirtilmesi gerektiği görüşündedir.¹²³ Buna anlambirimcik ve bileşen çözümlemesi açısından bakılabilir ve hiyerarşik olarak sözcükleri alt ve üst anlamlara ayırma yöntemi ile benzerlikleri vardır. Mesela ‘kedi’ sözcüğü düz anlam özelliği gösteren yani dış dünyada bir karşılığı olan sözcük olarak bir sözlük içerisinde çok rahat tanımlanabilir:

“kedi isim, hayvan bilimi

Kedigillerden, köpek dişleri iyi gelişmiş kasları çevik ve kuvvetli evcil, küçük memeli hayvan, pisik (Felis domesticus)

“Evcil kedi. Ankara kedisi. Van kedisi.””¹²⁴

Terimbilim ile sözlükbilimi açısından çokanlamlılık veya eşadlılık ise farklı şekillerde işlenmektedir. Aşağıda ilk örnekte terimbilimdeki çokanlamli sözcüklerin gösterimi, ikinci örnekte ise sözlükbilimdeki hâli verilmiştir;

“- anahtar. i. haritacılık. haritadaki sembollerin ve anlamlarının listesi; lejant.

anahtar, i. telekomünikasyon. tuşlu telefonlarda tekli arama düğmesi; iletişim hattını açan veya kapatan, bir satırdan diğerine geçiş yapan anahtar.

anahtar, i. teknoloji. operatörün telgraf göndermek için kullandığı cihaz.

- anahtar. n. 1. civatasını hareket ettirerek bir kilidi çalıştıran metal bir alet. ... 3. Test alıştırımları olarak, başka yerde verilen çözümleri veya çevirileri veya materyalleri içeren bir kitap, broşür veya [. . .] 12. Müzik. a. (bir klavye enstrümanında), oyuncu tarafından bastırıldığında oynatma mekanizmasını harekete geçiren kollardan biri. b. (ağaç üstü sarım cihazında) bir havalandırma deliğini açan ve kapatan metal bir kol. c. Bir ölçeğin açılış konuşması veya toniği e. bir kompozisyonun ana makamı. [. . .]”¹²⁵

Bajcic, açıklama ile tanımlamanın birbirinden ayrılması gerektiğini savunmaktadır. Tanımlamanın saymaca, açıklamanın ise gerçek olduğunu belirtmiştir. Yasadaki tanımlama hususunda ise “*Kasıtlı/amaçlı tanım, sözlüksel*

¹²³ Geeraerts, **a.g.m.**, s. 87-88.

¹²⁴ TDK Güncel Türkçe Sözlük, ‘kedi’ maddesi.

¹²⁵ Cabré, **a.g.e.**, s. 108.

tanım şeklinde tarif edilen kavramın temel özelliklerini aktarırken, kapsamlı/genişletilmiş tanımlar, kavramın gösterdiği nesneleri sıralar.”¹²⁶ Bajcic’in bahsettiği tanımlama şekli içsel ve dışsal tanımlama ile benzerlik göstermektedir. Cabré, uzmanlık alanı sözlüklerinde tanımların yazımı hakkında ise şu önerilerde bulunmaktadır:

- Belirli bir alanda kullanılan tanım tipleriyle uyumlu olmalı ve bu alanın önceden var olan yapısından başlamalıdır;
- Alanın yerleşik yapısına göre, her bir kavramın tüm temel özelliklerini toplamalıdır;
- Bir kavramın aynı alandaki diğer kavramlarla kurduğu sistematik ilişkileri yansıtması gerekir;
- Temel olmasa bile, kavramın tam bir açıklaması için önemli olan tüm özellikleri içermelidir.¹²⁷

Terim sözlüklerinde sözcüğün tanımının alana özgü olduğunu söylemiştik. Adli tanım da bu noktada sözcüğün yalnızca hukukta taşıdığı anlamı iletecektir. Adli tanım hukuk dilinin mevcut görünümüne göre şekillenmektedir. Hukuk dilinin örtük olması sözlüklere dahi yansımaktadır. Hukuk sözlükleri tanımlama yaparken seçtiği yöntemlere göre kimi zaman bir sözlük girdisi içerisinde kanunun maddesini açıklayacak kadar geniş kimi zamansa oldukça öz bilgiler sunmaktadır. Hukukta tanımı açık kavramların yanı sıra belirsiz kavramlar olduğunu da daha önce örneklendirerek göstermiştik. Belirsiz kavramların tanımlanmasının anlamca açık olanların aksine terminolojik ilkelere göre yapılamayacağını belirten Bajcic’e göre söz konusu örtük anlama sahip kavramlar prototip kategoriler şeklinde tanımlanmalıdır, yani üst anlamın içerebileceği alt kategorilere göre. Onun deyişiyle bir “uçak aşağı yukarı bir motorlu taşıttır” gibi. Yazara göre belirsiz hukuk kavramları yoruma açıktır ve ancak her kavramın içsel özellikleri ile dildışı bilgisinin analiz edilmesi yoluyla terminolojik olarak etiketlendirilebilirler. Hukuki yorumlama yöntemleri ise şu şekildedir:

¹²⁶ Bajcic, **a.g.e.**, s. 147.

¹²⁷ Cabré, **a.g.e.**, s. 106.

1. Metinsel veya dilbilgisel yorumlama yönteminde yasa koyucuların iradesi açık ve güvenilir bir şekilde ifade edilmelidir. Bu nedenle yoruma tabi olan hukuki bir belgenin terimlerinin hem genel hem de teknik anlamı, sözcük veya dil analizi aracılığıyla kolayca belirlenebilmelidir.
2. Diğer taraftan sistemik/dizgesel yöntem, bir eylem ya da mevzuatın daha geniş bağlamında sözcüklerin, cümlelerin ya da metinlerin konumunu belirler. Burada önemli olan nokta bağlamdır.
3. Tarihsel yöntem tarihî bağlamı inceler. Yasamaya ilişkin hangi eylemin söz konusu yasal bir metnin adaptasyonuna zemin hazırladığını analiz eder.
4. Nihayet amaca yönelik/teleolojik yorumlama yöntemi, yorumlama bağlamı olarak yasal bir kuralın amacını ele alır.¹²⁸

Hukuki bilgiyi taşıyan kavramlar ve onların dilsel göstergeleri olan terimleri tanımlamak demek bir bakıma yasayı aktarıp açıklamak ve belirsiz kavramlar açısından yorumlamak demektir. Sözlükbilimci ki ortak görüşe göre hem sözlük hem de hukuk alanında uzmanlaşmış olması gerekmektedir, bir hukuk sözlüğü oluştururken tanımlamada hem dildışı bilgiden, hem dilbilimsel verilerden hem de hukukta yüzyıllardır yapılagelmiş yorumlama metodundan faydalanmalıdır.

2.5. Hukuk Sözlükbilimi

Hukukun gerek ülkemizde gerek Avrupa ülkelerinde dilbilimsel görünümü, anlambilimsel özellikleri, biçim ve sözdizimi ile oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Onun kendine has bu özelliği hukukçular için dahi zorluk arz ederken sıradan bir vatandaş veya alana ilgisi olanlar için de terimlerin açıklanması ihtiyacını doğurmaktadır. Bu nedenle hukuk alanında çalışmalar yıllardır yapılagelmektedir. Mairtin Mac Aodha, “*Legal Lexicography*” adlı kitabının önsözünde hukuk alanında yapılan çalışmaların sözlük incelemesi ile başladığını belirtmektedir. Çoğunlukla hukuk öğrencilerinin başvurduğu sözlüklere onun deyimiyle avukatlar, çevirmenler ile hâkimler de ihtiyaç duymaktadır. Sözlüklerin hukuku anlamak ve yorumlayabilmek için önemi su götürmezdir: “*Sanat terimleri, bilindik anlamının dışında kullanılan sıradan kelimeler, arkaik kelimeler, resmî kelimeler ... ve hukukî eşil kelimeler (legal doublets) kanun uygulayıcıları,*

¹²⁸ Bajcic, a.g.e., s. 68-69.

*akademisyenler ve çevirmenler için anlamı (bazen kasten) örtecek şekilde kanun metinlerinde toplanırlar.”*¹²⁹ Bu noktada bir hukuk sözlüğünden yardım almak gerektiği için sözlüklerin de en az hukukun kendisi kadar köklü bir geçmişi vardır. Aodha, ilk hukuk sözlüğünün Gaius Aelius Gallus’un “*De verbarum quae ad jus pertinent significatione*” adlı eseri olduğunu ve MÖ ilk yüzyıla dayandığını belirtmektedir. Ancak bu denli eski bir kökene sahip olan hukuk sözlüklerinin hukuk sözlükbilimi adı altında incelenmesinin çok fazla ilgi görmediğinden yakınılmaktadır. Aodha bu durumun sebebi olarak sözlük yazarlarının hedef kitlenin işlevsel arayışlarına çözüm getirmek amacıyla sözlük oluşturmalarını göstermektedir.¹³⁰

Modern hukuk sözlüklerinin yazarlarına yöneltlen ve sözlüğün yazım aşamasında uygulanan yöntemleri tartışan sorunlardan bu noktada bahsedilmelidir:

1. Hukuk sözlükleri ne ölçüde ansiklopedik bilgi içermelidir? Diğer bir deyişle, terimlerle ilgili yasaları geniş ölçüde tartışmak yerine, ne ölçüde tanımlamalıdır?
2. Hukuk sözlükleri adli görüşlerden ve diğer yasal kaynaklardan alınan tanımların derlenmesine karşın ne ölçüde orijinal birer bilimsel çalışma olmalıdır?
3. Sözcüklerin tanımlanmasındaki formaliteleri ne ölçüde takip etmeliyiz, yani hukuku doğru aktarmak kadar doğru sözlük yazımına da dikkat etmeli miyiz?
4. Modern sözlük yazarı kendinden önceki çalışmaların doğruluğuna ne ölçüde güvenmelidir?
5. Bir sözlüğe dâhil edilecek materyali nasıl buluyorsunuz?¹³¹

Hukuk sözlüklerinin ilk örneklerinin terimleri kısaca açıkladığını belirtilen Garner, daha sonraları sözlüklere ansiklopedik bilgilerin de dâhil edildiğini ifade etmiştir. Sözlük girdilerinin yasalara atıfta bulunduklarını ancak zamanla içerdikleri ansiklopedik bilgilerle sözlük hacminde genişleme olduğunu vurgulamıştır. Fakat ansiklopedik bilgi ile tanım arasında kesin bir sınırın olmaması sebebiyle sözlüklerde

¹²⁹ Mairtin Mac Aodha, **Legal Lexicography**, New York, Routledge, 2016, s. 1

¹³⁰ Aodha, **a.g.e.**, s. 1.

¹³¹ Bryan A. Garner, “Legal Lexicography: A View from the Front Lines”, **Legal Lexicography**, Ed. by Mairtin Mac Aodha, New York, Routledge, 2016, s. 45.

söz konusu türde bilgiye rastlanılmasının kaçınılmazlığına dikkat çekmiştir.¹³² Diğer yandan sözlük girdilerinin standart tanımla başladığını vurgulayan yazara göre yasalara atıfta bulunmak bir sözlüğe akademik olarak güvenilirlik kazandırmaktadır. Yazarın aktardığı şekliyle hukuk sözlükbilimde iki ayrı gelenek söz konusudur: hukuk sözlüğü geleneği (law dictionary) ve adli sözlük geleneği (judicial dictionary). Adli sözlüklerin hukuk sözlüklerinden hem daha geniş (broader) hem de daha dar (narrower) içerikli olduğu yazar tarafından belirtilmektedir. Daha geniş olduğunu iddia etmektedir çünkü hukuk uygulamasına konu olacak her türlü malzemeyi tanımlar ve içerir. Daha dardır çünkü hukuk sözlüğü gibi hukukun asıl terimlerini “*hukuki gerçekçilik, hukuki araştırma, ... hukuk teorisi*”¹³³vb. tanımlamaz. Garner, mevcut hukuk sözlüklerine ya adli tanımların kopyalanması ya da ansiklopedik tanımların verilmesi neticesinde hukuk sözlüğü niteliğinin kazandırılmaya çalışıldığını eleştirmiştir. Tanımlama konusunda yazarın Landau (1971)’dan naklen sözlük girdilerini tanımlarken kullanılmasını gerekli gördüğü ilkeler vardır:

- Tanımı bağlamdaki sözcük için yerine getirilebilecek bir kelime ile yapın ki böylece madde tanımın kendisi ile başlasın-kesinlikle ‘...anlamında’ ya da ‘...ifade ediyor’ şeklinde bir öbekte değil.
- Maddebaşı sözcüğün sözlüğe dâhil edilen alanlara ait bütün anlamlarını belirtin.
- Mantıklı sözlüksel birimler değilse şahsi görüş bildiren öbekleri tanımlamayın.
- Geçerli bir sebep olmadıkça çoğul değil tekil terimleri tanımlayın.
- Tanım ile ansiklopedik bilgiyi birbirinden ayırın.¹³⁴

Garner, sözlük derleyicilerinin tanımlama hususunda yetersiz hukukçuların açıklamalarını dikkate aldığını ve daha önce yazılmış kaynaklara aşırı derecede güveniletiklerini belirtmiştir. Buna bir örnek olarak Black’in sözlüğünün altıncı baskısındaki “otel” tanımını göstermiştir. Mahkemenin tanımladığı şekliyle aldığı tanım: “*A building held out to the public as a place where all transient persons who come will be received and entertained as guests for compensation and it opens its*

¹³² Garner, **a.g.m.**, s. 46.

¹³³ Garner, **a.g.m.**, s. 49-50.

¹³⁴ Garner, **a.g.m.**, s. 51.

facilities to the public as a whole rather than limited accessibility to a well-defined private group”. Burada sözcüğün bir ad olmasına rağmen cümle ile tanımlamaya geçildiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca yedinci baskısından öncekileri anlamları çok açık bir şekilde numaralandırmadığı, birçok girdinin geçerli sözlüksel birim (legitimate lexical units) olmadığı, çoğul terimler olduğu hatta tekil olanların da bazen çoğul tanımları yapıldığı, bazı terimlerinin hem ad hem de fiil hallerinin ayrımı yapılmadan beraber tanımlandığını, birçok maddebaşını da tanım değil ansiklopedik bilgi içerdiği için eleştirmiştir.¹³⁵

Aynı şekilde Cabré de uygulamalı terimbilimde tanımın nasıl olması gerektiği ile ilgili özet bir izleni çıkarmıştır:

- Tanımların ilk tanımlayıcılarının baş terim ile aynı gramer kategorisinde olması ve baş terim ile anlamsal bir ilişki içinde olması gerekmektedir:
oksijen vermek (oxygenate): tedavi etmek (treat), ... oksijen doldurmak (infuse with oxygen) ...
çamurlu: dolu veya çamurla kaplı
- Tanımlar bilinen sözcükleri kullanmalıdır; daha özel (specific) kelimeler kullanılıyorsa, aynı terimler sözlüğünde (glossary) veya sözlükte tanımlanmış terimler olmalıdır:
nabız eğrisi (kymogram): aynı nabız eğrisi tarafından yapılan grafik veya kayıt
nabız ölçer (kymograph): döner bir tamburu işaretleyen bir kalem veya ekran kalemi vasıtasıyla kandaki veya bir kastaki, gerilimdeki, basınçtaki değişiklikleri kaydetmek için kullanılan alet.
- Tanımlar dairesel olmamalıdır:
yoğun: nispeten yüksek yoğunluğa sahip
yoğunluk: yoğun olmanın niteliği veya durumu
- Tanımlar başka bir şeyi olumsuzlayarak yapılmamalıdır:
eşitsiz: eşit değil
doğru: yanlış değil
doyumsuz: doyurması imkansız

¹³⁵ Garner, **a.g.m.**, s. 51-52.

- Tanımlar, yalnızca terimin kendisinden elde edilebilecek bilgileri sağlayan gereksiz açıklamaları içermemelidir:

Huntington hastalığı: Amerikalı doktor George Huntington tarafından tanımlanan hastalık

üç renkli: üç renk olan

- Tanımlar üstdil formüllerinden kaçınmalıdır:

*dolaşmak: hareket etme veya geçme eylemini belirten fiil.*¹³⁶

¹³⁶ Cabré, a.g.e., s. 107.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKADEMİK SÖZLÜKBİLİMİ AÇISINDAN HUKUK SÖZLÜKLERİ

Hukuk sözlükleri, terim sözlükleri adı altında kategorileştirilen ve uzmanlık alanı bilgisi içeren sözlüklerdir. Genel sözlüklerin aksine hukuk sözlükleri kanunlarda yer alan terimleri açıklaması sebebiyle daha resmî bir görünüm arz eder. Türkiye’de hukuk sözlüklerine baktığımızda ise sözlüklerin ya hukuk akademisyenleri tarafından ya da işin uygulama kısmındaki hukukçular, özellikle avukatlar tarafından yazıldığını görmekteyiz. Ancak Türk hukuk dilinin oldukça ağıdalı ve arkaik yapısı sebebiyle sözlük yazımının ihtiyatla yapılması ve profesyoneller tarafından, hatta denilebilir ki her iki alanın da hem teorik hem de uygulamalı bölümlerinin uzmanlarınca yazılması gerekmektedir.

Bir sözlüğün hukuk sözlüğü olarak nitelendirilmesi için, Daniel Greenberg “The Challenges of Compiling a Legal Dictionary” adlı makalesinde iki farklı yöntemden bahsetmiştir. Söz konusu yöntemler Garner’ın belirttiği hukuk sözlüğü ve adli sözlük ayrımına denk gelmektedir. Denilebilir ki hukuk sözlüğü, hukuk terminolojisini teorik anlamda çevreleyen terimleri içerme ve açıklama yoluna giderken, adli sözlükler davalarda, avukatların dilekçelerinde, hâkimlerin yargılarında vs. kullanılan her türlü uygulamaya ait ifadeleri içerebilir:

“... Gerçek şu ki söz konusu ayrımı teoride kullanmak uygulamada faaliyete dökmekten daha kolaydır. ... ‘bahçe’ kelimesinin hiçbir türlü hukuki bir çağrışımı yoktur ve belli bir sebepten dolayı mahkemelerce ya da kanun metinleri tarafından yine belirli bir amaç ile hukuki tanımlamaya tabi tutulup adli sözlüklerde yer edinebilmelerine rağmen, söz konusu tanımlama hukuk sözlükleri tarafından görmezden gelinebilir. Benzer bir şekilde, İngiliz hukukunun bünyesine dâhil olabilecek ve sözlüksel tanımlama gerektiren birçok ifade, mesela ‘avukat-müvekkil gizliliği’ gibi bir ifade hakkında birçok şey söylenmiş olmasına karşın, mahkemelerin ya da anayasa

metinlerinin ilgisini hiçbir şekilde çekmeyen durumlar da söz konusu olabilir.”¹³⁷

Diğer yandan Bajcic hukuk sözlüklerinin oluşturulma aşamasında hukukçular tarafından kavramsallaştırılmış bilgiyle sözlüğün ne ölçüde benzerlik gösterileceği sorusunu yöneltmiştir. Yazar hukuk sözlüğünden beklenen şeyin, hukukun sürekli değişmesi ve yeni koşullara uyum sağlaması neticesinde bunu sözlüklere de uyarlayabilmek olduğu görüşündedir: *“Yasal terimlere, yasal kavramlar ve yasal hükümler nedeniyle özel anlamlar atfedilmektedir. Bir sözlük tanımı bu nedenle kavramı tanımlamalı ve terimden değil, bir alanın gerçekçi bir sözlük temsili elde etmesinin genel amacına katkıda bulunmalı ve bilgi ve kavramların zihinle bağlanma biçimine paralel olmalıdır.”¹³⁸* Ayrıca hukuki tanım yaparken yasaların bir özetini vermekten ziyade terimleri yasada kullanıldığı haliyle aktarılmalıdır. Yine yasaların sınırlayıcı ve kural koyucu özelliğinden dolayı bir hukuk sözlüğüne düşen görev genel sözlükten farklıdır: *“Genel sözlükler ‘yanlış’ olarak nitelendirilmiş artan kullanım ile ‘doğru’ olarak nitelendirdiği kullanımları basitçe gösterirler. Hukuk sözlükleri düşüncesizce yapılan ‘yanlış’ kullanım ifadesinin baskın bir mana taşımasının gündelik konuşma dilindeki ‘doğru-yanlış’ nitelendirmesinin aksine, yasama sürecinde ya da mahkemelerde normatif bir özellik taşımasından dolayı bağlam içerisinde yanıltıcı sonuçlar doğurabileceğini kabul etmek zorundadır.”¹³⁹* Diğer yandan Greenberg’e göre sözlükler hatalı tanımlar vermekten kaçınırken değişen hukuki kararlar sebebiyle terimde meydana gelecek olan hatalı tanımları da sürekli olarak güncelleme halinde olmalıdır.

Türk hukuk diline baktığımızda karşılaşılan problemlerden biri olan tarihî terimler ile yeni türetilmiş terimler arasındaki kullanım sıklığı yabancı dil ve Türkçe kökenli sözcük tartışmasını gündeme getirmektedir. Türk hukuk sisteminde alışlagelmiş kullanımlara getirilen yeni önerilere örnek olarak ‘vekâlet’, ‘vekâletname’, ‘vekil’ ve ‘müvekkil’ sözcükleri verilebilir. Vekâlet için ‘*temsil yetkisi*’, vekâletname için ‘*vekillik/temsil belgesi*’, vekil için ‘*temsilci*’ ve müvekkil için ‘*temsil olunan*’ sözcükleri önerilmiştir. Tezimizin sözlük incelemesi kısmında

¹³⁷ Daniel Greenberg, “The Challenges of Compiling a Legal Dictionary”, **Legal Lexicography**, Ed. by Mairtin Mac Aodha, New York, Routledge, 2016, s. 60.

¹³⁸ Bajcic, **a.g.e.**, s. 146.

¹³⁹ Greenberg, **a.g.m.**, s. 63.

mercek altına alacağımız Ejder Yılmaz'ın sözlüğünün sunuş kısmında müvekkil terimi için 'vekillik veren' ifadesi kullanılmıştır. Dilbilimsel açıdan baktığımızda bunlardan 'temsil olunan' sözcüğü biçimce dilbilgisel işleve sahip edilgen ve sıfat-fiil ekinin eklenmesiyle türetilmiş olup bağımsız bir biçimbirim görünümü sunmamaktadır. Ayrıca sesletiminde fazlaca duraksamaya sebebiyet verdiği için akıcılığı sağlamamaktadır. Aynı şekilde 'vekillik veren' ifadesi de terimi tam anlamıyla karşılayamamaktadır zira zihinde gönderme yaptığı kavram ile engelsiz ilişkisi kesintiye uğramaktadır. Fakat diğer önerilere baktığımızda sözcüklerin kullanımda kendilerine yer bulmaları olası gibi görünmektedir. Yine de hukukçuların özellikle uygulamada alışkanlıklarını kırmaları zaman alacaktır zira dildeki değişimler ya aniden olur ya da belli bir sürece yayılır. Mevcut durumda değiştirilmek istenmesi ise terim karmaşasına sebep olacağı için anlamca örtük olmayan terimlerin yerine yeni bir terim getirmenin gerekliliği üzerine de tartışılabilir. Bunun yerine eskicil bir görünüme sahip olup çoğunluk tarafından anlamı kestirilemeyecek terimlerin değiştirilmesi ise gerekli dahi olabilir. Hukuk sözlükleri açısından baktığımızda ise bu değişimlerin sözlüklerde –eğer değişim genele yayılmış bir hâl aldıysa- işlenmesi gerekecektir. Hukuk sözlüklerinden beklenen terimleri tanımlamanın yanında aynı zamanda hem yasa kararları hem de terimler yönünden güncel olmalarıdır.

“Fakat hukuk sözlüğü için problem şu iki sebepten dolayı zor olacaktır:

İlk olarak, en azından bir manada herhangi bir deyiş aniden eskiyebilir. ... Bir hukuk sözlüğü ... modern deyişleri listelemek ve tanımlamak durumundadır. Kaçınılmaz surette, yargı sistemi yeni hükümleri eskilerinden referans alarak belirlediği için daha önceki deyişlere dayanarak bunu yapmak zorundadır. ... Tanımlayıcı bir terimin birdenbire ‘ortadan kalkması’ genel dilbilim için alışılmadık bir durumdur, fakat hukuk sözlüğü dâhilinde öylesine etkili bir güç vardır ki hukuk sözlüklerini bir günden diğerine kelimenin tam anlamıyla tehlikeli bir şekilde kullanımdan düşmüş hâle getirebilir.

İkinci olarak, yukarıda belirtildiği şekliyle hukuk dili ister kademeli olarak isterse ani bir değişim gösterebilir, bir manada eskimeye uğramış

terimler yıllarca hatta yüzyıllarca etkisini korumaya devam eder. İş görür herhangi bir hukuk sözlüğü yüzyıllardır hukukta kimsenin kullanmadığı ifadelerle doludur, fakat hatırı sayılır derecede eski olan ticari/mesleki ya da hukuki belgeleri anlamlandırmak ve çözümlemek zorunda oldukları için söz konusu ifadeler önemini korumaktadırlar. Daha da ilginç ise güncel hukuk dilinde bugün kullanılmakta olan ve yüzyıllardır kullanılagelen terimler vardır, fakat bu süre zarfında anlamları farkında olmaksızın çok fazla değişime uğramıştır. Bu sebeple sözlükler belirli bir ticari/mesleki veya hukuki bir belge ile karşı karşıya geldiklerinde belgenin oluşturuluş tarihini göz önünde bulundurarak terimlerin hangi anlamını referans göstereceklerini belirleyebilmelerini olanak sağlamalıdır.”¹⁴⁰

3.1.Sözlüklerin Makro ve Mikroyapısına Göre İncelenmesi

Tezimizin devamında incelemeye konu olan sözlükler tanıtılıp değerlendirme aşamasına geçilecektir. Seçilen sözlükler üniversitelerde itibar görülen belli başlı sözlüklerden olup yazarları akademiden olan hukukçulara ait sözlüklerdir.

Tablo 3.1. Sözlüklerin makro ve mikroyapılarının tanıtımı

Sözlükler	Makroyapı	Mikroyapı
Yılmaz Ejder, Hukuk Sözlüğü , 6. bs. Ankara, Yetkin Yay., 2001.	Ön kısmında iç kapak, ithaf ve sunuş bölümlerinden oluşmaktadır. Gövde kısmında hukuk terimlerinin alfabetik düzen ile verildiği maddebaşı terimler yer almaktadır. Arka kısmında ise Ejder Yılmaz'ın yayınlarının bir listesi ile	Maddebaşı terimler kalın (bold) yazılmış olup küçük harf ile başlamaktadır. Tanımla maddebaşını (-) işareti ayırmaktadır.

¹⁴⁰ Greenberg, **a.g.m.**, s. 67-68.

	yaşam öyküsü bulunmaktadır. Toplam 980 sayfanın 854 sayfası terimlere ayrılmıştır ve sözlük girdileri her sayfada ikişer sütun olacak şekilde işlenmiştir.	
Bağdatlı Selahattin, Hukuk Sözlüğü , 3. bs. İstanbul, Derin Yay., 2012.	Ön kısmında iç kapak, ithaf, her baskı için yazılmış önsözler ve kısaltmalar listesi mevcuttur. Sözlük, devamında maddebaşlarının yer aldığı gövde kısmından ile arka kısmında Türkçe, İngilizce, Fransızca dillerinde Avrupa Birliği Hukuk Terimleri sözlüğü ilavesi ve bibliyografya kısmından oluşmaktadır. Toplamda 760 sayfanın 699 sayfası maddebaşı terimlere ayrılmıştır. Maddebaşı terimler her sayfanın ikişer sütuna bölünmesi ile alfabetik düzene göre verilmiştir.	Maddebaşı sözcükler büyük harfle başlayıp kalın (bold) yazılmış ve (:) işaretinden sonra tanıma geçilmiştir.
Mutlu Latif, Hukuk Sözlüğü , İstanbul, Akademi-İstanbul	Ön kısmında iç kapak, ithaf, önsöz, sunuş ve teşekkür kısımlarından,	Maddebaşı sözcükler kalın (bold) yazılmış olup küçük harfle

Yay., 2004.	gövde kısmında maddebaşı terimlerden, arka kısmında ise “Uluslararası Kanun Yapıcılar” başlığı altında hukuk tarihi ile ilgili küçük ve öğretici bölümden oluşmaktadır. Toplam 355 sayfanın 347 sayfası maddebaşı terimlere ayrılmıştır. Maddebaşı terimler her sayfaya ikişer sütun gelecek şekilde alfabetik düzene göre sunulmuştur.	başlamaktadır. Bazı terimlerin İngilizce karşılığı maddebaşının hemen arkasından parantez içinde verilmiştir ve devamında (:) işaretleme yapılmıştır. Ancak tanıma hemen geçilmeyip bir alt satırda terimin açıklaması verilmiştir.
-------------	---	---

Öncelikle değerlendirme yöntemine ışık tutacak kriterleri örneklemek yerinde olacaktır: İngilizce olarak en çok kullanılan hukuk sözlüğüne baktığımızda Black’in hukuk sözlüğünde maddebaşı gösterimi şu şekildedir;

- Maddebaşı sözcükler kalın (bold) yazılmıştır.
- Özellikle Latince olmak üzere terimlerin sesletimi hemen sözcükten sonra parantez içinde gösterilmiştir.
- Eğer maddebaşı kısaltılma ise bunun için italik bir ‘*abr.*’ (kısaltma) ibaresi eklenmiştir.
- Arkaik terimlerin kökeni ve tarihi belirtilmiştir.
- Terimlerin hukukun hangi alanından veya dönemine ait olduğu italik yazılarak belirtilmiştir.
- Tanım genellikle bir veya iki cümleden meydana gelmektedir.
- Tanımdan sonra • işareti ile ansiklopedik bilgiye geçildiği ya da yasaya atıf yapıldığı belirtilmiştir.
- Kök halindeki terimlerin sözcük kategorileri de tanımdan önce italik yazılarak gösterilmiştir.

- Oldukça eski ve kullanımdan düşmüş sözcüklerin hangi dile ait olduğu ile o dildeki esas anlamı ile farklı türevleri gösterilmiştir.
- Birden fazla anlama sahip sözcüklerin farklı anlamları numaralandırma yöntemi ile ayrıştırılmıştır.
- Genellikle tanımın en sonunda köşeli parantez içerisinde bir dava örneğine atıf yapılmıştır. Dava tanımına yine sözlükte yer verilmiştir; ör. boşanma davası gibi.
- Tanımın en sonunda birincil akademik kaynaklardan yapılan alıntılar daha küçük bir punto ile tırnak içerisinde ve devamında kaynağın künyesi ile verilmiştir.
- Üst kategorideki terimin altında terimle ilişkili alt kategoriye ait farklı terimler (alfabetik düzene aykırı olsa dahi) gösterilmiştir.¹⁴¹

Yukarıdaki maddelere dayanarak sözlükleri mikroyapısına göre incelerken öncelikle her sözlük kendi içerisinde değerlendirilecektir. Daha sonra her sözlükten yine rastgele terimler seçilip sözlüklerdeki yöntemsel farklılıklar ve benzerlikler karşılaştırılacaktır. Seçilen maddebaşı terimler tanım hususunda da değerlendirmeye tabi tutulup yine sözlükler arası tanımla ilgili benzer ve farklı yönler ortaya koyulacaktır. Nihayetinde tanımların işlevselliği ile ifadedeki açıklık ve yeterlik de dilbilimsel açıdan incelenecektir. Sözlükler aşağıdaki maddelere göre analiz edilecektir:

- Terimlerin hukukun hangi koluna ait olduğu ile ilgili bilgilere yer verilip verilmemesine göre,
- Terimlerin dilbilimsel kategorilerinin gösterilip gösterilmemesine göre,
- Sözcüklerin dilbilimsel türevlerinin hukuk terimi olarak kullanılması sebebiyle bu terimlerin tanımlanıp tanımlanmasına göre,
- Birden fazla anlamı olan terimlerin farklılaşan kullanımlarının numaralandırma ile gösterilip gösterilmesine göre,
- Dava ve yasa atıflarının belirtilip belirtilmemesine göre,

¹⁴¹ Black, Garner, **a.g.e.**, s. 1-10.

- Köken bilgisinin -özellikle Arapça ve Latince sözcükler olmak üzere- verilip verilmemesine göre,
- Kullanımdan düşmüş ya da eskicil olmasına rağmen hâlen kullanılan sözcüklerin tarihî bilgisinin olup olmasına göre,
- Terimin eski hâli ile yeni önerilip kullanıma geçmiş hâllerinin belirtilip belirtilmemesine göre,
- Tanım ile ansiklopedik bilgi ya da akademik bilginin ayrımının yapıp yapılmamasına göre,
- Ad kategorisi dışındaki terimlerin tanımlanma şekline göre.

3.2. Maddebaşı İncelemesi

Sözlüklerden alınan maddebaşı terimler her on sayfada birinci, ikinci, üçüncü, ... terim olacak şekilde seçilmiştir. Maddebaşı terimler, tanımlama yöntemi ile sözlüksel gösterimine göre değerlendirilmiştir. Terim incelemesi tablo kullanılarak yapılmıştır. Tablonun ilk sütununun ilk hücrelerinde terimler sözlükteki asıl yazılışları ile verilmiş, hemen altındaki hücrede terimlerin alan içi bilgisine ayrılmıştır. İkinci sütunda maddebaşı terimlerin tanımları sözlüklerdeki yazımlarının aksine eğik yazılarak verilmiştir. Son hücrede ise şekil ve içerik açısından tanımların değerlendirmesi yer almaktadır.

Ejder Yılmaz'ın sözlüğünün sunuş bölümünde hukuk terminolojisinin ve hukuk dilinin eski ve ağır olması sebebiyle kaleme alınan sözlüğün ilk baskısının 1976 yılında deneme olarak yayımlandığından bahsedilmiştir. İlk baskıda yaklaşık 6000 sözcük varken her baskıda yeni sözcükler eklenerek elimizdeki altıncı baskıdaki genişliğe ulaşmıştır. “*Hukuk Sözlüğümde yeralan kavramların/sözcüklerin seçiminde, çok sayıda yapıttan yararlanılmış olup, ilk baskısından bu yana bunların sayıları binlerle ifade edilebilir. Bunlar arasında, tüm mevzuat (yasalar, tüzükler, yönetmelikler ve diğerleri), şerhler, ders kitapları, monograflar, makaleler, yerli ve yabancı çeşitli sözlükler, ansiklopediler ve benzerleri ile yüksek mahkeme kararları sayılabilir.*”¹⁴² Yazar faydalı olmak ve sözlük kullanıcılarının farklı alanlardan da olmasını sağlamak için sözlüğe kendi deyimiyle hukuka komşu ve hukukla ilgili

¹⁴² Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, 6. bs., Ankara, Yetkin Yay. 2004, s. 8.

bilim dallarına, hukukçunun bilmesi gereken Osmanlıca, Latince ve diğer yabancı dillere ait sözcükleri de eklemiştir. Bunu hukuk dışı sözcüklerin, hukukçuların toplumun her kesiminden insanın vekilliğini yapması dolayısıyla eklendiği şeklinde savunmuştur. Sözlükçülüğünün amacını hukukun söz varlığına katkıda bulunma isteği olarak ifade etmiştir. Aşağıda sözlükten seçilen 96 maddenin değerlendirilmesi tablo ile gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Ejder Yılmaz Hukuk Sözlüğü İncelemesi

1	A.A. Bkz. Aulus agerius	Aulus agerius - <i>Davacı; A. A. ; Roma hukukunda formula'da davacı yerine bulunan varsayımsal ad; davacı bu ad yerine kendi adını koyardı; karş. Numerius Negidus (N. N.)</i>	Tanımda yer alan 'formula' ifadesi de açıklamaya ihtiyaç duyduğundan tanım oldukça belirsizdir. Tanımda kullanılan anlamı bilinmeyen ifadelerin sözlükte tanımlanmış olması gerekliliği tezin kuramsal kısmında geçmektedir. Sözlükte 'formula' sözcüğü tanımlanmış olmasıyla birlikte çapraz-gönderim ile kullanıcı yönlendirildiğinde sözlük daha işlevsel olacaktır.
	Roma Hukuku, Muhakeme Hukuku terimi		
2	actinones civiles in factum	<i>In factum dava ile ius civile davasının birleşiminden oluşan dava türü.</i>	Tanım Latince terimler ile yapıldığı için oldukça kapalıdır. Diğer yandan söz konusu terimlere sözlük içerisinde yer alıyor olsa bile herhangi bir çapraz-gönderim yapılmamıştır. Kullanıcıyı yönlendiren herhangi bir açıklama ya da referans bulunmamaktadır.
	Roma Hukuku, Muhakeme Hukuku terimi		
3	ademptio libertatis	<i>Kölenin azad edilmesi iradesinden</i>	Tanım anlaşılır ve açık olmakla birlikte Roma hukukuna ait olduğu belirtilmelidir.

	Roma Hukuku terimi	<i>vasiyetname ile vazgeçme.</i>	
4	ağavat	<i>Ağalar; saray hizmetlerinde kullanılan haremağları.</i>	Hukuk terimi olmamakla birlikte eskicil ve hukuk ile ilişkisinin hangi alan dolayısıyla olduğu belirtilmelidir.
	Hukuk terimi değil		
5	akıbet	<i>Son; sonuç; sonunda.</i>	Doğrudan hukuk terimi olmamakla birlikte hukuk söyleminde kullanılagelen bir sözcüktür. Ancak sözlük yazarı aynı tanım içerisinde hem ad hem de zarf kategorisini vermiştir. Sözcüğün farklı kullanımları numaralandırarak gösterilmelidir.
	Hukuk terimi değil		
6	alenî satış – Bkz. Açık arttırma	Açık arttırma - <i>Aleni müzayede; ihale; bir malın, aralarında yarışma olan istekliler arasında en yüksek bedel ödeyen (en iyi şartları öneren) kimseye satılmasını sağlayan satış biçimi; karşı. Açık eksiltme.</i>	Çapraz gönderimde, tanım gönderme yaptığı aynı terimle başlatılmalı veya tanımı takiben verilmelidir. Aksi halde aynı kavram için üçüncü bir terimi belirtmek terim karmaşasına sebep olabilir.
	Kamu Hukuku, İcra ve İflas Hukuku terimi		

7	and içmek	<i>Yemin etmek; bkz. Yemin</i> yemin - <i>And; tahlif; bir kimsenin verdiği sözü sağlamak veya sözünün doğruluğunu onamak için tanrı, namus, şeref gibi bazı kutsal kavramları tanık göstererek söz vermesi. Anayasaya göre, milletvekilleri ve Cumhurbaşka nı “namus” üzerine söz veririler. Hukuk yargılamasın da, “Allah ve namus” üzerine, ceza yargılamasın da “namus ve vicdan” üzerine yemin edilir.</i>	Terimin güncel söylemdeki karşılığı verilip üst kategorideki terime yönlendirilmiştir. ‘Yemin’ maddebaşının tanımı ise anlaşılır ve açıktır. Ancak tezin kuramsal kısmında belirtildiği gibi isim kategorisi dışındaki terimler üst kategorideki soyut ismin altında maddelendirilmelidir.
	Genel hukuk terimi		
8	arazi-i mezrua	<i>Ekilen arazi demektir.</i>	Sözlüklerde tanımlar “... demektir.” Şeklinde bitirilmemelidir. Tanımda tezin kuramsal bölümünde belirtildiği gibi “... anlamında, ... ifade ediyor.” vb. açıklamalara yer verilmemelidir.
	Osmanlı Hukuku terimi olabilir		

9	askerlik yoklaması	<i>Askerlik şubesine kayıtlı bulunan kimselerin belli zamanlarda yaptırdığı yoklama</i>	Sözlükte tanımlanması gerekli olmamakla birlikte hukuk ile ilişkisi bağlamsal bir tanım ile gösterilebilir.
	Hukuk terimi değil		
10	ayak izi	<i>Sanığın ayağının bıraktığı iz.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Hukuk terimi değil ancak hukuk ile alakalı bir terim		
11	bağlantısız bileşik ikrar bkz. bileşik ikrar	<i>bileşik ikrar - Tarafın, karşı tarafça ileri sürülen vakıayı kabullenmesi, fakat bu vakıadan ortaya çıkan hukuki sonucu hükümden düşüren ve bu vakıanın doğumu ile ilgili bulunmayan başka vakıalar eklemesi; iki çeşittir: a) Murtabut (bağlantılı) bileşik ikrar: burada ikrar edenin</i>	Maddebaşında üst kategori olan ‘bileşik ikrar’ terimine çapraz-gönderim yapılarak tanımlanmıştır. Ancak anlamlandırma süreci bir üst kategori olan ‘ikrar’ terimine bağlı olduğundan mevcut bütün alt kategoriler söz konusu terim altında tanımlanmalıdır. Sözlükte ‘ikrar’ maddesine bakıldığında, tanımı yapıldıktan sonra alt kategori olan ‘basit ikrar’, ‘bileşik ikrar’ ve ‘vasıflı ikrar’ terimlerine çapraz-gönderim verildiği görülmektedir. Bu, sözlük açısından işlevsel bir hatadır. Zira alt kategoriye ait terimler maddebaşı olarak verilip hiyerarşik düzende en üstteki terimin altında tanımlanmalıdır. Böylece sözlük daha kullanışlı olacaktır.

	Muhakeme Hukuku terimi	ikrarına eklediği vakıa ile ikrar edilen vakıa arasında bağlantı (ilinti) vardır, örneğin, davacının, davalıya bin lira ödünç verdiğini ileri sürmesi durumunda davalının “evet bin lira ödünç aldım ama bu parayı ödedim” demesi. b) murtabut olmayan (bağılantısız) bileşik ikrar: burada ikrar edenin ikrarına eklendiği vakıa ile ikrar edilen vakıa arasında bağlantı (ilinti) bulunmaktadır; örneğin, davacının, davalıya bin lira ödünç verdiğini ileri sürmesi durumunda davalının “evet bin lira ödünç aldım, ama ben de ondan alacaklıyım ve alacağımın borcumu takas	
--	--------------------------------------	---	--

		<i>ediyorum” demesi.</i>	
12	başasistan	<i>Doktora yapmış veya tıpta uzmanlık unvanını almış uzman personel arasından sınavla seçilerek atanan öğretim yardımcısı.</i>	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil		
13	besatet	<i>Basitlik; serbest söyleyiş</i>	Eskicil bir sözcüktür. Eğer hukuk jargonunda kullanılan bir terim ise etiketleme yöntemi ile sözcüğün kullanım bağlamı açıklığa kavuşturulmalıdır. Zira sözcüğün Türkçe sözlükte (Kubbealtı Lügatı) hukuk ile ilişkili bir anlamı bulunmamaktadır.
	Hukuki terimi değil		
14	birr	<i>Hizmet; hayır (işi)</i>	Hukukun hangi alanıyla ilişkili olduğu belirtilmelidir. Örneğin, İslâm hukuku terimi ise kullanıcının bu bilgiye ulaşabiliyor olması gerekmektedir. Diğer yandan maddebaşı, Arapça yazım özelliklerine göre verilmiştir. Fakat Türkçe sözlükte (Kubbealtı Lügatı) sözcük ‘bir’ şeklinde listelenmiştir.
	İslam Hukuku terimi olabilir		

15	bunalım	<i>Kriz; çöküntü; sıkıntılarla uğraşma</i>	Alan dışı bir sözcüktür. Cezai sonuç doğuran durumları kapsıyorsa etiketlenmeli ve bağlamda gösterilmelidir.
	Hukuk terimi değil		
16	cedvel	<i>Soylu; ark.</i>	Tanım hatalıdır. Türkçe sözlükte ‘cetvel-cedvel’ maddebaşında sözcüğün dört numaralı anlamı ‘su kanalı, ark’ (Kubbealtı Lügatı) şeklindedir. Diğer yandan hukuk terimi değildir.
	Hukuk terimi değil		
17	cober	<i>Kendi hesabına menkul kıymet alıp satan kişi.</i>	Tanımı bir seferde okuyup anlamak oldukça güçtür. Anlamlandırma için belli bir alan bilgisine ve tecrübesine ihtiyaç olduğu söylenebilir. Sözlük, hukuk dışı kitlelere de faydalı olma amacı güttüğünden terimin daha anlaşılır bir açıklamaya ihtiyacı vardır.
	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		
18	cum imperio	<i>İmperium sahibi magistralar.</i>	Tanımda Latince terimler kullanıldığı için anlamca bulanıktır.
	Roma Hukuku terimi		

19	çift meclisli hükümet biçimi	<i>Yasama organının iki meclisten oluştuğu yönetim biçimi, 1961 Anayasasında n sonra ülkemizde yasama organı, millet meclisi ve cumhuriyet senatosu olmak üzere iki meclisten oluşmakta idi.</i>	Tanımdan sonra verilen tarihî bilgi, genel hukuk bilgisinin aksine daha dar kapsamda devlet yönetimi hakkında olup sözlükte gösterilmesi tartışılabilir.
	Kamu Hukuku, Anayasa Hukuku terimi		
20	dava yeteneği bkz. Dava ehliyeti	dava ehliyeti - <i>Medenî hakları kullanma ehliyetinin (yeteneğinin) yargılama hukukunda büründüğü şekil olup, bir kimsenin bizzat veya kendisinin atadığı bir temsilci aracılığıyla bir davayı yürütmesi ve yargılama işlemlerini yapabilmesi yeteneğidir; karşı. taraf ehliyeti.</i>	Tanım ve açıklamanın iç içe verildiği bir terimdir. Anlaşılır ve açık olmakla birlikte tanımdaki ‘yetenek’ sözcüğü ‘ehliyet’ ifadesini tam anlamıyla karşılamamaktadır. Ehliyet ile teknik bağlamda anlaşılan ‘bir işi yapabilmek için sahip olunan yetkinlik ve yetki’ iken ‘yetenek’ ile anlaşılan ‘bir işi yapabilmek için sahip olunan beceri, maharet’ tir.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk terimi		

21	delil sözleşmesi	<i>Belli bir olgunun veya hukuksal işlemin belli delil veya delillerle isbat edilebileceği veya edilemeyeceği konusunda taraflar arasında yapılan anlaşma; a) münhasır delil sözleşmesi: tarafların, uyuşmazlık konusu olgu veya hukuksal işlemi yalnızca belli bir delille isbat edebilecekleri konusunda anlaşmaları; b) münhasır olmayan delil sözleşmesi: bir olgu veya hukuksal işlemin (yasada gösterilenden) başka bir delille isbat edilebileceği konusunda tarafların anlaşması.</i>	Tanımın ifade şekli karmaşık olduğundan bir seferde okuyup anlamlandırma mümkün değildir. Diğer yandan maddebaşı içerisinde verilen alt kategoriler harflendirme ile değil ayrı birer maddebaşı olarak verilmelidir. Böylece sözlük daha kullanışlı olacaktır. Ayrıca kimi maddebaşı dâhilinde harflendirilerek verilen alt kategoriler koyu yazılmışken ‘delil sözleşmesi’ maddesinde aksi bir durum söz konusudur. Bu sözlük düzenlemesinde tutarsızlığa sebep olmuştur.
22	devlet şûrası - Bkz. Danıştay	danıştay - Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendiril	Tanım anlaşılır ve açıktır.

	Kamu Hukuku, İdare Hukuku terimi	<i>miş bulunan yüksek idare mahkemesi, danışma ve inceleme mercii</i>	
23	dogma	<i>Nas; kesin olarak ileri sürülen ve her çeşit inceleme ve eleştiri üstünde tutulan görüş; bir dini veya felsefi görüşün temel noktası: inanç; kendisine mutlak olarak (bazen de körükörüne) inanılan ilke; prensiplerin deneylerden değil, ussal (akli) kaynaklardan oluştuğunu kabul etme; Senato emirnamesi.</i>	Tanıma karşılık gelen ifadeler tanımlı takiben verildiğinde tanım daha düzenli ve sistematik olacaktır. Diğer yandan tanımda sözcüğün genel ile din ve felsefedeki terim anlamı içi içe verilmiştir. Alan dışı bir terim olduğu için anlamların numaralandırılıp etiketle (fels. din. vb.) gösterilerek verilmesi durumunda tanım daha düzenli bir hal alacaktır. Ayrıca açıklamada yaşayan dile yerleşmemiş ifadelerin tercih edilip eski ve bilinen karşılıkların parantez içinde gösterilmesi okumayı kesintiye uğratıp anlamlandırma sürecini yavaşlatmakta ve terim karmaşasına sebep olmaktadır.
	Hukuk terimi değil		
24	dübar	<i>İki kat; çift kat.</i>	Maddebaşı sözcüğün kökeni belirtilmemekle birlikte yazım hatası yapılmıştır. Sözcük Farsça olup sözlükte (Kubbealtı Lügati) ‘dubara’ veya ‘dübara’ şeklinde yazılmakta ve ‘iki defa’, ‘iki iki’ anlamlarına gelmektedir. Ayrıca hukuki bir terim olarak görünmemektedir.
	Hukuk terimi değil.		

25	ekspeditör	<i>Taşıma komisyoncusu ; kendi namına ve bir iş sahibi hesabına taşıma sözleşmesi yapan aracı.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		
26	en ziyade müsaadeye mazhar devlet	<i>Vatandaşları na ve mallarına en çok tolerans gösterilen devlet; kendisine en çok olanak verilen ve bu nedenle örn. en çok ithalatın kendisinden yapıldığı ve kendisine en fazla kolaylık gösterilen ülke</i>	Terim eskicil söz öbeğinden oluşmaktadır. Yeni bir karşılığı yok ise kullanıcıların halen hukuk dilinde yerleşik bir terim olup olmadığını bilmeleri gerekecektir. Bu durumda tanımdan önce parantez içi tarih ve kullanım bilgisi verilerek konuya açıklık getirilebilir. Diğer yandan tanımda örneklendirmeye gidilmesi açıklamayı tekrara düşürmüştür.
	Uluslararası Hukuk terimi		
27	evlâdiyelik	<i>Çocuktan çocuğa geçer; sağlam ve uzun ömürlü</i>	Tanımda bağlamsal dilbilgisi hatası yapılmıştır; maddebaşı sözcük sıfat olduğundan tanımlamada kullanılması gereken ek “ <i>çocuktan çocuğa geçen</i> ” şeklinde olmalıdır. Diğer yandan hukuk terimi değildir ancak hukukla ilişkisinin hangi bağlamda olduğu belirtilerek sözlüğe dâhil edilme sebebi gösterilmelidir.
	Hukuk terimi değil		
28	fakülte	<i>Yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın faaliyetlerini kararlaştıran ve diğer</i>	Tanımdaki dilbilgisel hatalarla anlatım bozukluğu oldukça görünürdür. Bir ismi tanımlama şeklinde başlayan cümle fiil ile bitirilmiş olup sıfatın gerektirdiği ismi içermemektedir. “...oluşan birim” şeklinde bitirildiğinde tanımda devamlılık sağlanacaktır. Diğer yandan ‘fakülte’ sözcüğünü tanımlarken ‘fakülte’ yönetimi’ tanımının da

	Hukuki terimi değil	görevleri yerine getiren ve dekanın yönetiminde bölüm başkanlarıyla , varsa fakülteye bağlı enstitü ve yüksekokul müdürleriyle üç profesör, iki doçent ve bir yardımcı doçent temsilcisinde n oluşur; fakültenin yönetimi, bilimsel faaliyetlerin değerlendirilmesi ve bilimsel özerkliğin gerçekleştirilmesi yolunda en büyük yetkiye sahip, üniversite bilimselliği sağlayan heyet.	maddebaşına dâhil edilmesi bağlantısız olmuştur.
29	fieri feci	Haciz emrinin yerine getirildiğini ifade eden yazı	Latince terim olduğu belirtilip varsa Türk hukuk söyleminde kullanılan karşılığına çapraz gönderim yapılarak kullanıcıya kolaylık sağlanabilir.
	Kamu Hukuku, İcra ve İflas Hukuku terimi (Türk Hukukundaki karşılığı tabii)		

30	gaf	<i>Yersiz söz; yanlışlık hatalı söz.</i>	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil		
31	gemi kotası	<i>Gemilerin teknik özellikleri, geminin alım satımı, kiralınması ve sigortalanma sı bakımından önemlidir; bu nedenle gemilerin sınıflandırılma sı gerekir; tasnif şirketleri, gemileri kendi sistem ve tekniklerine göre sınıflandırılır ve bunu bir kota ile belirlerler; bu kota ile gemilerin bir anlamda değeri belirlenmiş olur.</i>	Gemicilik teknik terimi olup tanımdan ziyade yasa kapsamında ansiklopedik açıklaması yapılmıştır. Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Özel Hukuk, Deniz Ticareti Hukuku terimi		
32	göz altına almak	<i>Yakalama, tutuklamanın olanaklı hale getirilmesi ve ceza yargılaması nın emniyet</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır. Ancak maddebaşı fiil kategorisinden bir sözcükken tanımlama ad kategorisine göre yapılmıştır. Maddebaşı ‘göz altı’ veya ‘göz altına alma’ şeklinde değiştirilmelidir.

	Kamu Hukuku, Ceza Muhakemesi Hukuku terimi	<i>içinde yapılabilmesi için henüz tutuklama kararı olmadan önce, kişinin özgürlüğünün kaldırılması; bir kimsenin mahkemeye çıkmadan önce nezarete alınması.</i>	
33	haciz	<i>Borçlunun borcunun kendi arzusu ile ödememesi durumunda, alacaklının istemi ile, borçlunun borca yetecek mal ve haklarına Devlet aracılığı ile (icra dairesi tarafından) el konulması.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır. Ancak parantez içi bilgi verilip anlamlandırma sürecinin duraksamaya uğratılması yerine doğrudan “devlet aracılığı ile icra dairesi tarafından” şeklinde ifade edilerek tanımda bütünsellik sağlanmalıdır.
	Kamu Hukuku, İcra ve İflas Hukuku terimi		
34	halisınasyon - Bkz. Halicinatio	halicinatio - <i>Boş rüyalar görme; hayal görme; hezeyan; sanrılama.</i>	Hukuk sözlüğü dâhilinde tanımlanması gerekli görülmemektedir. Ayrıca maddebaşı yanlış yazılmıştır; doğrusu ‘halüsinasyon’dur (Kubbealtı Lügati).
	Hukuk terimi değil		
35	hava değişimi	<i>Tedbili hava; genellikle hastalara tanınan ve iyileştikten</i>	Alan dışı sözcük.

	Hukuk terimi değil	sonra bir süre daha çalışmamalar ı için verilen izin; askerleri belirli durumlarda (sözgelimi moral düzeltme amacıyla) me mleketlerine göndererek hava almalarını (değişik bir atmosfer içinde yaşamalarını) sağlama.	
36	hilali ahmer	Kızılay	Alan dışı olsa da kurum ismi olduğundan uygulamada karşılaşması muhtemel bir addır.
	Hukuk terimi değil		
37	hükmen red Bkz. Mirasın reddi	mirasın reddi - Mirasın mirasçılar tarafından kabul edilmemesi; miras, açılmasından itibaren ancak üç ay içinde reddedilebilir ; red sulh mahkemelerin e yazılı veya	Tanımdan sonra gelen yasal bilgi ile tanımı birbirinden ayıracak işaretleme ile sözlük daha işlevsel hale getirilebilir.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk terimi		

		sözlü olarak yapılır; ayrıca, miras bırakanın ölümünde terekenin borca batık olduğu herkesçe biliniyor ve saptanmış bulunuyorsa, miras reddedilmiş sayılır (hükmen red)	
38	icra harçları	<i>İcra takibi nedeniyle ödenmesi gereken harçlar. Bunlar, binde beş peşin harç, başvurma harcı, tahsil harcı, cezaevleri harcı gibi harçlardır.</i>	Maddebaşı çoğul formda verilmemelidir. Madde içerisindeki alt kategoriden terimlerin de tanıma ihtiyacı olması durumunda açıklama yoluna gidilmeli ve ‘icra harcı’ maddesi altında ayrı ara madde olarak toplanmalıdır.
	Kamu Hukuku, İcra ve İflas Hukuku terimi		
39	iflasın kapanması	<i>İflas tasfiyesinin tamamen bitiminde, masadaki paraların kesin dağıtılmasından an ve alacağını tamamen alamamış alacaklılara aciz belgesi verilmesinden sonra, iflasın açılmasına</i>	Tanımdan sonra verilen hukuki bilgi ile tanımlı ayıracak işaretleme yöntemi sözlüğü daha kullanışlı hale getirecektir. Diğer yandan ‘masadaki’ ifadesi belirsizdir. ‘Masa’ ile kastedilenin adliyelerdeki iflas müdürlüklerinin iflas masaları olduğu belirtilmelidir.
	Kamu Hukuku, İcra ve İflas Hukuku terimi		

		karar veren mahkemenin kapanmasına karar vermesi. İflasın kapanmasında an sonra da müflislik sıfatı devam eder; karş. İflasın kaldırılması.	
40	ikbâr	Büyük görme; ululama; kabire koyma; gömme.	Osmanlı hukuk söyleminde kullanılan bir sözcük ise bağlama yönelik bilgi verilmelidir.
	Hukuk terimi değil		
41	imalâthane	Yapım yeri; üretim evi.	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil		
42	iniure	Hareket.	Roma hukuku metinlerini anlamak için tercüme yoluyla yapılan bir tanımlamadır.
	Hukuk terimi değil		
43	irtidat suçu	Dinden dönmenin ortaya çıkardığı suç; cezası, erkekler için ölüm, kadınlar için islama	Tanım anlaşılır ve açıktır. Tanımın devamında cezanın şeklinin belirtilmesi de açıklayıcı olmuştur.
	Kamu Hukuku, Ceza Hukuku terimi		

		<i>dönünceye kadar hapistir.</i>	
44	istishab	<i>Yanına alma; beraberinde götürme; eskiden varlığı kesin olarak bilinen ve ancak daha sonra değişikliğe uğrayıp uğramadığı hususunda tam bilgiye sahip olunmaması halinde eski durumun kabulü.</i>	İki ayrı tanım birlikte verilse de ilk anlam (yanına alma, beraberinde götürme), sözcüğün asıl anlamı, diğeri ise fıkıhtaki anlamıdır. Dolayısıyla birbirinden ayrı olarak numaralandırıp tanımlanmalıdır. (Sözcüğün birinci tanımı ile Kubbealtı'ndaki tanım birebir aynıdır yalnızca ifadelerin yeri değiştirilmiştir. Sözlükte ise herhangi bir kaynak belirtilmemiştir.)
	Eski hukuk		
45	itimat	<i>Güvenme, inanma.</i>	Alan dışı sözcük olup eski hukuk söyleminde kullanılan bir ifade olması sebebiyle güncel karşılığı verilmiş olabilir.
	Hukuk terimi değil		
46	kabız	<i>Edinen; teslim alan; alıcı.</i>	Sözcüğün Arapça aslı belirtilmelidir zira Türkçe sözlükte (Kubbealtı Lügatı) yakın anlamlı ancak farklı yazımlara sahip birden fazla sözcük mevcuttur.
	Genel hukuk terimi		
47	kan bağı	<i>Müşterek atadan gelenler arasındaki hısımlık ilişkisi; bkz. kan hısımlığı.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk terimi		

48	kararname	<i>Yürütme organının düzenleyici bir işlemi olup, bir kısmı Bakanlar kurulu, bir kısmı yalnızca başbakan ve ilgili bakan ve hatta Cumhurbaşkanınca imzalanır; bkz. kanun hükmünde kararname; Üçlü kararname.</i>	Tanım ile açıklamanın birlikte verildiği bir maddebaşısıdır. Ancak içerdiği bilgi yetersizdir. Atıfta bulunduğu diğer maddelerin tanımı daha kapsamlı ve açıklayıcıdır.
	Kamu Hukuku, Anayasa Hukuku terimi		
49	kayınbirader	<i>Karının (eşin) erkek kardeşinin kocaya olan durumu.</i>	Gündelik dile ait bir sözcüktür ancak alan içi etiket bilgisi verilerek hukukla olan ilişkisi açıklığa kavuşturulmalıdır.
	Hukuk terimi olmayabilir		
50	kırkambar mukavelesi	<i>Navlun bedeli karşılığında taşıyanın, parça mal olan belli eşyayı denizde taşımayı taahhüt etmesi. Karş. Çarter mukavelesi.</i>	Tanımın terimden daha açık olması gerekliliğinden yola çıkarak, tanımın başındaki ‘navlun’ sıklıkla bilinen bir sözcük olmadığından ifadede kapalılığa sebep olmuştur.
	Osmanlı Hukuku terimi olabilir		
51	koit	<i>Cinsel ilişki.</i>	Roma hukuku metinlerinde karşılaşılabilecek bir sözcük ise

	Hukuk terimi değil		tanımdan önce etiket bilgisi verilerek bağlamı gösterilmelidir.
52	korsan radyo	<i>Yasalara göre izin alınmadan yapılan radyo yayını.</i>	Tanımda teknik hata olarak radyo istasyonu ile yayın bir tutularak tanımlama yapılmıştır.
	Hukuk terimi değil		
53	kürek cezası	<i>(Eski hukuk) Failin ayağına zincir vurularak ağır işlerde (gemilerde kürek çekmekte) kullanılması; forsa.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Eski Ceza Hukuku terimi		
54	lisansör	<i>Lisans veren, lisans kullandıran.</i>	Tanımın alan içi etiket bilgisi ile hukukun hangi alanıyla ilgili olduğu belirtilmelidir. Bu haliyle yetersiz bir tanımdır.
	Özel Hukuk, Ticaret Hukuku terimi		

55	mahkemeler arasında hukuki yardım bkz. İstinabe - bkz. Hukuki yardım	<i>hukuki yardım -</i> <i>İstinabe; mahkemenin yargı çerçevesi dışında yapılması gereken işlemleri (örneğin, başka bir şehirdeki tanığın dinlenmesi, keşif, tebliğ, yemin, sorgulama, malların yazımı) , o mahkemenin kendisinin yapılmasına olanak yoktur. bunlar, sözkonusu işlemin yapılacağı yer mahkemesinde en hukukî yardım istenerek yerine getirilir. Yani, mahkeme tarafından işlemin yapılacağı yer mahkemesine yazılan istinabe isteği (talimatı) üzerine, işlem, kendisinden</i>	Tanımda ‘istinabe’ terimine çapraz gönderim yapılmış, söz konusu terimden de ‘hukuki yardım’ maddebaşına yönlendirilmiştir. Tanımın ‘hukuki yardım’da yapılması sebebiyle ve kullanıcıya ilgili bütün terimleri bir arada görme kolaylığı sağlamak amacıyla maddebaşlarının hepsi açıklanan terim altında toplanmalıdır.
	Muhakeme Hukuku terimi		

		yardım istenen mahkemece yapılır ve sonuç, istinabe isteyen mahkemeye gönderilir. Hukukî yardım sadece Türk mahkemeleri arasında değil, Türk mahkemeleri ile yabancı mahkemeler arasında da olanaklıdır.	
56	marjinal ürün	Nihai ürün: son hasıla.	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil		
57	mehri müeccel	İslam hukukunda erkeğin, nikahtan (ve hatta evlilik sona erdikten) sonra kadına verdiği mehr.	Tanım anlaşılır ve açık olmakla birlikte İslâm hukuku ibaresi tanımdan ayrı bir etiket ile gösterildiğinde sözlük daha sistematik bir tanımlama yöntemine sahip olacaktır.
	İslam Aile Hukuku terimi		
58	mesel	Örnek (ders) alınacak söz.	Eski hukuk söyleminde kullanılan sözcük olması sebebiyle bugünkü karşılığı verilerek tanımlama yapılmıştır.
	Hukuk terimi değil		

59	milât	<i>Doğum; doğuş; Hz. İsa'nın doğumu.</i>	Alan dışı sözcük olmakla birlikte sözcüğün iki ayrı anlamı aynı tanımda verilmiştir.
	Hukuk terimi değil		
60	muaheden ame	<i>Sözleşme metni; yazılı sözleşme.</i>	Terim anlaşılır ve açıktır ancak halen kullanılıp kullanılmadığı hakkında sözlük kullanıcısı bilgilendirilmelidir.
	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		
61	mukatele	<i>Vuruşma; birbirini öldürme; savaş</i>	Eskicil terimin güncel karşılığı verilerek yapılmış bir tanımlamadır.
	Osmanlı Hukuku terimi		
62	mücessem	<i>Cisim halinde; cisimlendirilmiş.</i>	Kullanım bağlamı hakkında bilgiye ihtiyaç vardır. Bu haliyle sözlükte yer alma sebebi anlaşılamamaktadır.
	Hukuk terimi değil		
63	münker	<i>İnkâr edilmiş; yadsınmış.</i>	Kullanım bağlamı hakkında bilgiye ihtiyaç vardır. Bu haliyle sözlükte yer alma sebebi anlaşılamamaktadır.
	Hukuk terimi değil		
64	müteahhit	<i>Taahhüt eden;</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.

	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi	<i>yüklenici; belli bir inşaatı (eser yapımını) yapmaya taahhüt eden.</i>	
65	nakzen inceleme	<i>İlk derece mahkemesini n bir davayı üst derece mahkemesini n bozması üzerine incelemesi.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Muhakeme Hukuku terimi		
66	nevad	<i>Zarar; hasar.</i>	Eskicil bir terim olduğu için tarihi ve alan içi bilgisi hakkında bilgi verilerek daha kapsamlı bir tanım yapılabilir.
	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		
67	nüzul	<i>İnme felç.</i>	Alan dışı sözcük olup tanımdaki anlam Kubbealtı Lügati'na göre sözcüğün Türkçede kazandığı anlamıdır.
	Hukuk terimi değil.		
68	ortak avukatlık bürosu Bkz. avukatlık bürosu	avukatlık bürosu - <i>Aynı baroya kayıtlı birden çok avukatın mesleki çalışmalarını bir büroda yürütmeleri olup, bu birlikteliğin</i>	Ortak avukatlık bürosunu, avukatlık bürosu altında tanımlaması hatalı görünmektedir. Ancak hukuki açıdan böyle bir izlencenin sebebi tanımda açıklığa kavuşturulduğunda daha anlaşılır olacaktır. Ayrıca tanımın sonundaki 'karş.' kısaltması, sözlükte kısaltmalar listesi olmadığında karşıtlık mı ifade ediyor yoksa karşılaştırma mı yapılmış anlaşılamamaktadır. Fakat başka maddebaşı tanımlarında zıt
	Avukatlık Hukuku terim		

		tüzel kişiliği yoktur, yapılan iş ticari sayılmaz; birlmikte çalışan avukatlardan biri ya da biraçının ad ve/veya soyadının yanına (Avukatlık Bürosu) ibaresinin kullanılması zorunludur; karşılıklı hak ve yükümlülükler, gelir ve giderlerin paylaşılması, büro yönetimi, birlikteliğin sona ermesi, birlikte çalışanlarca belirlenir ve yazılı olarak kayıtlı oldukları baroya bildirilir. karş. Avukatlık bürosu.	terimler için kullanıldığı görülmektedir.
--	--	--	---

69	örnekseme	<i>Kıyas; bir şeyden örnek olarak başka bir sonuca varma.</i>	Sözcüğün mantık bağlamındaki tanımı verilmiştir ancak hukuki bağlamı hakkında bilgiye ihtiyaç vardır.
	Hukuk terimi değil		
70	Paris sözleşmesi	Bkz. Paris şartı.	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Uluslararası Hukuk terimi	<i>Aralarında Ülkemizin de bulunduğu çeşitli devletler tarafından imzalanan ve esas itibarıyla insan hakları ile ilgili hükümler içeren uluslararası bir anlaşma.</i>	
71	pişman	<i>Yaptığı işten ötürü acı</i>	Sözcüğün gündelik dildeki anlamının yanı sıra işlediği bir suçtan dolayı

	Hukuk terimi değil	<i>çeken.</i>	kişinin pişman olması durumunda ortaya çıkacak neticelerle ilgili bir örnek verilerek sözcüğün hukuki bağlamı da açıklanmalıdır.
72	primli tahvil	<i>Senet üzerine yazılı nominal değerden daha düşük bir fiyatla satılan tahvil.</i>	Sözcük, tanımdan da anlaşılacağı üzere ‘tahvil’in alt kategorisine ait bir terimdir. Dolayısıyla üst kategori altında bir bütün olarak açıklanıp tanımdaki kapalılık giderilmelidir. Diğer yandan tanımdaki ‘nominal değer’ terimi de anlamca örtüktür.
	Özel Hukuk, Ticaret Hukuku, Kıymetli Evrak Hukuku terimi		
73	ratio naturalis	<i>doğal hukuk; tabii hukuk.</i>	Roma hukuku teriminin tercümesi yoluyla tanımlama yapılmıştır.
	Roma Hukuku terimi, genel hukuk terimi.		
74	residuum	<i>Bakiye; bakan; geri kalmış şey; borçlar ödendikten sonra kalan kısım.</i>	Tanım anlaşılır ve açık olmakla birlikte Roma hukuku etiketi eklenmelidir. Diğer yandan Türkçe karşılıklar tanımlı takiben verilmelidir.
	Roma Borçlar Hukuku terimi		
75	sabit kur	<i>Bir dövizin belli bir andaki değerinin değişmez olarak kabulü.</i>	Alan dışı terim olup tanım anlaşılır ve açıktır.
	Hukuk terimi değil		

76	sathı mahil	<i>Eğimli düzey; bir tarafı dağ (tepe), diğer tarafı ovaya (düzlüğe) doğru giden meyilli arazi; eğik düzlem.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır. Ancak parantez içi eklemeler okumayı kesintiye uğratmaktadır.
	Hukuk terim değil		
77	seperanda	<i>Ayrı dolapta saklanan zehirli ilaçlar.</i>	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil.		
78	sigortalı sicil kaydı	<i>Sigortalının kimliği, sicil numarası vb. hususların yazıldığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu tarafından verilen kart.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Sosyal Sigorta Hukuku		
79	sosyetik	<i>Sosyete ile ilgili; sosyete düşkünlü; sosyetenin yaşam tarzını benimseyen.</i>	Alan dışı sözcük olmamakla birlikte sözlüğe dâhil edilmesi durumunda halk ağzı, argo vb. etiketler verilerek maddebaşları kategorilere ayrıştırılabilir.
	Hukuk terimi değil		
80	summatim cognoscere	summaria cognito -	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	bkz. Summaria cognito	<i>Basit yargılama usulü; basit</i>	

	Roma Hukuku, Medeni Yargılama Hukuku terimi	<i>bazı uyuşmazlıklar da, yargılamanın bazı safhalarının atlanarak ve sürelerin kısaltılarak daha kısa sürede yargıların yapılması.</i>	
81	şartı takili bkz. Talikî şart Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi	<i>talikî şart -</i> <i>Başlatıcı koşul; eğer sözleşmenin hükümleri, şartın gerçekleşmesi ne bağlı ise, şart talikidir; örneğin, bir babanın sınıfı geçmesi koşuluyla oğluna bir bisiklet almaya söz vermesi halinde, sınıfı geçme başlatıcı (taliki) koşuldur. karş. İnfisahi şart.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır ancak verilen örnek hukuki düzlemde yapıldığında bağlama daha uygun olacaktır.
82	tababet Hukuk terimi değil	<i>Tıp; hekimlik.</i>	Alan dışı sözcük.

83	takdiri hafifletici nedenler	<i>Genel olarak yasa tarafından belirlenmemekle birlikte, yargıcın gözönüne alacağı ve böylece faile daha az ceza verilmesi sonucunu doğuran sebepler; örneğin, sanığın işlediği suçtan pişmanlık duyması veya sanığın mahkeme önündeki olumlu davranışları.</i>	Tanımdan ziyade hukuki açıklama yapılması gereken bir maddedir. Anlamca açık olmakla birlikte örneklendirme sayesinde bağlam daha net anlaşılmaktadır. Çoğul form kalıplaşmış bir ifade ise maddebaşında gösterilebilir.
	Kamu Hukuku, Ceza Hukuku terimi		
84	tarh	<i>Atama; kesme; dağıtma; bölme; düzenleme; (vergi) salma; vergi dairesi tarafından vergi matrahı üzerinden vergi hesaplanması</i>	Sözlük anlamları terim anlamını takiben ya da her iki anlam da numaralandırılıp bağlamları gösterilerek verildiğinde daha düzenli bir tanımlama şekli elde edilecektir.
	Kamu Hukuku, Vergi Hukuku terimi		

85	tecavüzün refi davası	müdahalenin men davası -	Tanım anlaşılır ve açıktır. Ancak hukukun farklı alanlarına ait tanımlar numaralandırılarak gösterilmelidir. Diğer yandan en sondaki dava örnekleri de ait olduğu tanımın altına yazılmalıdır.
	bkz. Müdahalenin men davası	<i>Taşınır veya taşınmaz bir mala karşı yapılan (maddi) el atma veya sataşmanın önüne geçilmesini amaçlayan ve aynî hakka dayanan dava; hukuka aykırı davranışı (eylemi) ortadan kaldırmaya yönelik dava; el atmanın önlenmesi davası; gayrimenkule tecavüzün ödenmesi davası; meni müdahale davası.</i>	
86	Özel Hukuk, Eşya Hukuku terimi		
	telin etme	<i>Lanetlemek; lanet okumak.</i>	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil		
87	tertius	<i>Üçüncü kişi.</i>	Roma hukukuna ait olduğu belirtilip hukuki bağlamı daha kapsamlı verilmelidir.
	Hukuk terimi değil		

88	tıynet	<i>Yaradılış; mizac; maya.</i>	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil		
89	tramvay	<i>Genellikle yerleşim birimleri içinde insan taşınmasında kullanılan, karayolunda tekerlekleri raylar üzerinde hareket eden ve hareket gücünü dışarıdan sağlayan (elektrik gibi) taşıt.</i>	Tanım anlaşılır ve açık olmakla birlikte sözlüğe dâhil edilmesinin hukukun hangi alanı sebebiyle olduğu belirtilmelidir.
	Hukuk terimi değil		
90	uluslararası para fonu	<i>IMF; uluslararası daki para sorunlarına işbirliği kurmak ve arttırmak, değişim oranlarını sabit tutmak, çok yanlı ödeme sisteminin gelişmesine yardım etmek gibi amaçlarla kurulan örgüt.</i>	Ekonomi terimi olsa da sözlüğün sunuş bölümünde belirtildiği üzere yazılış amacına uygundur.
	Hukuk terimi değil		

91	üretim kooperatifi	üreticilerin kurdukları ve kendilerinin çeşitli gereksinimleri ve menfaatlerini korumayı amaçlayan kooperatif çeşidi; istihsal kooperatif.	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Hukuk terimi değil		
92	vekilharç	Masraf yapmakla görev verilen kişi.	Alan dışı bir sözcük olup tanım kapalıdır.
	Hukuk terimi değil		
93	yabancı mahkeme kararlarının tanınması	Yabancı bir mahkeme ilamının, bir devlet ülkesinde kesin hüküm ve kesin delil kuvvetine sahip bulunmasını veya bu ilamla idar bir işlem yapılabilmesi ni kabul etmek; bkz. Tanıma. karş. Yabancı mahkeme ilamlarının tenfizi.	Tanım anlaşılır ve açık olmakla birlikte ‘tanıma’ terimine çapraz gönderim yapılması yerine terim söz konusu üst kategorisi altında gösterilmelidir.
	Uluslararası Hukuk terimi		

94	yaş haddi	<i>Memur veya işçilerin devlet hizmetlerinde çalışabilecekleri en yüksek yaş sınırı; kural (şimdilik) memurlarda 65, erkek işçilerde 55, kadın işçilerde 50, üniversite öğretim üyelerinde 67 yaştır.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır ancak o zamanki yaş sınırı belirtmek yasanın değişmesi durumunda sözlükte güncelleme gerektirecektir.
	Kamu Hukuku, İdare Hukuku terimi		
95	yığınak	<i>Bir şeyin yığıldığı yer; askeri amaçlarla, askeri güçlerin belli bir yerde yoğunlaştırılması ve askeri harekate geçecek şekilde hazırlanması</i>	Alan dışı bir sözcük olup tanım anlaşılır ve açıktır. Ancak asıl anlamı ile askerî anlamı ayrılmalıdır.
	Hukuk terimi değil		
96	zayi	<i>Kayıp; kaybedilen; kaybedilmiş.</i>	Alan dışı sözcük.

Kaynak: Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, 6. bs. Ankara, Yetkin Yay., 2001.

Selahattin Bağdatlı, sözlüğünde önsözde sözlüğü hukuk, iktisadi ve idari bilimler ve iktisat gibi bölümlerdeki öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda hazırladığını belirtmiştir. Türk hukuk dilinin karmaşıklığından dolayı Bağdatlı, terimlerin gündelik hayattaki kullanımlarıyla karıştırılabileceği ancak hukuk terimlerinin toplumsal hayata tam anlamıyla nüfuz edememesi sebebiyle

aralarındaki mesafenin fazla olduğu görüşündedir. Elimizdeki sözlüğün hukuk terimlerinin tamamını içerdiğini belirten yazar, ikinci baskıda birçok yeni terimin eklendiğini ve bu terimlerin başlıca eski hukuk (İslam hukuku), insancıl hukuk, banka hukuku ve iktisat gibi alanlarla ilgili olduğunu dile getirmiştir. Yeni baskıda düzeltmelerin yapıldığı, daha önceki baskılarda sözlüğe almadıkları hukuk terimlerin bu yeni baskıda hem eski hem de İslam hukuku altında dâhil edildiği ancak Osmanlı hukuku için kimi zaman eski hukuk, daha genel kavramlar için İslam hukuku adlandırmasının tercih edildiği belirtilmiştir. İnsancıl hukuk terimlerinin devşirme olduğu da ifade edilmiştir. Türk Medeni Kanunu’nun 1 Ocak 2002’de değiştirilmesi sebebiyle yeni yasa maddelerinin ve yeniliklerin de sözlüğe alındığı vurgulanmıştır. Üçüncü baskıda son on sayfadaki Avrupa Birliği Hukuku Terimleri olduğu belirtilmiştir. Yine son yıllarda hukuktaki yeni düzenlemelerle ortaya çıkan yeni terimler de sözlükte tanımlanmıştır. Aşağıda sözlükten seçilen 72 terimin değerlendirilmesi tablo ile verilmiştir.

Tablo 3.3. Selahattin Bağdatlı Hukuk Sözlüğü İncelemesi

1	A contrario	<i>Tersten. Tersine.</i>	Latince olduğu belirtilmelidir. Diğer yandan dilbilgisel işleve sahip -kanun metinlerini anlamak için bilinmesi gereken- bir sözcüktür.
	Hukuk terimi değil		
2	Açıklama: Bk. Tavzih.	Tavzih: <i>Açıklama. Bir mahkeme kararının açık olmaması ya da kararda çelişkili yerlerin bulunması halinde kararı veren mahkemeden açıklama yapması için yapılan başvuru.)</i>	Terimin açıklamasında yapılan dilbilgisel hata okuma ve anlamlandırma sürecinde kesintiye sebep olmaktadır. “... mahkemeye açıklama talebi ile yapılan başvuru.” şeklinde düzeltğinde daha akıcı bir anlatıma sahip olacaktır.
	Muhakeme Hukuku terimi		
3	Aerarium	<i>Hazine. Devlet Hazinesi.</i>	İki farklı anlam numaralandırılarak

	Hukuk terimi değil		verilmelidir.
4	Akit yeri yasası	<i>Akdin yapıldığı ülkenin yasası. Akdin yapıldığı ülkenin mevzuatı. Lex loci actus.</i>	Yasa ve mevzuat birbirini karşılayan terimler olmasına rağmen aynı tanımlama iki defa yakın anlamlı sözcükler ile yapılmıştır.
	Milletlerarası Özel Hukuk terimi		
5	Ana tüzük	<i>Dernek ve benzeri tüzel kişilerin statüsünü belirleyen sözleşme.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk, Kişiler Hukuku (Şahsın Hukuku) terimi		
6	Arazi mevkufi sahiha	<i>Eski hukukta, arazii emiriyeden ayrılarak, ülülemr'in ya da onun izniyle başkalarının vakfeylemiş olduğu arazi.</i>	Tanım, eski sözcüklerle dolu olduğu için anlamca kapalıdır. Ayrıca eski hukukta diye belirtmek yerine alan bilgisi etiket şeklinde verilip daha düzenli bir tanım yapılmalıdır.
	Osmanlı Hukuku terimi		
7	Atabey	<i>Müslüman-Türk devletlerinde ve özellikle de Selçuklular'da yüksek düzeyde bir görev ve unvan.</i>	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil.		
8	Azami ağırlık	<i>Taşıtın güvenle taşıyabileceği en fazla ağırlık.</i>	Hukukun hangi alanıyla ilgili olduğu belirtilmelidir, zira hukuk dışı birçok alanda daha kullanılabilen bir ifadedir.
	Karayolları Trafik Kanununda yer alan bir		

	terim		
9	Baratarya	<i>Kaptanın ve gemi adamlarının kusurlu davranışlarıyla gemi donatanına vermiş oldukları zarar.</i>	‘Gemi donatanı’ ifadesi ile karşılanmak istenen kavram oldukça örtük olup ayrı bir tanımlamaya ihtiyaç duyulmaktadır.
	Özel Hukuk, Deniz Ticaret Hukuku terimi		
10	Belge	<i>Çeşitli hukuksal durumları saptayan, delil olarak kullanılmaya elverişli yazı, resim vb.; vesika, senet. Bk. Senet.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Hukuki terim değil; sadece hukuki anlamı ele alınacak ise genel Hukuk terimi		
11	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu	<i>BM Antlaşmasında (m.68) öngörülen, örgüt içinde insan haklarının korunmasını güvenceye almakla görevli olan organ.</i>	Birleşmiş Milletler Antlaşmasının maddesine atıfta bulunması sözlüğün işlevselliğine katkıda bulunmuştur.
12	Butlan davası	<i>Mutlak veya nisbi butlanla sakatlanmış bir hukuksal işlemin iptali için açılan dava.</i>	Terimin anlaşılması tanımında geçen ‘butlan’ ifadesinin bilinmesine bağlı olduğu için söz konusu maddebaşı terim sözlükte ‘butlan’ maddesi altında alt kategori olarak gösterilmelidir. Aynı üst terime bağlı alt kavramların bir arada verilmesi bir seferde birden fazla maddeye ulaşmayı sağlayacaktır.
	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		

			Ayrıca terim kendinden daha basit sözcüklerle tanımlanmalıdır.
13	Cevaz-ı kanuni	<i>Yasal açıdan sakınca bulunmama.</i>	Terim mevcut hukuk söyleminde halen kullanılan bir terim olma özelliğini korumaya devam ediyorsa, eskicil olduğu ile birlikte bu durum belirtilmelidir. Aksi bir durumda yerine geçen güncel terimin gösterilmesi gerekmektedir.
	Osmanlı Hukuku terimi		
14	Conductor rei	<i>Kiracı.</i>	Roma hukukuna ait bir terimin Türkçe karşılığı verilerek yapılmış tanımlama.
	Roma Hukuku, Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		
15	Çiftlik	<i>Tarım işletmesi. Tarım veya hayvancılık yapılan yer.</i>	Terim sözlüğü dâhilinde tanımlanmaya ihtiyacı yoktur.
	Hukuk terimi değil		
16	Davayı kabul	<i>Davanın kabulü. Davacının iddialarının ve mahkemeden istediklerinin davalı tarafından kabul edilmesi.</i>	Terime karşılık gelen ifadenin tanımı takiben verilmesi sözlüğü daha sistematik ve kullanışlı hale getirecektir.
	Medeni Yargılama (Muhakeme Hukuku) terimi		
17	Derdestlik itirazı	<i>Davanın görülmekte olduğuna ilişkin itiraz. (Bir dava devam</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.

	Muhakeme Hukuku terimi	<i>ederken taraflar arasında aynı olaylara dayanarak ikinci bir davanın açılmayacağı, şeklindeki itiraz.)</i>	
18	Dirhem-i şer'i	<i>On dört kırıttan ibaret dirhem. (Zekâtta, diyette, mehirde, nisab-ı sirkatte geçerli olan bu dirhemdir.</i>	İslâm hukukuna ait bir terim olduğu belirtilmeli ve güncel kullanımı varsa gösterilmelidir.
	İslam Hukuku terimi		
19	Düzenleyici işlemler	<i>Bk.Kaide tasarruflar. Kural işlem.</i>	Çoğul formda maddebaşı gösterimi sözlük eleştirisinde hatalı kabul edilmektedir ancak kalıplaşmış ifadeler istisnaidir.
	Genel Hukuk terimi	<i>(Kaide tasarruflar: Belirli kişi ve durumlara ilişkin olmayan, genel ve soyut hukuk kurallarını içeren işlemler. Düzenleyici işlemler; kural işlemler.)</i>	
20	Emlak-i emiriye	<i>Miri emlak. Kamu tüzel kişilerinin malları.</i>	Eskicil bir hukuk terimi veya güncel olup olmadığı hakkında bilgi içermesi gereken bir maddebaşısıdır. Diğer yandan terime karşılık olarak verilen ifade ile tanım da oldukça kapalıdır.
	Osmanlı Hukuku terimi		
21	Euro	<i>Avrupa Birliği ülkelerindeki para.</i>	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil		
22	Faşist	<i>Faşizm yanlısı olan. Zorbaca davranan.</i>	Alan dışı sözcük. Diğer yandan tanımlar birbirinden numaralandırılarak ayrılmalıdır.
	Hukuk terimi değil		

23	Fizyokrasi	<i>Fizyokratların öğretisi. Toplum hakkında genel bir kuram ileri süren ve biri felsefi nitelikte ve öteki de iktisadi nitelikte olmak üzere iki temel anlayışa dayanan öğretisi.</i>	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil		
24	Getto (ya da Ghetto)	1. Musevi cemaatinin yaşadığı ya da eskiden özellikle Doğu Avrupa'da kimi kentlerde musevilere ayrılmış olan mahalle. 2. Topluluğun dışında yaşayan cemaatin bulunduğu yer; bu cemaatin kendisi. Zenci gettosu. <u>Yahudi gettosu.</u>	Alan dışı sözcük. Maddebaşı gösteriminde parantez içinde verilen yazım şekli sözlüğün İtalyanca aslıdır. Böyle bir gösterim yerine tanıma köken bilgisi dâhil edilip sözcüğün aslı gösterilmelidir. Tanımda numaralandırarak anlamların ayrılması ise açıklamaya düzen getirmiştir.
	Hukuk terimi değil		
25	Habere licere	<i>Roma hukukunda, bir malın rahat zilyedi olmak. Mal üzerinde hak iddia eden bir kimse tarafından rahatsız edilmemek. Zapta karşı tekeffül.</i>	İlk tanım anlamca kapalıdır. Ayrıca farklı anlamlara sahip tanımlar ayrı ayrı gösterilmelidir. Tanımın sonunda verilen terimin Türk hukukundaki karşılığına çapraz gönderim yapılarak kullanıcı yönlendirilmelidir.
	Roma Hukuku, Özel Hukuk, Eşya Hukuku terimi		
26	Halife	<i>Hız. Muhammed'in ölümünden sora onun vekili olarak müslümanların, imamlığın ve şeriatın koruyuculuğunu yapan kimse.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	İslam Hukuku terimi		
27	Hayat-ı takdiriye	<i>Hamlin yani ana rahmindeki çocuğun hayatı. Sağ doğma kaydıyla ana rahmindeki çocuk mirasçı olur.</i>	Sözcüğün hukuk ile ilişkisinin hangi alan doğrultusunda olduğu gösterilmelidir. Diğer yandan tanımdan sonraki yasal bilgiyi tanımdan ayıracak bir işaretlemeye gerek duyulmaktadır. Zira
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk, Kişiler ve		

	Miras Hukuku terimi		sözlükte bazı maddelerde hukuki bilgi parantez içinde verilmiştir.
28	Hissedar	<i>Paydaş. Pay sahibi. Bir malda veya ortaklıkta hissesi olan kişi.</i>	Terime alternatif olarak kullanılan diğer sözcükler (paydaş, pay sahibi) tanımı takiben verilmelidir. Zira sözlükte verilen karşılıklar her zaman basit ifadelerden oluşmamaktadır. Okuyucu ilk olarak tanımı gördükten sonra karşılıklarını öğrendiğinde sözlük daha işlevsel hale gelecektir.
	Genel Hukuk terimi		
29	Hüküm fıkrası	<i>Mahkeme kararının gerekçelerden sonra gelen bölümü. Kararın ne şekilde olduğunu belirten bölüm.</i>	İki ayrı cümle ile açıklanan terim tek bir tanımlama ile ifade edilmeli ve böylece anlamca açıklık ve kesinlik sağlanmalıdır: ‘... gelen ve kararın ne şekilde olduğunu belirten bölüm.’ gibi.
	Muhakeme Hukuku terimi		
30	İcap	<i>Öneri. Bir sözleşme yapılırken taraflardan birinin ötekine yaptığı öneri. Başkasıyla sözleşmeye girmek için yapılan irade beyanı. Bk. Kabul. Akit. Sözleşme.</i>	Tanımlar birleştirilerek daha anlaşılır ve bütüncül bir ifade şekli sağlanmalıdır.
	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		
31	İffetsizlik	<i>Cinsel ahlak kurallarına aykırılık. (Kısıtlılık sebeplerinden biri olduğu gibi başka hukuksal sonuçlar da doğuran bir durumdur. Kötü hal sahibi olma.[sul hal]).</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Genel Hukuk terimi		
32	İlâm	<i>Mahkemenin bir davayı çözüme bağlayan son</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.

	Muhakeme Hukuku terimi	<i>kararının davacı ve davalı tarafa verilen onanmış örneği.</i>	
33	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	<i>10 Aralık 1948’de Birleşmiş Milletler örgütü tarafından kabul edilen ve “insanlık ailesinin tüm üyelerinin” medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını ilan eden metin.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
34	İstihkak davası	<i>Bir mal üzerinde mülkiyet ya da diğer bir aynı hak iddiasıyla açılan dava.</i>	Ayrı bir maddebaşı olarak verilmesinden ziyade ‘istihkak’ üst terimi altında ara madde olarak tanımlanmalıdır.
	Özel Hukuk, Eşya Hukuku, İcra ve İflas Hukuku terimi		
35	İtisaf	<i>Haksızlık. Doğruluktan ayrılma.</i>	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil		
36	Kaçakçılık	<i>Yasa dışı yollarla yapılan ticaret. Satışı yasaklanmış malları alıp satma.</i>	Tanım “satışı yasaklanmış malların yasa dışı yollarla alınıp satılması ile yapılan ticaret” şeklinde yapıldığında yeterli olacak ve tanımda tekrara düşülmeyecektir.
	Kamu Hukuku, Ceza Hukuku terimi		
37	Kanunların mer’iyete girmesi	<i>Yasaların yürürlüğe girmesi.</i>	Eski hukuk dilindeki ifadenin mevcut kullanımı verilmiştir. Ancak terimin eskidiği

	Kamu Hukuku, Anayasa Hukuku terimi		veya kullanımdan düştüğüne dair köken ve tarih bilgisi de verildiğinde sözlük akademik açıdan da oldukça faydalı olacaktır.
38	Kavl-i nebi	<i>Peygamber sözü.</i>	İslâm hukukuna ait bir terimin mevcut hukuk söylemindeki karşılığı verilerek yapılmış tanımlama.
	İslam Hukuku terimi		
39	Kısmet-i tefrik	<i>Eski hukukta, her cüzünde (parça, kısım) şayi olan (bölünmemiş ortak) paylar birer kısmında tayin edilmek (belirlenmek)suretiyle müşterek bir malın paylaştırılması. Her kısımda ortak olan payların şüyuunun giderilmesi suretiyle ayrılması.</i>	Tanımda kullanılan dilin günümüz Türkçesi ile parantez içi açıklamalarının verilmesi dahi anlamdaki bulanıklığı giderememiştir. Hatta anlamlandırma ve okuma sürecinde sürekli duraksamaya sebep olmuştur. Yine tanımda tekrara düşülmüştür.
	Osmanlı Hukuku, Özel Hukuk, Eşya Hukuku terimi		
40	Konjonktürel işsizlik	<i>Düşüş dönemi içinde ekonomideki daralmaya paralel olarak ortaya çıkan işsizlik</i>	Alan dışı sözcük.
	Hukuk terimi değil		
41	Kurumlar vergisi	<i>Sermaye şirketleri, iktisadi kamu kuruluşları, dernekler, tesislere ait ticari işletmeler vb. kurumların kazançları üzerinden alınan vergi.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Kamu Hukuku, Vergi Hukuku terimi		

42	Liyakat sistemi	<i>Kamu görevlilerine personel alınırken yeterliliği ve ehliyeti göz önünde bulundurmayı öngören sistem. Merit sistemi de denir. (Karşısı: Kayırma ve ganimet sistemi ya da spoils sistemi)</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Kamu Hukuku terimi		
43	Mahmul	Yüklü.	Alan dışı bir sözcüktür ancak eski hukuk söyleminde kullanılıyor olabilecek sözcüğün bugünkü karşılığı verilerek yapılmış tanımlama.
	Hukuk terimi değil		
44	Mayın	<i>Toprağın altına veya üstüne bırakılan ve patlaması için bir insanın varlığı, yakından geçmesi ve teması ya da bir aracın teması gereken aygıtlar. Anti personel ve anti materyal mayınlar. (Stratejik bakımdan mayınlar bir toprak parçasının düşmanın eline geçmesine ya da düşmanın ilerlemesine engel olan aygıtlardır).</i>	Alan dışı bir sözcüktür. Diğer yandan tanım oldukça düzensiz ve çokça bağlaç içerdiğinden anlamca bulanık bir hal almıştır. “ <i>Toprağın altına veya üstüne bırakıldıktan sonra patlaması için bir insan ya da aracın temasını veya yakınından geçmesini gerektiren aygıt.</i> ” şeklinde bir tanım daha anlaşılır olacaktır. Diğer yandan maddebaşı terim tekil formda iken tanımda ‘aygıtlar’ şeklinde çoğul form kullanılmıştır.
	Hukuk terimi değil		
45	Menşe şahadetnamesi	<i>Menşe işareti. Bir malın üretildiği yeri gösteren yazı veya işaret.</i>	Alan dışı bir sözcüktür. Ancak eski hukuk söyleminde kullanılıyor olabilmesi sebebiyle bugünkü karşılığı verilmiş olabilir.
	Hukuk terimi değil		
46	Milletlerarası teamül	<i>Uluslararası teamül. Uluslararası örf ve adet kuralları.</i>	‘Teamül’ ifadesi maddebaşında yer aldığından ve söz konusu ifadenin de açıklanması

	Milletlerarası Hukuk terimi		gerektiğinden yalnızca ikinci tanım yeterlidir.
47	Muhakemenin men'i	<i>İlk soruşturmanın sonunda yeterli delil bulunamaması nedeniyle yargılamaya gerek görülmemesi.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Kamu Hukuku, Ceza Muhakemesi Hukuku terimi		
48	Müddea	<i>İddia olunan şey.</i>	Yeni hukuk söylemindeki karşılığı verilerek yapılmış tanımlama.
	Kamu Hukuku, Ceza Muhakemesi Hukuku terimi		
	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		
50	Nafaka	<i>Yoksulluk içinde bulunan kimseye yapılan maddi yardım. Bir kimsenin yakınlarından birinin geçimini sağlamak üzere, yasal yükümlülük olarak, belirli aralıklarla ödediği para. (Nafaka türleri: İştirak nafakası, tedbir nafakası, yardım nafakası, yoksulluk nafakası).</i>	Sözcüğün asıl anlamı ile terim anlamı numaralandırılarak birbirinden ayrılmalıdır.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk, Aile Hukuku terimi		
51	Nikâh memuru	<i>Evlendirme memuru.</i>	Tanım hukuki bağlamına göre yapılarak daha

	Özel Hukuk, Medeni Hukuk, Aile Hukuku terimi		kapsamlı ve açık olmalıdır.
52	Off-shore fonları	<i>Bir ülkede uygulanan vergilerden kaçınmak amacı ile bir başka ülkede kurulmuş olan yatırım fonları.</i>	Yabancı kaynaklı terimin köken bilgisi ile Türkçe karşılığının olup olmadığı hakkında ek bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca maddebaşı çoğul formda yazılmıştır.
53	Ölüm cezası	<i>Hükümlünün mahkeme kararına uygun olarak yaşamına son verilmesiyle yerine getirilen ceza; idam cezası. Türkiye’de ölüm cezası 2002’de kaldırılmıştır.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Kamu Hukuku, Ceza Muhakemesi Hukuku		
54	Parmak izi	<i>Parmağın özel olarak hazırlanmış bir kağıt veya yağlı, renkli, yumuşak bir zemin üzerine basılmasıyla elde edilen iz.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Hukuk terimi değil ancak hukukla ilgili bir terim		
55	Praetor	<i>Roma hukukunda, yargıçlık yapan ya da bir eyaleti yöneten magistratus; yüksek kamu görevlisi.</i>	Alan bilgisi farklı bir işaretleme ile gösterildiğinde sözlük daha sistematik olacaktır.
	Roma Kamu Hukuku terimi		
56	Regnum	<i>Krallık.</i>	Tercüme yoluyla yapılmış tanımlama.
	Roma Kamu Hukuku terimi		

57	Sabit kur sistemi	<i>Ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değerinin sabitlendiği ve bu değerın sürmesinin para otoritesi tarafından açık veya örtülü bir şekilde garanti edildiği sistem.</i>	Alan dışı terim olup tanım anlaşılır ve açıktır.
	Hukuk terimi değil		
58	Seçim esasları	<i>Seçimlerin yapılması sırasında uyulacak kurallar. Seçim kuralları.</i>	'Seçim kuralları' ifadesinin tekrarlanmasına gerek yoktur. Maddebaşı çoğul formda olsa dahi kalıp ifade olduğundan istisnai bir durumdur.
	Kamu Hukuku, Anayasa Hukuku terimi		
59	Sınır komisyonu	<i>Komşu ülkeler arasındaki kimi küçük olayları soruşturmak ve anlaşmaların uygulanmasına nezaret etmek üzere sınırdaş ülke temsilcileriyle birlikte oluşturulan karma komisyon.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır. Ancak 'nezaret etmek' fiili yerine 'denetlemek' fiili getirilerek daha güncel bir tanım yapılabilir.
	Milletlerarası Hukuk terimi		
60	Soruşturma yargıcı	<i>Belirli konuları soruşturmakla görevli hâkim. Tahkikat hâkimi.</i>	'eski' gibi bir etiket ile 'tahkikat hâkimi' ifadesi daha belirgin bir şekilde işaretlenmiş olacaktır.
	Kamu Hukuku, Ceza Muhakemesi Hukuku terimi		
61	Supplicium	<i>Roma hukukunda beden cezası.</i>	Roma hukuku parantez içinde etiket bilgisi olarak verilmelidir.
	Roma Kamu Hukuku terimi		

62	Şeyhülislam	<i>Osmanlı İmparatorluğu'nda ilmiye sınıfının başı olan en yüksek din görevlisi.</i>	Osmanlı hukukuna ait olduğu ve bugün kullanılmadığına dair bilgi içermelidir.
	Osmanlı/İslam Hukuku terimi		
63	Takas odası	<i>Çeşitli bankaları temsilcilerinin bir araya gelerek kendileri ya da müşterileri hesabına tahsil etmeleri gereken senet ve çekleri aralarında tahsil ettikleri yer. Bankalar ve öteki mali kuruluşlar arasındaki takas işlemlerinin yapıldığı yer.</i>	İki tanım birleştirildiğinde tanım daha bütüncül ve anlaşılır olacaktır. “Çeşitli banka ve diğer mali kuruluş temsilcilerinin bir araya gelip kendi hesaplarına ya da müşteri hesabına tahsil etmeleri gereken senet ve çekleri kendi aralarında takas ettikleri yer.” şeklinde bir tanım daha açık olacaktır.
	Özel Hukuk, Kıymetli Evrak ve Bankacılık Hukuku		
64	Tashih-i karar	<i>Temyiz mahkemesinin verdiği kararlara karşı tanınmış olan, belirli nedenlerin ortaya çıkması halinde, verilen kararın tekrar incelenmesi ve düzeltilmesi isteğiyle yapılan başvuru yolu. Karar düzeltme.</i>	Tanım ilk okumada oldukça karmaşıktır. Zira sözdizimsel ve sözlüksel hatalar göze çarpmaktadır. “Belirli nedenlerden ötürü, temyiz mahkemesinin verdiği karara karşı, kararın tekrar incelenme ve düzeltilme isteği sebebiyle taraflara tanınmış başvuru yolu.” şeklinde düzeltilebilir.
	Muhakeme Hukuku terimi		
65	Telsik	<i>Yetkili makamın kararıyla yurttaşlık hakkının kazanılması. Bk. Vatandaşlık.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Kamu Hukuku, Vatandaşlık Hukuku terimi		
66	Tevsii müdafaa	<i>Savunmanın genişletilmesi.</i>	Terimin mevcut hukuk söyleminde halen

	Kamu Hukuku, Ceza Muhakemesi Hukuku terimi		kullanılıp kullanılmadığına dair bilgi verilmelidir. Diğer yandan tanım anlaşılır ve açıktır.
67	Ukud-u ticariye	<i>İslam hukukunda, ticari anlaşmalar.</i>	İslâm hukuku etiketi parantez içinde alan bilgisi olarak verilmelidir.
	İslam Hukuku terimi		
68	Üçüncü dünyacılık	<i>Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin devrimci potansiyellerine ve uluslararası alandaki rollerine önem veren akım.</i>	Alan dışı terim.
	Hukuk terimi değil		
69	Vefat ilmühaberi	<i>Ölüm olayını nüfus siciline bildirmek için yazılan resmi yazı. Ölüm belgesi.</i>	Terim oldukça eskidir. Diğer yandan tanımın sonundaki ‘ölüm belgesi’ ifadesinin mevcut hukuk söyleminde kullanılan terim olduğu anlaşılmaktadır. Eski ve yeni terimler etiketleme yöntemi ile verildiğinde sözlüğe işlevsellik kazandıracaktır.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk ve Kişiler Hukuku terimi		
70	Wall Street	<i>New York'ta cadde. New York borsasını ve burada kurulmuş birçok mali merkezi belirtmek için kullanılır.</i>	Hukuk sözlüğünde maddebaşı olarak bulundurulmasına gerek yoktur.
71	Yed-i emine tevdi	<i>Güvenilir kişiye bırakma.</i>	Eski ve yeni terimler etiket bilgisi ile verilerek kullanıma yönelik fayda sağlanacaktır.
	Genel Hukuk terimi		

72	Zabıt varakası	<i>Tutanak.</i>	Eski ve yeni terimler etiketleme yöntemi ile gösterilmelidir: “(yeni.) Tutanak” şeklinde ifade edilebilir. Böylece mevcut hukuk söyleminde kullanılan terim ortaya konmuş olacaktır.
----	-----------------------	-----------------	--

Kaynak: Selahattin Bağdatlı, Hukuk Sözlüğü, 3. bs. İstanbul, Derin Yay, 2012.

Latif Mutlu, sunuş bölümünde hukuk öğrencilerinin eskiyen terimleri anlamada güçlük çekmeleri sebebiyle sözlüğü kaleme aldığını belirtmiştir. Aşağıda sözlükten seçilen 34 terimin değerlendirilmesi tablo ile verilmiştir.

Tablo 3.4. Latif Mutlu Hukuk Sözlüğü İncelemesi

1	a posteriori	<i>Deneyden sonra, sonradan anlamında Latince deyim. (karşıtı: a priori)</i>	‘Latince’ etiketi tanımdan önce vererek sözlük daha işlevsel hale getirilebilir.
	Roma Hukuku kaynaklı gelen genel bir hukuk terimi		
2	aile (family)	<i>1. Karı koca ve çocuklardan oluşan birlik. 2. Aynı soyaddan gelen insanların oluşturduğu topluluk. 3. Evlilik veya soy bağıyla birleşmiş kimselerden oluşan topluluk.</i>	Tanım anlaşılır ve açık olmakla birlikte çok ince farklara sahip anlamların numaralandırılarak ayrılması işlevsel olmuştur.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk ve özelinde Aile Hukuku’na ait bir terim		
3	arazi-i mevat (free land)	<i>Boş arazi. Tarıma elverişli olmayan, bakımsız yerler.</i>	Tanım ile terime karşılık gelen söz öbeği yer

	Özel Hukuk, Medeni Hukuk ve özelinde Eşya Hukuku terimi		değiştirildiğinde tanım daha sistematik olacaktır.
4	bahname (obscene publication)	<i>Müstehcen yayın. Açık saçık resim ve yazılar içeren kitap.</i>	Tanım ile tanıma karşılık gelen ifade yer değiştirilmelidir.
	Özel Hukuk, Ceza Hukuku		
5	birlikte ölüm karinesi	<i>Ölen birkaç kişiden hangisinin daha önce ya da daha sonra öldüğünün kanıtlanamaması durumunda hepsinin aynı anda ölmüş sayılacakları kuralı. (Bu kuralın miras hukukunda özel bir önemi vardır. Aynı anda ölmüş kişiler birbirinin mirasçısı olamaz.)</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk ve özelinde Kişiler Hukuku (Şahsın Hukuku) terimi		
6	classis	Zümre.	Latince terimlerin tercümesi yoluyla yapılmış tanımlama.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk ve özelinde Miras Hukuku terimi		
7	darbeci	<i>Yönetimi bir hükümet darbesiyle deviren ya</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.

	Kamu Hukuku, Anayasa Hukuku terimi	<i>da böyle bir girişimde bulunan kimse.</i>	
8	diplomasi temsilcisi ve memurları (diplomatic agents and officers)	<i>Yurt dışına gönderilen temsilci ve memurlar. (Temsil yetkisi yalnızca elçilere ve büyükelçilere aittir. Ataşelerin, kâtiplerin ve öteki memurların temsil yetkisi yoktur.)</i>	Hukuk ile ilgisinin hangi alan vasıtasıyla olduğu belirtilmelidir. Diğer yandan tanım anlaşılır ve açıktır. Ayrıca terimde çoğul form verilmiştir.
	Kamu Hukuku, Anayasa Hukuku terimi		
9	ehliyet-i eda	<i>İslam hukukunda kişinin dinsel ve hukuksal hükümleri, usulüne uygun bir biçimde yerine getirebilecek durumda olması.</i>	İslam hukuku bilgisi tanımdan önce parantez içi etiket yöntemi ile verildiğinde sözlük, makroyapısı açısından daha düzenli olacaktır. Tanım anlaşılır ve açık olmakla birlikte terimin yazımı oldukça eskidir. Bugünkü hukuk dilinde yeni bir karşılığı yok ve halen kullanılan bir terim ise tamlama kuralı olarak Türkçe kurallar tercih edilip (eda ehliyeti) eski yazım ayrıca belirtilmelidir.
	İslam Hukuku terimi, Türk Hukukunda ise dinsel özelliği haricinde Özel Hukuk ve Medeni Hukuk terimi		
10	expensilatio	<i>Ödenekler</i>	Sözlüğe dâhil edilmesi sebebiyle hukuki bağlamına yönelik etiket bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır.
	Roma Hukuku kaynaklı; ancak terim olmayabilir		

11	fuzuli işgal (unlawful detainer)	<i>Bir taşınmazı (gayrimenkulü) sahibinin izin ve rızası olmaksızın işgal etme.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır ancak tanımdaki ‘taşınmaz’ ifadesinin parantez içi eski kullanımının verilmesi Türk hukuk dilinde halen devam eden ikiliği göstermektedir. Terimin kendisi de bu duruma örnek teşkil etmektedir. Zira hukuk dilinde tamamıyla yerleşik olan söz konusu tarihi terimin yanı sıra birçok farklı karşılık da kullanılmaktadır.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk ve özelinde Eşya Hukuku terimi		
12	goşizm (leftism)	<i>Solculuk.</i>	Alan dışı terim olup köken bilgisi verilmelidir.
	Hukuk terimi değil		
13	halkoylaması (referandum)	<i>Anayasa ya da yasa tasarılarının kabul edilmesi, reddi ya da değiştirilmesi konusunda doğrudan doğruya halkın oyuna başvurma.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır ancak tamlamanın yazımı ile İngilizce karşılığı hatalıdır. İngilizce terim ‘referendum’ şeklindedir.
	Kamu Hukuku, Anayasa Hukuku terimi		
14	hisse senedi (stock, share)	<i>Sermayesi paylara bölünen ortaklıklarda pay sahibinin haklarını temsil etmek üzere çıkarılan kıymetli evrak niteliğindeki senet.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Özel Hukuk, Ticaret Hukuku, Kıymetli Evrak Hukuku terimi.		

15	icar (rent)	<i>Kira. Kira parası.</i>	Sözcük Türkçe sözlükte ‘kiraya verme, kira’ ¹⁴³ şeklinde tanımlanmıştır. ‘Kira parası’ anlamına gelen sözcük ise ‘icare’ sözcüğüdür. Dolayısıyla tanım hatalıdır.
	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		
16	iltizami muamele (obligatory transaction)	<i>Taahhüt muamelesi. Borçlandırıcı işlem.</i>	Tanımın terimden daha basit ifadeler içermesi gerekmektedir. Ancak ‘taahhüt muamelesi’ de tanımlamaya ihtiyaç duymaktadır. Diğer yandan devamındaki açıklama da oldukça kısa ve yetersizdir. Terimin bağlamının anlaşılacağı ek bilgi verilmelidir.
	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		
	Kamu Hukuku ve Anayasa Hukuku terimi		
18	kadro dışı kalma	<i>Görevi sona erme. Görev dışı kalma.</i>	Hukuki açıdan kadro dışı kalma durum ve sebeplerini belirtmek bağlama daha uygun olacaktır.
	Hukuk terimi gibi gelmedi ama Kamu Hukuku terimi denebilir		
19	kaynak (fountain)	<i>Bir araziden çıkan su.</i>	Sözlüğe dâhil edilme sebebi anlaşılamamaktadır.
	Hukuki terimi değil		

¹⁴³ Kubbealtı Lügatı

20	konsinye satış (sale on consignment)	<i>Satılmayan malların iade edilmesi kaydıyla üretici firmaların mallarını satıcı firmalara bırakmaları ilkesine dayanan satış usulü.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Özel Hukuk, Ticaret Hukuku terimi		
21	locator operis faciendi	<i>Roma hukukunda, istisna akdinde iş sahibi.</i>	Tanımın maddeabaşından daha basit olması gerekmektedir ancak tanım oldukça kapalıdır.
	Roma Özel Hukuku terimi		
22	mebi	<i>Satım sözleşmesiyle satılan şey.</i>	Eski hukuk terimlerinin güncel karşılıklarının verilmesi yoluyla yapılmış tanımlama.
	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		
23	muafiyet (exemption)	<i>Affedilmiş olma. Bağışık tutulma. Yükümlülüklerin dışında tutulma</i>	‘Bağışık tutulma’ ifadesindeki ‘bağışık’ genellikle tıp söyleminde kullanılmaktadır. Diğer yandan tanımlar birbirlerinden farklı bağlamlara sahip olduğu için numaralandırılarak verilmelidir.
	Genel Hukuk terimi		
24	müzekki	<i>Eski hukukta, tanıkların tanıklığa ehliyetleri konusunda inceleme</i>	Terimin eskicil olduğu belirtilmiş olmakla

	Muhakeme Hukukuna ait bir terim	<i>yapması için hakim tarafından görevlendirilmiş kişi.</i>	birlikte tanımdan ayrı bir etiketle parantez içinde gösterilerek sözlük daha sistematik hale getirilebilir. Diğer yandan tanım anlaşılır ve açıktır.
25	omnia presumuntur legitime facta donec probetur in contrarium	<i>Roma hukukunda, aksi sabit oluncaya kadar her şey kanuna uygun yapılmış sayılır.</i>	Terimden ziyade yasal bir kural özelliği taşıyan ifadenin sözlük dâhilinde tanımlanması gerekli değildir.
	Roma Hukuku'na ait genel bir Hukuk kaidesi		
26	park (park)	<i>1. Kent içinde halkın gezip dolaşması için özel olarak düzenlenmiş yeşil alan. 2. Taşıtların belirli bir süre bırakılması için düzenlenmiş yer; park yeri.</i>	Tanım iki ayrı anlamı numaralandırarak vermesi itibariyle oldukça düzenlidir ancak hukuk sözlüğüne dâhil edilmesi gerekli görülmemektedir.
	Hukuk terimi değil		
27	rasizm (racism)	<i>İrkçilik.</i>	Maddebaşı alışıldık bir sözcük olmayıp alan dışı bir terimdir.
	Hukuk terimi değil		
28	sarih irade beyanı (express declaration of intention)	<i>Açık irade açıklaması.</i>	Tanımın daha anlaşılır olması için bağlama ve uygulamadaki kullanımına yönelik açıklayıcı bilgiye

	Özel Hukuk, Borçlar Hukuku terimi		ihtiyacı vardır.
29	sosyal sigorta (social security)	<i>Çalışanların sosyal güvenliğini gerçekleştirmek için sağlanan yardım ve ödeneklerin bütünü.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Kamu Hukuku terimi		
30	sükna hakkı <i>Bkz. Oturma hakkı.</i>	oturma hakkı <i>Bir evde ya da onun bir bölümünde oturma hakkı veren irtifak hakkı. Sükna hakkı.</i>	Maddebaşı sözcük, sözlükte iki defa verilmiştir. Alfabetik düzene göre olması gereken yerde verilip açıklanmış, ancak ikinci defa ‘Ş’ harfi içerisinde tekrar maddebaşı olarak gösterilip ‘oturma hakkı’ terimine yönlendirilmiştir. Sözlükte doğru yerde verilen ‘sükna hakkı’ tanımı ile ‘oturma hakkı’ tanımı ise neredeyse birebir aynıdır.
	Özel Hukuk, Eşya Hukuku terimi		
31	tavsiye kararı (recommendation)	<i>1. Kesin hükmü ve bağlayıcı özelliği olmayan, yönlendirici ve yol gösterici nitelikteki karar. 2. Siyasal ya da hukuksal bir sorun hakkında uluslararası hukuk kişilerine yol göstermek amacıyla bir uluslararası örgüt tarafından yapılan ve zorlayıcı bir niteliği olmayan işlem.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Muhakeme Hukukuna ait bir terim gibi görünüyor.		

32	trafik işaretleri (traffic signs):	<i>Karayolunda, trafiği düzenlemek amacıyla gerekli yerlere konan işaret levhaları.</i>	Alan dışı söz öbeği olup sözlüğe dâhil edilmesinin etiket bilgisi verilerek açıklığa kavuşturulmalıdır.
	Hukuk terimi değil		
33	vasiyet-i bis-sehm	<i>Eski hukukta, bir kimsenin terekesinden herhangi bir payı vasiyet etmesi.</i>	Tanımdaki ‘tereki’ sözcüğü de açıklığa kavuşturulması gereken bir terimdir.
	Özel Hukuk, Medeni Hukuk ve Miras Hukuku terimi		
34	yürütme yetkisi (executive power)	<i>Devlet işlerinin görülmesiyle ilgili olarak hükümet tarafından kullanılan yetki; icra selahiyeti.</i>	Tanım anlaşılır ve açıktır.
	Kamu Hukuku, Anayasa Hukuku terimi.		

Kaynak: Latif Mutlu, Hukuk Sözlüğü, İstanbul, Akademi İstanbul Yay, İstanbul 2004.

SONUÇ

Terim sözlüklerinin genel sözlüklerin aksine daha kısıtlı olduğunu daha önce belirtmiştik. Doğrudan yazıldığı alanın terimleri sözlük için öncelikli olmak üzere söz konusu alana yardımcı veya alanla alakalı disiplinlerden terimleri de içerebilir. Ancak Ejder Yılmaz sözlüğe argo sözcükler, genel kültür sözcükleri, gündelik dile ait sözcükler gibi birçok alan dışı sözcüğü de dâhil etmiştir. Diğer yandan Roma hukuku veya eski hukuk metinlerini anlamak amacıyla dilbilgisel işleve sahip birçok sıfat, zarf, edat gibi sözcük sınıfından maddebaşı içermektedir. Özellikle Arapça olup alan dışı olan sözcük sayısı çok fazladır. Yazar bu sözcükleri bağlamı ile verip hukukla ilişkisini gösterdiğinde eski sözcükleri salt güncel kullanımlara çevirme izleniminden kurtulabilir. Burada hukuk sözlüğüne düşen görev o hâlde şu olmalıdır: Hukuk sözlükleri anlamca örtük terimleri açıklığa kavuşturmanın yanı sıra eski fakat hâlen kullanılmakta olan ya da kullanımdan düşmüş olsa da eski hukuk söyleminde yaşayan terimleri mevcut söylemde karşılamaktadır. Fakat sözlükte hukuk terimi dışında birçok alan dışı sözcüğün gösterilmesi kullanıcıyı birden fazla sözlük kullanma zahmetinden bir şekilde kurtarmış olsa da bazı maddebaşı sözcükler sözlüğün sınırlarını aşmıştır. İşte bu sebeplerden ötürü terim sözlükleri alana ait terminolojiyi belirli kriterlere göre seçip aşırı kapsamlı olmaktan kaçınılmalıdır.

Sözlükleri içerdikleri malzemeye göre değerlendirdiğimizde diyebiliriz ki Ejder Yılmaz'ın sözlüğü maddebaşı açısından çok seçici değildir. Alan dışı sözcük ve terimleri diğer iki sözlük ile karşılaştırdığımızda, örneğin; *agavat*, *ayak izi*, *başasistan*, *cedvel*, *dogma*, *dübar*, *evladiyelik*, *gaf*, *halüsinasyon*, *hava değişimi*, *ikbar*, *imalathane*, *itimat*, *kayınbirader*, *koit*, *marjinal ürün*, *milat*, *mücessem*, *nüzul*, *pişman*, *sosyetik*, *telin etme*, *tıynet*, *tramvay*, *vekilharç*, *yığınak*, *zayi* gibi maddebaşlarının söz konusu diğer sözlüklerde olmadığını gördük. Bu demek oluyor ki hukuk sözlüğü dâhilinde ya tanımlanmalarına gerek yok ya da tanımlandığı takdirde hukuki bağlama yönelik bilgi içermeleri gerekmektedir. Diğer yandan her üç sözlük ya da iki tanesi alan dışı olarak nitelendirdiğimiz bazı maddebaşlarını içermektedir: *fakülte*, *korsan radyo*, *tababet* gibi. Kimi maddebaşı sözcük veya terimler ise farklı dilbilimsel kategorilere göre tanımlanmıştır; *dogma* terimi yerine Selahattin Bağdatlı'nın sözlüğünde *dogmatif hukuk* maddebaşı yer almakta ve

tanımdan *pozitif hukuk* terimine yönlendirmektedir. Bir başka örnek ise *kayınbirader* sözcüğüdür. Diğer iki sözlük de söz konusu maddebaşını içermek yerine *kayın hısımlığı* terimi ile hukuki bilgiyi sözlüğe almayı tercih etmiştir. Bir diğer yandan Yılmaz'ın *pişman* sözcüğü yerine diğer iki sözlük *pişmanlık* terimini vergi hukukundaki anlamı ile sözlükte göstermiştir. Bu karşılaştırmaya göre diğer iki sözlüğü analiz edersek eğer, Selahattin Bağdatlı'nın hukuk sözlüğü ile Latif Mutlu'nun hukuk sözlüğü, hukukun terminolojisini sunarken daha seçici davranmışlardır diyebiliriz.

Selahattin Bağdatlı sözlükte kimi yerde terimin farklı anlamlarını veya hukuki kuralları numaralandırarak verirken kimi yerde hukuki bilgi ile tanımlı parantez ile birbirinden ayırmıştır. Ancak bu genele yayılan bir özellik olarak görülmediğinden sözlük yazımı bir sisteme oturtulamamıştır. Bağdatlı'nın sözlüğünde görülen bir diğer özellik ise terime karşılık gelen ifadelerin çoğunlukla tanımdan önce verilmiş olmasıdır. Fakat kullanıcı açısından ilk olarak tanımlı görüp alternatif karşılıklara tanımlı takiben ulaşmaları sözlüğün işlevselliği açısından artı bir özellik olacaktır. Zira kimi karşılıklar da tanıma ihtiyaç duyan sözcük veya terim olabilmektedir. Selahattin Bağdatlı'nın hukuk sözlüğünde sözlük girdilerinin büyük harfle yazılması sözcüklerin hangisinin özel isim olduğunu görme hususunda hataya düşürmektedir. Diğer yandan Black'in sözlüğünde yalnızca özel isim olan maddebaşı sözcükler büyük harfle başlatılmıştır.

Latif Mutlu'nun hukuk sözlüğü diğer iki sözlüğe göre maddebaşı konusunda en seçici olan sözlüktür diyebiliriz. Genel ve esas terminolojiye bağlı kalınarak özellikle Yılmaz'ın sözlüğünde birçok dilbilgisel işleve sahip Arapça ve Latince kökenli sözcükler sözlüğe dâhil edilmemiştir. Mutlu, maddebaşı ve tanım arasında sözlüğün genelinde olmamakla birlikte terimlerin İngilizce karşılıklarını vermiştir. Uluslararası hukuk terminolojisinde karşılığı olan terimlerin İngilizcilerinin verildiği kanısına varmaktayız. Diğer yandan gerekli görülen yerlerde Mutlu'nun hukuk sözlüğünde de farklı anlamlar numaralandırılarak gösterilmiştir. Ancak her üç sözlük de tanım ve gerektiğinde verilen hukuki bilgi dışında, ki bazı tanımlarda bağlam ve hukuki bilgi eksikliği görülmektedir, alan içi, tarihî veya köken bilgisi gibi etiket

bilgileri içermemektedir. Söz konusu bilgilere kullanıcı nezdinde ulaşılabilir olduğunda sözlükler akademik anlamda daha işlevsel olacaktır.

Her üç sözlüğü de makroyapı ve mikroyapı açısından karşılaştırdığımızda şu sonuç ve önerileri sunabiliriz:

1. Tanımdan önce verilmesi gereken hukuk içi alan bilgisine (Roma hukuku, İslam hukuku, Eski hukuk dışında) genel olarak ulaşılammaktadır. Sözlüğün daha kullanışlı ve öğretici olması açısından terimin hukukun hangi koluna ait olduğunu göstermek faydalı olacaktır.
2. Artık kullanılmayan terimlerin tarihî bilgisi (arkaik, eskicil gibi) sözlükte gösterilmemiştir. Türk hukuk dili bilindiği üzere eski ve yeni terimlerin oluşturduğu karmaşa dolayısıyla tartışmaların odak noktasıdır. Eski olmasına rağmen halen kullanılmakta olan terimler ile kullanımdan düşmüş olanlar kullanıcı için ayırt edilmelidir. Aksi halde aynı terim için güncel kullanımın olup olmadığı varsa hangisinin tercih edildiği gibi hususlar kullanıcının zihninde soru işareti olarak kalacaktır.
3. Birden fazla anlama sahip olan terimler (birden fazla dilbilimsel kategoride olabilen) numaralandırılıp birbirinden ayrılarak tanımlanmamıştır. Fakat hukukun farklı alanlarına ait tanımlamalar etiket bilgisi verilerek ayrıldığında sözlük daha açıklayıcı ve kullanışlı olacaktır.
4. Üst kavram-alt kavram ilişkisi aynı maddebaşı içerisinde gösterilebilecekken çoğunlukla birbirinden ayrı sayfalarda farklı maddebaşı olarak gösterilmiştir. Ancak kavramların hiyerarşik düzendeki ilişkisi göz önünde bulundurularak ana ve ara maddelere ayrılıp verilmesi ile tek seferde bütün alakalı terimlere ve ilgili hukuki bilgiye ulaşılabilir.
5. Sözlüklerde tanımlı takiben verilen hukuki bilgi ile tanımlı ayıracak bir işaretleme sistemi ya hiç yoktur ya da standart bir gösterim elde

edilememiştir. Parantez içi ya da herhangi bir madde işareti ile ayrıldığında sözlük daha sistemli bir hâl alacaktır.

6. Sözlüklerde kullanılan kısaltmalar liste olarak yalnızca bir sözlükte verilmiştir. Çok karmaşık bir mikroyapıya sahip olmadıkça sözlükler genel olarak kullanım kılavuzu gibi yönergeler içermezler. Ancak en azından kullanılan kısaltmalara açıklık getirecek bir liste hazırlanmalıdır. Zira incelediğimiz ve maddebaşı terimlerin yer aldığı tabloda da görüldüğü üzere ‘avukatlık bürosu’ maddesindeki ‘karş.’ etiketi ile anlatılmak istenen sözlüğün geneline baktığımızda ‘karşıtlık’ ifade ediyorken söz konusu maddede ‘karşılaştırma’ olabilir mi yanlışlığına düşülmektedir. Sözlükler en azından kullanıcıyı yönlendirici ve bilgilendirici etiketler içermelidir.
7. Sözlüklerde çapraz gönderimlere daha sık yer verilmesi gerekmektedir. Bazı tanımlarda geçen ifadeler de anlamca kapalıdır. Ayrıca tanımlarda verilen dava örneklerine de çapraz gönderim yapılmalıdır. Sözlükte söz konusu terimler veya davalar maddebaşı olarak tanımlanmış olsa bile yeri geldiğinde yönlendirici etiketlere ihtiyacı vardır.
8. Tezin kuramsal bölümünde de belirtildiği üzere terimler genellikle soyut kavramlar olup dilbilimsel açıdan ad kategorisindedir. Fiil, sıfat gibi diğer kategorilerden terimler hiyerarşik olarak bağlı olduğu soyut kavram altında tanımlanmalıdır.
9. Sözlüklerde maddebaşı tanımlamalarının sonunda “... anlamına gelmektedir.”, “... demektir.” gibi ifadeler yer verildiği gözlemlenmiştir. Ancak bu gibi ifadeler yine tezin kuramsal kısmında belirtildiği üzere tanımda yer almaması gereken ifadelerdir.
10. Sözlüklerden yalnızca bir tanesinde kaynakçaya rastlanmıştır. Sözlüklerin kullandığı kaynakları belirtmesi kullanıcıya da ek veya daha kapsamlı bilgiler alabileceği başvuru mecraları sunacaktır.

Terim sözlükleri yazıldığı alanın bilimsel, akademik veya teknik bilgilerini tanımlarken kimi yerde terimleri açıklama yoluna gider. Hukuk sözlüklerinde de bu böyledir. Yasal kavramların çoğu tanımlama yapılarak açıklığa

kavuşturulabilecekken bazı terimlerin uygulamaya yönelik açıklama içermesi ya da hukuki bilgiyi aktarması, örneklendirilmesi gerekmektedir. Bunu yasalara atıf yaparak, davaları örneklendirerek, kanun hükümlerini kısaca göstererek yapabilmektedir. İncelediğimiz sözlüklerde bazı tanımlamalar ise bu yönden eksiktir; zira daha fazla bağlama yönelik açıklamaya ihtiyaç duymaktadır.

Son olarak belirtilmesi gereken ise hukuk sözlüklerinin bir uzman topluluğu tarafından yazılması gerekliliğidir. Söz konusu sözlük hazırlama kurulu içerisinde hukukçuların yanı sıra dilbilimcilerle sözlükbilim uzmanları bulunmalıdır. Ancak Türkiye’deki hukuk sözlüklerine baktığımızda durum şunu göstermektedir: Sözlükler ağırlıklı olarak bir kişinin elinden çıkmaktadır. Yine de hukuk alanında uzman bir kişinin kaleminden çıkmasında çok fazla sakınca yoktur ancak en azından yayın aşamasında sözlüğün uzmanlarca değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Haluk: “Sözcük Bilimi ve Sözlükçülük”, **Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi**, C. XCVIII, Ankara, TDK Yay., 2010, s. 162-169.
- Aksan, Doğan: **Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim**, C. 1, 2, 3, Ankara, TDK Yay., 2009.
- Aodha, Mairtin Mac: **Legal Lexicography**, New York, Routledge, 2016.
- Atkins, Sue: “Theoretical Lexicography And Dictionary-Making, **Practical Lexicography: A Reader**, Ed. by Thierry Fontenelle, New York, Oxford University Press, 2008, ss. 31-50.
- Aydemir, İbrahim Ahmet: “Türk Hukuk Dili Üzerine Araştırmalar II: Söylem Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, **Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı**, Ed. Nurettin Demir, Faruk Yıldırım, Adana, Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, 2014, s. 47-60.
- Bagaards, Paul: “Users And Users Of Dictionaries”, **A Practical Guide To Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, V. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, ss. 26-33.
- Bağdatlı, Selahattin: **Hukuk Sözlüğü**, 3. bs. İstanbul, Derin Yay., 2012.
- Bajcic, Martina: **New Insights Into The Semantics Of**

- Bergenholtz, Henning, Gouws, Rufus H.:
Legal Concepts And The Legal Dictionary, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2017.
- Black, Henry Campbell, Bryan A. Garner:
“What Is Lexicography”, *Lexikos* 22, AFRILEX-reeks/series 22, 2012, ss. 31-42.
- Cabré, M. Teresa:
Black’s Law Dictionary, Ed.by Bryan A. Garner, 9. ed. ABD, West Business, 2009.
- Cermák, František:
Terminology: Theory, Methods And Applications, Ed.by Juan c Sager, Vol. 1, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1998.
- Garner, Bryan A.:
“Source Materials For Dictionaries”, **A Practical Guide To Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, ss. 18-25.
- Geeraerts, Dirk:
“Legal Lexicography: A View From The Front Lines”, **Legal Lexicography**, Ed. by Mairtin Mac Aodha, New York, Routledge, 2016, ss. 45-57.
- Gouws, Rufus:
“Meaning And Definiton”, **A Practical Guide To Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, ss. 83-93.
- “Types Of Articles, Their Structure And

- Different Type Of Lemmata', **A Practical Guide To Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, ss. 34-43.
- Greenberg, Daniel: "The Challenges Of Compiling A Legal Dictionary", **Legal Lexicography**, Ed. Mairtin Mac Aodha, New York, Routledge, 2016, ss. 59-74.
- Günay, V. Doğan: **Sözcükbilime Giriş**, İstanbul, Multilingual Yay., 2007.
- Halliday, M. A. K, Yallop, Colin: **Lexicology: A Short Introduction**, Great Britain, Cromwell Press, 2007.
- Hanks, Patrick: "Do Word Meanings Exist?", **Practical Lexicography: A Reader**, Ed. Thierry Fontenelle, New York, Oxford University Press, 2008, ss. 125-134.
- Hartmann, R.R. K., James, Gregory: **Dictionary Of Lexicography**, London, Routledge, 2002.
- Jackson, Howard: **Sözlükbilime Giriş**, Çev. Mehmet Gürlek, Ellen Patat, İstanbul, Kesit Yay., 2016.
- Kaplan, Ramazan: "Hukuk Dili Bağlamında Anayasa Dili", s. 1-4, (Çevrimiçi) www.tded.org.tr/images/logo/sem/ramazan_kaplan.pdf, 02.03. 2018.
- Kıran, Zeynel, Kıran, Ayşe(Eziler): **Dilbilime Giriş**, 3. bs., Ankara, Seçkin Yay., 2010.
- Kocaman, Ahmet: "Dilbilim, Sözlük, Sözlükçülük", **Kebikeç**, S. 6, Ankara, 1998, s. 111-113.

- Kubbealtı Lügatı:** (Çevrimiçi)
<http://lugatim.com>.
- Lehmann, Christian: “Terminological Dictionaries, s. 1-3,
(çevrimiçi)
https://www.christianlehmann.eu/ling/ling_meth/ling_description/lexicography/terminol_dictionary.html, 24.02.2019.
- Łukasik, Marek: “Terminological Dictionary As A Comprehensive Cognitive And Linguistic Tool”, **Language In Different Contexts**/Kalba ir Kontekstai, Vol. 5 Issue 1, 2012, ss. 98-108,
- Mutlu, Latif: **Hukuk Sözlüğü**, İstanbul, Akademi-İstanbul Yay., 2004.
- Özyıldırım, Işıl: “Türk Yasa Dili”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 16, S. 1, t.y. s. 89-114.
- Palmer, F. R.: **Semantik: Yeni Bir Anlambilim Projesi**, Çev. Ramazan Ertürk, Ankara, Kitabiyat Yay., 2001.
- Rasmussen, Maiken Refsing: “Specialised Lexicography: The Preparation Of A Specialised Dictionary”, Master Thesis, Denmark, Aarhus University, School of Business and Social Sciences, 2014.
- Schierholz, Stefan J.: “Methods In Lexicography And Dictionary Research”, Lexikos 25, AFRILEX-reeks/series 25: 2015, ss. 323-352.
- Serozan, Rona: “Hukukta Yöntem”, s. 2423-2440,
(Çevrimiçi)
<https://journal.yasar.edu.tr/wp->

<content/uploads/2014/01/6-Rona-SEROZAN.pdf>, 01.01.2019.

Spolsky, Bernard:

Sociolinguistics, Oxford, Oxford University Press, 1998.

Sterkenburg, Piet van:

“The Dictionary: Definition And History”, **A Practical Guide To Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, ss. 3-17.

Swanepoel, Piet:

“Dictionary Typologies: A Pragmatic Approach”, **A Practical Guide To Lexicography**, Ed. by Piet van Sterkenburg, Vol. 6, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, ss. 44-69.

Temmerman, Rita:

Towards New Ways Of Terminology Description: The Sociocognitive Approach, Vol. 3, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2000.

Tiersma, Peter:

“The Nature Of Legal Language”, **Dimensions Of Forensic Linguistics**, Ed. by John Gibbons, M. Teresa Turell, Vol. 5, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2008, ss. 7-25.

Türk Hukuk Lügatı:

Haz. Türk Hukuk Kurumu, 3. bs. Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1991.

Türkçe Sözlük:

11. bs. Ankara, TDK Yay., 2011.

Türkçe Sözlük:

(Çevrimiçi)

<http://tdk.gov.tr>.

Types of Dictionaries:

(Çevrimiçi)

<https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/10325/6/lecture%25206.pdf&ved=2ahUKEwi44tBq9fgAhUNvxoKHREsD-8QFjAAegQIAxAB&usg=AOvVaw2S7Inw1TB5gM-6h7wj04IK>, 13.02.2019.

Vardar, Berke:

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü,

İstanbul, Multilingual Yay., 2002.

Yılmaz, Ejder,

Hukuk Sözlüğü, 6. bs., Ankara, Yetkin

Yay. 2004.

Yılmaz, Ejder,

Öğrenciler İçin Hukuk Sözlüğü, 4. bs.,

Ankara, Yetkin Yay., 2010.